

Alejo Carpentier

Secolul luminilor

— Colecția Meridiane —

Desenul copertei de *Micu Veniamin*

Alejo Carpentier

EL SIGLO DE LAS LUCES

Ediciones Revolución

La Habana, Cuba, 1963

Alejo Carpentier

Secolul luminilor

Traducere de *Ovidiu Constantinescu*
și *Maria Ioanovici*

Prefață de *Romul Munteanu*

Editura pentru Literatura Universală

București – 1965

PREFAȚĂ

Alejo Carpentier este un scriitor cubanez de formație europeană. Întreaga lui operă și manieră de gândire constituie mărturia unei simbioze de civilizații și culturi diferite, peste care proiectează ființa umană în căutarea febrilă a propriului său destin. Critic și escist de mare finețe, scriitor erudit, îndrăgostit de acustica verbului colorat, Alejo Carpentier face parte din familia de spirite a unor romancieri de genul lui Anatole France, Giuseppe Tomasi di Lampedusa și Miguel Angel Asturias.

Criticul civilizațiilor, care mînuiește cu ușurință cunoștințe de etnografie, istorie și folclor este în ultimă instanță un moralist, o anumită filozofie a istoriei care se desprinde din opera sa literară are întotdeauna implicații etice profunde.

Ars pe rug, ucis de ghilotină, ținut în stare de sclavie, omul din opera lui Alejo Carpentier, ca și cel din romanele lui Asturias, traversează cu temeritate obstacolele ce-i barează năzuințele în căutarea unui superlativ al existenței: *libertatea*. Alejo Carpentier este un scriitor militant, un umanist. Trecerea lui prin școala carențelor interbelice de avangardă din Europa nu-i modifică convingerile. Neorealismul contemporan găsește în el un strălucit operator și reprezentant.

Născut la Havana în 1904, dintr-un tată francez venit în tinerețe în Cuba, scriitorul cubanez are ceva din structura spirituală a prozatorului călător de genul lui Hemingway și Asturias, dar, ca și aceștia, nu se alicenează de patria sa prin contactul cu cultura europeană.

Înainte de a părăsi Cuba, Alejo Carpentier se integrează în „mișcarea negristă“, reprezentată de personalități artistice de seamă ca Ramón Guirao, José Z. Tallet, Nicolás Guillén și alții.

Conflictele pe care scriitorul nonconformist le avea cu autoritățile cubaneze de odinioară îl determină, în 1927, după ieșirea din detenție, să părăsească țara. Cu ajutorul lui Robert Desnos care vizita Havana, Alejo Carpentier pleacă din Cuba în Franța. Autoexilarea aceasta îl pune în contact cu personalități de seamă ale culturii franceze. Consecințele ei sînt arătate de scriitor într-un interviu care a apărut la 6 februarie 1965 în *Le Monde*.

„Îmi făcusem socoteala să stau doi ani la Paris, dar am rămas unsprezece. Desnos m-a prezentat prietenilor lui, m-a introdus în grupul suprarealiștilor. M-am împrietenit cu Tzara, Eluard, Chirico, Tanguy. Am avut relații apropiate cu Michel Leiris, Queneau, Prévert.“

În Franța colaborarea cu Desnos, Artaud și J. L. Barrault pentru pregătirea unor emisiuni radiofonice este utilă pentru formația lui literară. De altfel, scriitorul cubanez, așa cum relatează biograful său francez, Jean Blanzat, ajunge la creația literară numai după ce traversează alte domenii ale artei. El scrie cea dintîi *Istorie a muzicii din Cuba*, iar primele lui acte de creație sînt spectacole de balet și opere bufe. În 1939, Alejo Carpentier este chemat în țară ca director adjunct al radio-difuziunii. În această perioadă spiritul republican revoluționar se făcea tot mai simțit în Cuba. Scriitorii cei mai de seamă se apropiau tot mai mult de năzuințele poporu-

lui. Întreaga conjunctură social-politică făcea ca problemele sociale să pătrundă masiv în diferite domenii de artă.

Antologia de poezia negra hispanoamericana (1935) de Emili Ballagas și *Orbita de la poezia afrocubana* (1937) de Ramón Guirao intensifică, pe de o parte, interesul pentru mișcarea negristă și populistă în literatură, la care aderase și Alejo Carpentier, iar, pe de altă parte, aduc în centrul atenției preocuparea pentru ritm și culoare, ca și pentru limba populară și tradițiile naționale străvechi. Creația literară a lui Nicolás Guillén, Carlos Montenegro, Lino Novas Calvo, Enrique Serpa pune în lumină varietatea modalităților artistice care se cristalizau în Cuba în anii de luptă împotriva diferitelor sisteme dictatoriale.

În 1945, înainte de declanșarea revoluției din Cuba, Carpentier pleacă în Venezuela, unde în cadrul Universității din Caracas ține cursuri despre scriitorii francezi contemporani, atrăgând atenția tineretului asupra unor autori încă puțin cunoscuți ca Beckett și Leiris.

După eliberarea Cubei, scriitorul se întoarce în țară, unde deține pînă în prezent postul de director al editurilor. Tipărirea anuală a celor 20.000.000 de volume constituie un act important de cultură și prozatorul cubanez este entuziasmat de rodul unor asemenea eforturi masive, care cuprind printre altele tălmăcirii din operele unor scriitori de seamă, începînd de la Proust, Joyce și Kafka și ajungînd pînă la Butor, Claude Simon și Marguerite Duras.

Obligațiile editoriale, conferințele ținute în Europa despre *Evoluția literaturii cubane*, *Suprarealismul și America Latină* pun în lumină profilul spiritual al acestui scriitor erudit, care în ultimele două decenii a început să acorde o atenție tot mai mare creației românești. Astfel,

în 1949, a apărut *Împărăția lumii acesteia*, în 1953 *Pașii pierduți*, în 1957 *Războiul timpului*, în 1962 *Secolul luminilor*. Așa cum rezultă din mărturisirile sale, scriitorul lucrează în anii din urmă la o trilogie despre revoluția din Cuba: *Anul 59*, al cărei prim volum a și fost încheiat și căreia se adaugă o piesă de teatru despre cucerirea Mexicului, încredințată pentru punerea în scenă lui Cavalcanti.

Fiecare operă literară realizată de Alejo Carpentier se bazează pe o profundă investigare a lumii care o generează și a documentelor istorice care permit reconstituirea cât mai autentică a imaginii ei.

Împărăția lumii acesteia, publicată în 1963 în limba română, a fost scrisă în urma unei călătorii a scriitorului în Haiti, în anul 1943; *Secolul luminilor*, a cărui acțiune se petrece în mare parte în Guadelupa, se bazează și el pe o profundă studiere a locurilor și a documentelor istorice care sugerează fizionomia acestei epoci atât de bogate în evenimente.

Romanele lui Alejo Carpentier au o structură compozițională particulară, care le deosebește atât de canoanele clasice ale prozei, cât și de epica modernă de idei.

Amestec de narațiune, eseu, jurnal de călătorie, descriere minuțioasă de piesaje și lucruri, romanele prozatorului cubanez se caracterizează prin această strînsă și iscusită împletire a diferitelor modalități de creație.

Cele două romane ale lui Alejo Carpentier *Împărăția lumii acesteia* și *Secolul luminilor* au numeroase trăsături comune. Ele rezultă, pe de o parte, din faptul că acțiunea lor se împletește cu ecourile revoluției franceze, pe de altă parte, din opoziția dintre civilizația lucidă și acaparatoare a albilor și gândirea magică a negrilor, dominați prin acte de cruzime și teroare. Arta romanescă a lui Alejo Carpentier se bazează în primul rînd pe o mare

acumulare de evenimente. Culoarea istorică a epocii se definește pe această cale, fuziunea dintre detaliul istoric real și invenția artistică a scriitorului cu o bogată fantazie făcându-se întotdeauna cu multă naturalețe.

În *Împărăția lumii acesteia* iese cu putere în evidență spiritul critic al scriitorului, format în mișcarea negristă din Cuba. Conflictul romanului nu izvorăște doar dintr-o antinomie dintre gândirea magică a negrilor și gândirea logică a albilor, el își trage seva mai ales din teroarea cu care stăpînitorii albi își mențin puterea asupra sclavilor negri. Totuși conduita negrilor în lupta pentru libertate se explică adeseori prin concepția lor magică despre lume. Mackandal, sclavul adus din Africa, continuă pe noul pămînt tradițiile vechilor imperii africane, situate între istorie și legendă. După un accident în urma căruia i se amputează un braț, Mackandal nu mai găsește de lucru la albi și se refugiază în munți. Crezîndu-se înzestrat de zei, negrul invalid începe o singulară și stranie luptă împotriva albilor, cu gândul de a transforma Santo-Domingo într-un teritoriu al negrilor. Otrăvurile lui misterioase sînt răspîndite de puținii adepți pe care îi are. Ele trec de la animale la oameni, transformînd întreaga regiune într-un cîmp de cadavre. Trădat, în cele din urmă, Mackandal va fi condamnat la ardere pe rug. Candizi și ignoranți ceilalți negri nu încearcă să-l salveze. Ei cred în puterile misterioase ale lui Mackandal, care se va metamorfoza în cine știe ce insectă și va scăpa de moarte. Cînd Mackandal este ucis, locul lui este luat de Boukman, care îi va răscula pe negri, nemulțumiți de nerespectarea decretului de eliberare a sclavilor. Atunci cînd răscoala negrilor capătă proporții largi, ca rămîne totuși haotică și anarhică. Scriitorul surprinde cu pătrundere mișcarea larvară și absurdă a mulțimii care se convertește în acte de jaf.

O asemenea revoltă, redusă la o simplă explozie de instincte sau la o ciocnire de rituri religioase, sucombă repede, iar conducătorul ei sfârșește în piața publică, la fel cu antecesorul său.

Fluxul epic din *Împărăția lumii acesteia* nu este unitar. Narațiunea este caleidoscopică, locul acțiunii se schimbă des, iar alte personaje noi apar pe prim-plan. Alejo Carpentier demonstrează pe această cale că schimbarea stăpînilor nu duce la ameliorarea vieții oamenilor. Cînd negrul Ti Noel fuge din Cuba în Haiti, crede că va avea o soartă mai bună. Dar aici Henri Christophe, fostul proprietar de restaurant, negru și el, o dată ce a ajuns rege se comportă ca un dictator. Negrii ajunși stăpîni îi tratează pe ceilalți negri ca și albi. Alienat de cei din jur, Henri Christophe va muri singur, ca un rege shakespearian. Dar singur, împovărat de ani și ostil altor stăpîni, va muri și Ti Noel. Sfîrșitul lui este un fel de dizolvare mioritică în cosmos, de contopire cu natura. El nu are însă nimic din tonalitatea sumbră a unei litanii triste, dimpotrivă, constituie o lecție de activism, de trăire intensă a vieții din împărăția lumii acesteia. Mesajul scriitorului umanist capătă astfel o anumită claritate. „*Dincolo în împărăția cerurilor nu există culmi care să poată fi cucerite, pentru că acolo totul este ierarhie fixă, necunoscută, senină, existență fără termen, imposibilitate de sacrificiu, odihnă și desfătare. De aceea, împovărat de chiruri și de sarcini, frumos în mizeria lui, capabil să iubească în ciuda rănilor primite, omul își poate afla măreția în întreaga ei măsură numai în împărăția lumii acesteia.*”

Lirismul operei, ca și concepția despre lume a scriitorului rezultă dintr-o continuă confruntare a gîndirii europene cu tradițiile culturii negre și indiene. Activismul pentru care pledează Alejo Carpentier nu are o finalitate precisă. Într-o lume haotică și absurdă peste care

nu plutește nici un spirit mîntuitor, ființei umane îi este dat să trăiască, să se împlinească, drumul acestei împliniri, finalitatea ei rămîne însă voalată.

Romanul *Împărăția lumii acesteia* este un poem despre om și natură. Prezent în operă, misticismul păgîn permeabil la prezența miracolului, este convertit în simboluri și imagini poetice cu bogate semnificații. La aceasta se adaugă o anumită predilecție a scriitorului pentru bizar și grotesc care se perpetuează și în *Secolul luminilor*. O vrăjitoare își introduce fratele în ulei clocotit, carnea sfîrșie, dar pielea rămîne intactă. În vitrina unei frizerii sînt patru capete de ceară de femei, iar la o ospătărie sînt etalate patru capete de vițel. Un negru recunoaște un rîu după gustul apei, iar un guvernator importă cîini și șerpi pentru a-i extermina pe negri.

Un anumit realism mitologic, subsumat unei viziuni moderne, traversează întreaga operă. Prelungirea lui în *Secolul luminilor* se realizează cu unele nuanțe diferite. De fapt *Secolul luminilor* este romanul unui final de epocă în care iluminismul, ajuns la apogeu prin Revoluția de la 1789 din Franța, intră după această dată într-o fază de reflux. Prezentă în operele atîtor scriitori, imaginea Revoluției franceze se definește în romanul lui Alejo Carpentier prin unele aspecte inedite. Întreaga perioadă cuprinsă între anii 1789 și 1807, care are ca punct mai semnificativ de plecare vestitul decret de abolire a sclaviei din 16 *Pluviôse de l'an II* și se încheie cu un alt decret de restabilire a sclaviei din 30 *Floréal de l'an X*, se conturează prin evenimentele esențiale ale revoluției și consecințele pe care acestea le au.

Dar caracterul inedit al romanului nu rezultă atît din investigarea acestei epoci agitate dintr-un nou punct de vedere, cît din faptul că scriitorul nu stăruie atît asupra

Revoluției din Franța, cât asupra ecourilor pe care aceasta le are în Antilele Franceze, Cuba, Guadelupa, Guiana etc.

Și în *Secolul luminilor* ca și în *Împărăția lumii acesteia* fuziunea dintre evenimente diverse cu semnificații eterogene se face cu mare finețe. De aceea interferența dintre anumite destine umane pare a fi nejustificată, absurdă.

La Havana moare un afacerist, lovit subit de apoplexie în timpul unei aventuri cu o femeie de moravuri ușoare. În urma lui rămîne o avere impresionantă și trei orfani fără sprijin, Carlos, Sofia și vărul lor, Esteban. Dar moartea bătrînului nu este regretată, existența celor trei se convertește într-un fel de joc continuu, care-i deconectează de realitate. Atunci apare miraculosul Victor Hugues, negustorul necunoscut care-și fascinează gazdele, îngerul bun al familiei ce-l salvează pe Esteban de la moarte prin știința magică a doctorului Ogé și pe cei doi de tutorele neonest. Victor Hugues a avut o existență istorică reală și dacă atenția scriitorului se oprește asupra lui, aceasta se datorește faptului că el nu are o personalitate definită în istorie, în genul lui Robespierre, de pildă, și autorul poate să-l modeleze după propriile-i convingeri. Victor Hugues este simbolul Revoluției dezlănțuite, itinerarul existenței lui atît de agitate sugerează grandoearea și declinul ei, eroismul generos și osificarea în birocrație și dorință de stăpînire.

La Port-au-Prince, Victor Hugues, francmasonul enigmatic, este eliberat de obsesia proprietății de răscoala sclavilor care-l sărăcește. Salvat de mînia acestora, el ajunge în Franța în plină Revoluție. Discipol al lui Robespierre, Victor Hugues devine un iacobin fanatic, trimis în Antile pentru apărarea coloniilor franceze amenințate de Anglia.

O dată cu decretul revoluționar de abolire a sclaviei, Victor Hugues aduce cu el și ghilotina, tipografia și tu-

nurile, ca instrumente indispensabile de existență. Dar Revoluția transplantată de Victor Hugues în America este doar o formă birocratizată, o aparență cu iz de aventură. Gestul revoluționar grandios degenerază în luptă pentru putere, în sete elementară de arivism.

Pe insula Guadelupa, unde revoluționarii au debarcat, încep ororile războiului pe care Alejo Carpentier le înfățișează în culorile violente ale lui Goya. Sate distruse, holeră, foame, morți, setea nimicitoare, reapariția iezuiților constituie detaliile decorurilor unei lumi în care europenii au adus doar caricatura unor idei liberale. O dată alungați englezii din insulă, în piață este instalată și ghilotina. Prima sărbătoare orgiacă a locuitorilor este ocazionată de spectacolul morții. Ghilotina devine astfel centrul atenției în întregul oraș, în apropierea ei se fac afaceri, se vînd zarzavaturi. În magazine sînt vîndute ghilotine bibelouri, iar copiii construiesc aparate asemănătoare cu care ucid pisicile. De la trădătorii revoluției, ghilotina trece la negrii eliberați care nu vor să mai lucreze. Fiind unicul aparat de ucidere din insulă, ea este purtată în răpăit de tobe dintr-un loc în altul. Țăranii fac rămașaguri asupra eficacității ei.

În Europa Revoluția intră în declin. Robespierre este executat, însă Victor Hugues hotărăște să-i continue opera. Dar pe cînd Robespierre are măreția unui personaj tragic, Victor Hugues este un ins grotesc „*secătura unei revoluții mărețe*“, cum îl numește Esteban. Opera lui își pierde orice sens revoluționar, devenind un pretext de afaceri veroase. Victor Hugues, cetățeanul liber nr. 1, devine primul dictator din America Latină. El își compune un serviciu de spionaj, organizează o escadră de vase cu pirai care se dedau la cele mai ordinare acte de jaf. Comerțul cu sclavi începe să fie și el tolerat. Caricatura Revoluției, degenerarea ei, este sugerată de scriitor prin

cele mai variate detalii. Un prieten al lui Jean-Jacques Rousseau se ocupă de negoțul cu sclavi, iar vasul său se cheamă *Contractul social*. Traectoria Revoluției burgheze din Franța, transformată în alte acte de opresiune, va înregistra aceeași evoluție și în coloniile franceze din America Latină.

Sclavia este din nou legiferată de Napoleon. Victor Hugues va fi uns de acesta guvernator în Guyana, faimosul ținut al deportaților, unde foști revoluționari, foști poeți, foști magistrați își așteaptă rezolvarea cazurilor, ducând o viață sordidă, locul unde deportatul Billaut-Varrenne, fostul președinte al iacobinilor și al Convenției, va ajunge el însuși cumpărător de sclavi.

Alejo Carpentier răsfrânge imaginea lui Victor Hugues, personajul central din *Secolul luminilor*. În adevărate oglinzi paralele. În felul acesta procesul de dizolvare a unui caracter ca și a unor idei apare și mai pregnant. Însoțindu-l prin toate avatarurile Revoluției, Esteban îl reneagă pe Victor Hugues, obiectul admirației sale din tinerețe, și se retrage în contemplarea faptelor, în vreme ce domestica Sofia, animată de un fior revoluționar, va alerga spre cel în care din adolescență își pusese atâtea nădejdi.

Dar spectacolul pe care Victor Hugues îl oferea Sofiei, la Cayenne, este dezgustător. Carnajul și desfrîul, agonia și crima oferă imaginea unei lumi apocaliptice, unde „*totul mirosea a cadavru*“. Aici, Sofia care „*dorea lumea celor vii ce cred în ceva*“ nu-și putea găsi împlinirea visurilor sale. Victor Hugues, fostul brutar, negustor, mason, antimason, iacobin, erou militar, rebel, arestat, agent al Directoratului și al Consulatului, are și el sentimentul unei existențe falimentare. Puternicul guvernator care și-a anulat mereu fiecare ipostază a exis-

tenței, se gîndește la moarte, pregătindu-și costumul pentru ultima ceremonie ; dizolvarea lui umană se produsese însă de multă vreme. Astfel, în vreme ce Sofia și Esteban mor la Madrid într-o luptă de stradă împotriva cotoritorilor francezi, Victor Hugues trăiește agonia propriei nimicnicii.

Secolul luminilor se încheie astfel printr-o viziune sumbră și acuzatoare care demonstrează inutilitatea individului, intrat în disoluție prin evenimentele istorice care îl copleșesc, ca și prin tentativa acestuia de fraudare a istoriei de sensurile ei majore.

Ca și la Flaubert și Lampedusa, putem descifra și la Alejo Carpentier o anumită tendință de „reconstituire arheologică” a epocii. Imaginea *Secolului luminilor* de la liniile lui generale, esențiale, pînă la detaliul aparent insignifiant, este reconstituită pe pînze imense, cu grijă și minuțiozitate. Romanul despre *Secolul luminilor* este opera unui scriitor de largă erudiție, care se bazează pe o vastă documentare. Aceasta contribuie în mod fericit la realizarea imaginii unei epoci în care grandoearea și mizeria, violența și luciditatea trăiesc într-o stranie împreunare.

Există însă la Alejo Carpentier, în *Secolul luminilor* ca și în *Împărăția lumii acesteia*, o vădită preferință pentru etalarea aspectelor grotești și absurde ale vieții, așezate în imediata apropiere a celor mai pure și elevate situații. Excesului de contraste violente i se adaugă astfel anumite aspecte care sugerează stereotipia, monotonia. Procedul în sine nu are nimic reprobabil, dar o frecventă invadare a esențialului de incidental pare uneori căutată, artificială. Cele mai multe localități din *Secolul luminilor* sînt sordide, pline de muște și noroi. Întîlnirea dintre Sofia și Victor Hugues e ratată de o turmă

de porci care năvălește în casa guvernatorului, murdărind și distrugînd totul. La o conferință a lui Victor, leproșii vin în rîndurile mulțimii să aducă Revoluției omagiul lor.

Există în același timp în opera scriitorului cubanez o permanentă tendință de proiectare a ființei umane, cu toate frămîntările și năzuințele sale, pe fundalul unei naturi atemporale, mirifice, în scopul de a da o nouă dimensiune valorică condiției umane, locului pe care omul îl ocupă în univers. Relația dintre om și natură are însă în *Secolul luminilor* implicațiile simbolice cele mai diverse. Sofia și Esteban, de pildă, au obsesia eliberării din teroare, dintr-o temporalitate apăsătoare, prin reintrarea în natură. Esteban meditează la un moment dat lîngă un butoi cu apă în care se mișcă haotic mormolicii. Natura miracol într-o veșnică proliferare, vibrează mereu prin imaginea ei miniaturală ca și prin viziunea cosmică. Revoluția cu consecințele ei își găsește și ea anumite analogii în natură. După Revoluție, oamenii își încep viața la fel ca mai înainte, ca după un ciclon puternic, urmat de calmul unei existențe obișnuite. Reflecțiile lui Alejo Carpentier despre Revoluția de la 1789 se transformă uneori în considerații despre revoluție în general, un anumit scepticism, vag este drept, ieșind totuși în evidență.

Îmbinare fericită de jurnal de călătorie, eseu erudit și narațiune cu implicații filozofice, romanul lui Alejo Carpentier însumează o interesantă unitate de stiluri, în care detectăm ceva din bizantinismul întîrziat al lui Stendhal și Anatole France sau din tehnica aducerii unor personaje pe prim plan și dispariția lor, prezentă la Faulkner. Caracterul acesta compozit al romanului, realizat cu multă finețe, care dă un anumit farmec operei,

îl apropie pe Alejo Carpentier și de arta literară a lui Lampedusa. Dar toate apropierea acestea, posibile și justificabile, nu diminuează prin nimic originalitatea operei scriitorului cubanez, ele sînt menite să pună doar în lumină valențele multiple ale creației sale literare.

Arta expresiei își găsește în opera lui Alejo Carpentier un strălucit reprezentant. Ea este susținută de •
gîndire profundă care conferă romanelor scriitorului cubanez o netăgăduită originalitate în peisajul atît de bogat al prozei contemporane.

ROMUL MUNTEANU

*Pentru Lilia,
soția mea*

Cuvintele nu se iroresc în van

Z o h a r

În noaptea asta am văzut înălțându-se din nou mașina. Era ca o poartă deschisă la proră asupra cerului vast care purta de la o vreme spre noi miresmele pământului pe deasupra unui ocean atît de liniștit, atît de stăpîn pe tălăzuirea lui, încît corabia, plutind agale, părea să fi ațipit pe direcția sa, suspendată între ziua de ieri și cea de mîine, ca și cînd amîndouă ne-ar fi însoțit navigînd o dată cu noi. Timp oprit între Steaua Polară, Ursa Mare și Crucea Sudului, habar n-am, fiindcă nu mă pricep în lucrurile astea, dacă așa se numeau într-adevăr constelațiile, atît de numeroase încît unghiurile lor, luminile ce marcau poziția lor pe firmament se confundau, se întretăiau, amestecîndu-și alegoriile, sub strălucirea lunii pline, ce pălea sub albeața căii-lactee... Poarta fără canaturi însă ședea ridicată la proră, redusă la buiandrug și ușorii de care atîrna un fel de echer, o jumătate de fronton răsturnat cu muchea oțelită și rece. Acolo era armătura, goală și netedă, înțepenită din nou peste visele oamenilor, ca o prezență — un avertisment — care ne privea pe toți deopotrivă. O lăsaserăm la pupă, departe

de tot, în suflarea de gheață a vîntului de april, ca să ne apară iarăși acum în față, la proră, ca o călăuză, asemănătoare — prin exactitatea necesară a liniilor sale paralele, a implacabilei sale geometrii — unui gigantic instrument de navigație. De astă dată n-o mai însoțeau nici flamuri, nici tobe, nici forfota mulțimilor ; nu cunoștea nici emoția, nici mînia, nici plîsetele, nici beția celor care, acolo, departe, o înconjurau ca un cor de tragedie antică, împreună cu scîrțîitul căruțelor care se îndreptau, toate, spre același țel și ropotul ritmic al tobelor. Aici, Poarta era singură în fața nopții, deasupra mascaronului de la proră, luminată de tăișul în diagonală, cu cerceveaua de lemn, ce închipuia cadrul unui peisaj cu aștri. Valurile se rostogoleau grăbite spre noi, despicîndu-se, pentru a îmbrățișa de la un cap la altul întreaga corabie, apoi se împreunau din nou în spatele nostru, cu un freamăt atît de stăruitor și de cadențat, încît permanența lui era aidoma tăcerii pe care urechea omului o confundă cu liniștea atunci cînd nu aude glasuri, chemări asemănătoare cu ale vocii omenești. Tăcere vie, fremătătoare și ritmată, care nu era încă o tăcere sugrumată și rigidă... Cînd tăișul în diagonală căzu năprasnic ca un șuierat și buiandrugul se înfățișă întocmai ca un pervaz deasupra ușorilor, înaltul mandatar, a cărui mîină pusese în mișcare mecanismul, murmură printre dinți : „Trebuie să fie ferită de silitră“. Și închise Poarta acoperind-o cu o prelată mare de pînză smolită, aruncată peste cadru. Briza era încărcată de mirosurile pămîntului — humus, băligar, spice, rășini — acelei insule,

pusă de secole sub ocrotirea unei Fecioare din Guadelupa, care în oraşul Caceres din Extremadura şi în Tepeyac din America îşi înălţa chipul deasupra unui crai-nou susţinut de un arhanghel.

În urmă rămînea o adolescenţă ale cărei privelişti familiare, după trei ani, erau la fel de îndepărtate pe cît de îndepărtată era acum pentru mine fiinţa canonică şi ticăloasă ce fusesem pînă a nu fi sosit la noi Cineva într-o noapte de pomină, învăluit într-o răpăială de ciocănituri ; la fel de îndepărtate, pe cît era acum pentru mine martorul, călăuza, cel care mi-a luminat vremea de odinioară, mai înaintea întunecatului cîrmuitor care, rezemat de parapet, medita împreună cu cadrul cel negru acoperit de gluga inchizitorială, oscilînd ca o balanţă sensibilă la fiecare val ce se rostogolea... Apa era străfulgerată cînd şi cînd de scînteierea unor solzi sau de lunecarea vreunei cununi rătăcitoare de ierburi marine.

P A R T E A Î N T Î I

I

În urma lui, cu un glas îndurerat, executorul testamentar începea iarăși același pomelnic în care era vorba de antifoane, de purtătorul crucii, de ofrande, odăjdii, sfeșnice, prapuri și flori, de sărindare și parastase — cutare venise în uniformă de gală, cutare lăcrimase iar cutare spusese că viața omului nu înseamnă nimic — fără ca ideea morții să reușească a deveni cu adevărat lugubră pe bordul acelei bărci ce străbătea golful sub soarele arzător al după-amiezii, un soare a cărui lumină făcea să scînteieze toate crestele valurilor, strălucind printre spume și bulbuci, dogoritoare sub cerul liber, dogoritoare sub pînza de cort, pătrunzînd în ochi, în pori, chinuitoare pentru mîinile ce căutau un pic de odihnă la adăpostul velei mari. Înveșmîntat în niște haine de doliu improvizate, mirosind încă a vopsea proaspătă, adolescentul privea orașul care, la ceasul acela al reverberațiilor și al umbrelor alungite, semăna în chip ciudat cu un gigantic candelabru baroc, ale cărui cristaluri verzi, roșii, portocalii ar fi împrăștiat reflexele lor colorate asupra unei ornamentații învălmășite, alcătuite din nenumărate balcoane, arcade,

foișoare, terase și galerii cu obloane și avînd înfățișarea pururea zbîrlită din pricina binalelor, a bîrnelor împreunate ca fofezele morilor de vînt, a furcilor și prăjinilor de la schele, de cînd locuitorii, îmbogățiți de pe urma ultimului război european, fuseseră cuprinși de febra construcțiilor. Era un orașel dintotdeauna hărăzit suflurilor ce-l străbăteau, însetat de brizele mării și vînturile de uscat, care-și deschidea obloanele, jaluzelele, canaturile, veșmintele la cea dintîi adiere proaspătă ce s-ar fi stîrnit. Prindeau atunci să clincăie policandrele și candelabrele, lămpile cu zorzoane și perdelele din mărgele de sticlă, și gălăgioasele moriști de vînt, trîmbiînd evenimentul. Evantaiele din frunze de palmier, de mătase chinezească sau de hîrtie pictată se opreau în așteptare. Dar după un scurt răgaz, lumea se întorcea la vechea ei îndeletnicire, începînd a vîntura aerul inert ce stăruia din nou între pereții foarte înalți ai încăperilor. Aci lumina se coagula în căldură disde-dimineată, după un fugitiv revărsat de zori ce o făcea să pătrundă în dormitoarele cele mai adăpostite, strecurînd-o prin perdele și prin apărătoare de țîțari ; și mai ales acum, în anotimpul ploios, după răpăiala năprasnică de la amiază — un adevărat potop, însoțit de tunete și fulgere — care își descărca la repezeală norii, lăsînd străzile să aburească inundate, din nou pradă zădufului. Zadarnic se împănau palatele cu mărețele lor coloane și cu blazoanele lor cioplite în piatră ; în acest anotimp se înălțau deasupra noroaielor ce li se lipeau de trup ca o pecingine fără leac. Era destul să treacă o

trăsură și glodul improșcat de butucii roților țîșnea peste porți și peste gardurile de zăbrele, din cauza băltoacelor care se adunau în tot locul, scobind trotuarele, scurgîndu-se unele într-altele și întetîind duhoarea de apă clocită. Oricît s-ar fi împodobit cu marmure de preț și tavane meșteșugit lucrate, cu rozete și mozaicuri, cu grilaje ce se topeau în volute atît de puțin asemănătoare drugilor de fier încît păreau mai curînd niște luminoase vegetații de metal aninate de ferestre, lăcașurile boierești nu puteau scăpa cu nici un chip de mîlul vechilor smîrcuri care musteau din pămînt de cum începeau acoperișurile să picure... Carlos se gîndea că mulți dintre cei care fuseseră la priveghi vor fi fost nevoiți la întoarcere să traverseze la răs-pîntii pășind pe scîndurile întinse peste noroi, sau sărind din bolovan în bolovan, ca nu cumva să-și lase încălțămîntea împotmolită în hîrtoapele drumului. Străinii lăudau pitorescul și veseliea orășelului, după ce petreceau trei zile în șir pe la baluri, prin ospătării și tripouri, unde nenumărate tarafuri ațîtau darnicele echipaje făcînd să tresalte focuase șoldurile femeilor; cei care însă erau sortiți să trăiască aici an de an îi cunoșteau și praful și noroaiele, ca și silitra ce coclea ciocanele de la porțile caselor, măcina fierul, întuneca luciul argintului, acoperea cu mucegai gravurile străvechi, aburea mereu geamurile desenelor și stampelor în acvaforte, ale căror siluete, încrețite din pricina umezelii, se vedeau ca printr-o fereastră înghețată. În momentul acela tocmai acosta la cheiul San Francisco un vas nordamerican, al cărui nume Carlos

îl silabisi mașinal: *The Arrow...* Executorul testamentar continua să-i descrie înmormîntarea, care bineînțeles fusese într-adevăr grandioasă, vrcdnică întru totul de un om strălucit prin virtuțile sale — atîția paracliseri și acoliți, atîtea zăbrănice somptuoase, atîta solemnitate; și băieții de prăvălie, care lăcrimaseră foarte discret, bărbătește, cum se cuvine unor oameni în floarea vîrstei, de cînd a început prohodul și pînă la veșnica pomenire... dar fiul îl asculta absent ca și pînă atunci, covîrșit de durerea și oboseala lui, după ce călărise din faptul zilei, cînd pe drumul mare, cînd pe nesfîrșite scurtături. De abia sosit la plantație, unde singurătatea în care trăia îi dădea o iluzorie independență — acolo își putea cînta sonatele pînă în zori, la lumina unei lumînări, fără să supere pe nimeni — că-i și sosise vestea, care-l obligase să se întoarcă într-o întinsoare acasă, dar nu destul de repede ca să poată urma convoiul funerar. („N-aș vrea să intru în prea multe amănunte triste — povestea celălalt — dar nu mai puteam aștepta. Numai eu și sora dumatăle, care-i o sfîntă, mai vegheam lîngă coșciug...”) Și se gîndea că un întreg an de doliu flautul cel nou, adus din localitatea unde se fabricau cele mai bune instrumente de felul acesta, era condamnat să rămînă în cutia căptușită cu mușama neagră și asta numai pentru că trebuia să cedeze, de ochii lumii, în fața ideii stupide că nu se putea cînta nici un fel de muzică acolo unde durerea și-a pus pecetea. Moartea tatălui lor avea să-l lipsească de tot ce-i era mai drag, strămîtîndu-i proiectele, smulgîn-

du-l visurilor sale. De aci înainte era osîndit să se ocupe de afaceri, el care nu se împăca de fel cu socotelile, îmbrăcat în negru, în fața unui birou pătat de cerneală, înconjurat de contabili și funcționari posaci care nu mai aveau nimic să-și spună fiindcă se cunoșteau prea bine. Și-n timp ce se frămînta așa la gîndul soartei ce-l aștepta, plănuiind s-o șteargă într-una din zilele următoare, fără să-și ia rămas bun de la nimeni și fără șovăieli, pe bordul oricărei corăbii prielnice unei evadări, barca se apropie de o estacadă pe care aștepta Remigio, cu o mutră întristată și cu doliu prins la pălărie. Nici nu apucă bine trăsura să dea colțul primei străzi, improșcînd cu noroi în dreapta și-n stînga, și mireasma mării rămase în urmă, împrăștiată de răsuflarea clădirilor uriașe, înțesate cu piei, pește sărat, turte de ceară și zahăr nerafinat, cu ceapă depozitată de multă vreme și care începuse să încolțească prin colțurile întunecate, ca și de sacii cu cafea verde și cacao risipită pe cîntare. Un zmogot de tălângi împînzi inserarea, însoțind obișnuita procesiune a vacilor mulse spre izlazurile de la marginea tîrgului. Totul mirosea puternic în ceasul acesta din preajma amurgului care în curînd avea să învîlvoreze cerul timp de cîteva minute, înainte de a se cufunda brusc în noapte : lemnele fumegînde și bălegarul călcat în picioare, pînza jilavă a coviltirelor, pielea curelăriilor și sămînța de mei din coliviile canarilor agățate la ferestre. Acoperișurile umede miroseau a argilă ; a mușchi vechi, zidurile înalte ce nu se zvîntaseră încă ; a ulei încins, peștii prăjiți și friganelele prăvăliașilor de prin col-

turi ; prăjitoarele de cafea te purtau cu gîndul la un incendiu izbucnit într-un fel de Insulă a Mirodeniilor, cu fumul cenușiu ce răbufnea cînd și cînd ridicîndu-se spre cornișele în stil clasic, unde stăruia un timp, printre parmalîcuri, înainte de a se risipi, ca o negură fierbinte, în jurul vreunui sfînt de pe o clopotniță. Dar pastrama, fără doar și poate, mirosea a pastramă ; pastrama omniprezentă, pusă la păstrare în toate subsolurile și pivnițele, al cărei miros iute stăpînea întreg orașul cotropind palatele, îmbîcîsind perdelele, înfruntînd tămîia din biserici, furișîndu-se pînă și la spectacolele de operă. Pastrama, noroiul și muștele erau blestemul acelei importante piețe comerciale unde poposeau toate corăbiile din lume, dar unde numai statuile — se gîndea Carlos — înțepenite pe soclurile lor împrôscate cu im roșiatic, se simțeau în largul lor. Ca antidot la noianul acesta de pastramă, izbucnea brusc în răstimpuri, ca printr-o răsuflare, din cîte o fundătură, nobila aromă a tutunului îngrămădit în magazii, legat, îndesat, strivit de nodurile curmeiilor din fibră de palmier ce încingeau baloturile, păstrînd încă pete de verdeață crudă în grosimea frunzelor și luminoase ochiuri aurii în stratul afînat, respirînd încă o viață vegetală în mijlocul pastramei care îl înconjura, împrăștiindu-i boarea. Aspirînd un miros care în sfîrșit era plăcut și se împletea cu fumul unei prăjitoare de cafea ce se înălța din spatele unei capele, Carlos se gîndea îngrijorat la viața de toate zilele pe care trebuia s-o ducă de aci încolo, lîngă flautul amuțit, condamnat să trăiască în tîrgul acela de peste mări, insulă în

mijlocul altei insule cu oceanul în față zăgăzuind orice aventură posibilă ; ca și cînd ar fi fost pretimpuriu îngropat cu giulgiul duhoarei de pastramă, de ceapă și saramură, victima unui tată căruia îi reproșa — oricît era de monstruos lucrul acesta — vina de a fi răposat înainte de vreme. Adolescentul încerca în momentul acela, mai chinuitor ca oricînd, sentimentul de izolare pe care-l prilejuiește traiul pe o insulă ; să stai într-un ținut fără drumuri deschise spre alte meleaguri unde să poți ajunge hoinărind, călare sau pe jos, trecînd frontiere, dormind în adăposturi de o noapte, într-o peregrinare fără altă călăuză decît capriciul, decît fascinația exercitată de un vîrf de munte părăsit imediat cu dispreț pentru altă culme sau poate de nurii unei artiste, întîlnite într-un oraș încă necunoscut pînă mai ieri, pe care o urmezi luni de zile, de pe o scenă pe alta, împărtășind viața aventuroasă a saltimbancilor... După ce se ștersese de ziduri pentru a da colțul ocrotit de o cruce înverzită de silitră, trăsura se opri în fața unui portal bătut în ținte, de al cărui ciocan atîrna un zăbranic. Peronul de la intrare, vestibulul, curtea interioară, erau presărate cu flori de iasomie, chiparoase, garoafe și siminoc, căzute din coroane și jerbe. În salonul cel mare, cu ochii încercănați, schimbată la față, înveșmîntată în haine cernite, mult prea largi pentru ea, care o țineau ca prinsă între două capace de carton, aștepta Sofia, înconjurată de niște călugărițe din ordinul sfintei Clara, care treceau din mîină în mîină flacoane cu apă de melisă, esență de flori de portocal, săruri și infuzii, cuprinse de o

rîvnă neașteptată în a-și arăta vrednicia față de noii veniți. Glasuri se înălțară în unison pentru a recomanda curaj, înțelegere și resemnare celor rămași aci pe pămînt, pe cînd cei dispăruți aveau să cunoască slava care nu înșală niciodată și e în veci dăinuitoare. „De aci încolo eu am să fiu tatăl vostru“, se smiorcăia executorul testamentar din colțul unde erau atîrnate portretele de familie. Clopotul bisericii Sfîntul Duh bătut ora șapte. Sofia făcu un gest de rămas bun, pe care ceilalți îl înțelesesă, bătînd în retragere spre vestibul, într-o procesiune întristată. „Dacă aveți nevoie de ceva“... spuse don Cosma. „Dacă aveți nevoie de ceva“... îngînară într-un glas călugărițele... Poarta de la intrare fu închisă și toate zăvoarele trase. Străbătînd curtea interioară unde, printre plantele agățătoare, se înălțau ca niște coloane străine de arhitectura casei trunchiurile a doi palmieri ale căror panase se îngîneau în noaptea ce începea să coboare, Carlos și Sofia se îndreptară spre o încăpere lipită grajdurilor, cea mai igrasioasă și mai întunecată din toată locuința, unica, fără îndoială, unde Esteban reușea să doarmă uneori cîte o noapte întreagă fără să pătimească din cauza crizelor sale.

Acum însă stătea agățat cu mîinile, spînzurînd în gol, de cele mai înalte bare de fier de la fereastră, sleit de atîta încordare, cu pîntecele lipit de fereastră, cu pieptul costeliv, fără nimic altceva pe el decît un șal înfășurat peste șolduri. Din coșul pieptului îi ieșea un șuierat surd, îmbinat în chip curios din două note simultane, care cînd și cînd se sfîrșea într-un geamăt. Mîi-

nile căutau de-a lungul grilajului o vergea așezată cît mai sus de care să se prindă, ca și cum corpul ar fi vrut să se deșire în toată slăbiciunea lui brăzdată de vine albăstrii. Sofia, nepuțincioasă în fața unei metehne ce înfrunta orice leacuri sau cataplasme, se mulțumi să șteargă cu o cîrpă muiată în apă rece fruntea și obrajii bolnavului. Deodată degetele acestuia se desprinseră de pe vergeaua de fier, lunecînd de-a lungul zăbrelelor și, susținut ca într-o coborîre de pe cruce de către frații săi, Esteban se prăbuși într-un fotoliu de răchită, privind în gol, deși părea să ațintească un punct cu ochii bulbucați, cu pupilele negre. Unghiile i se învinețiseră iar gîtul îi dispăruse cu totul între umerii pe care-i înălțase atît de mult încît aproape că i se lipeau de urechi. Cu genunchii depărtați pe cît îi stătea în putere, cu brațele îndoite din coate și aduse în față, părea, cu anatomia lui modelată ca din ceară, un ascet dintr-o pictură primitivă ce s-ar fi supus cine știe cărui canon monstruos pentru umilirea trupului. „Afurisita de tămîie“, spuse Sofia, mirosind hainele cernite pe care Esteban le lăsase pe un scaun : „Cînd am văzut că se sufocă în biserică...“ Dar își luă numaidecît seama, amintindu-și că tămîia al cărui fum nu-l putea suporta bolnavul arsesse în timpul solemnelor funeralii ale celui pe care părintele paroh îl calificase în cuvîntarea sa funebră drept un tată nespus de iubitor, întruchipare a bunătății, un om fără cusur. Esteban stătea acum cu brațele petrecute peste un cearșaf răsucit ca o frînghie, între două belciuge fixate în perete. Trista privește a istovirii lui părea și

mai dureroasă în mijlocul lucrurilor cu care Sofía, din copilărie, încercase să-l distreze în timpul crizelor : păstorița cocoțată pe o cutie cu muzicuță ; taraful de maimuțe, al cărui arc era rupt ; globul cu aeronauți, care atârna de tavan și putea să se ridice și să coboare cu ajutorul unei sfori ; ornicul care punea în mișcare o broască făcînd-o să danseze pe o estradă de bronz și teatrul de păpuși, unde în decorul unui port mediteranean, jandarmi turci, cameriste și bărboși zăceau claie peste grămadă pe scenă, care cu capul ciocnit, care cu peruca roasă de gîndaci, care fără brațe ; bătașul vărsînd rumeguș de cari pe ochi și pe nări. „Nu mă mai întorc la mănăstire“ — hotărî Sofía, potrivindu-și poalele rochiei ca să sprijine capul lui Esteban, care se lăsase să cadă pe podea, încetișor, cău-tînd răcoarea neîndoielnică a lespezilor. „Trebuie să rămîn aici.“

II

Moartea tatălui îi mîhnise adînc, de bună seamă. Și cu toate astea cînd se văzură singuri, la lumina zilei, în sufrageria încăpătoare cu tablouri înnegrite de vreme — fazani și iepuri printre ciorchini de struguri, mrele lîngă butelci cu vin, un tort care te îmbia să-ți înfigi dinții — fiecare dintre ei ar fi putut mărturisi cît era de plăcută senzația aceea de libertate ce-i făcea să lîncezească în jurul mîncărilor aduse de la o ospătărie din apropiere — fiindcă ni-

meni nu se gîndise să trimită pe cineva la piață. Remigio adusese niște tăvi acoperite cu șervete, de sub care ieșiseră la iveală plăci cu migdale, marțipane, pui la frigare și alte delicatese umplute cu trufe sau glasate, cu totul diferite de supele și cărnurile împănate cu slănină ce alcătuiau de obicei mesele lor. Sofia coborîse în halat și-și făcea de lucru înfruptîndu-se din toate, în timp ce Esteban se simțea înviorat de căldura unui rubiniu pe care Carlos îl declara excelent. Casa, pe care totdeauna o priviseră cu niște ochi obișnuiți cu realitatea ei, ca pe un lucru familiar și străin totodată, cîștigase o ne bănuită importanță, cu atît mai exigentă cu cît acum se știau răspunzători de păstrarea și stabilitatea ei. Se vedea cît de colo că tatăl lor, atît de preocupat de afacerile sale încît ieșea în oraș chiar și duminica, înainte de liturghie, pentru a încheia tranzacții și a-și procura mărfuri de pe vasele ancorate în port, luînd-o înaintea cumpărătorilor de luni — lăsase în paragină casa, părăsită de timpuriu de o mamă care căzuse victima celei mai cumplite epidemii de gripă ce bîntuise orașul. Lipseau mai multe dale din curtea interioară; statuile erau murdare; noroaiele străzii pătrunseseră pînă în vestibul; mobilierul saloanelor și odăilor, redus la cîteva piese desperecheate, părea mai curînd sortit să fie scos la mezat decît să împodobească o locuință ca lumea. Se împlineau cîteva ani de cînd fîntîna delfinilor amuțiți nu mai lăsase să curgă un strop de apă iar pe alocuri ușile dintre odăi erau văduvite de geamuri. Puținele tablouri din casă dădeau fără îndoială oarecare prestigiu

pereților umbriți de pete de igrasie, în ciuda amestecăturii de subiecte și stiluri datorată hazardului unui sechestru ce adusese în casă, fără nici o posibilitate de selecție, piesele nevândute ale unei colecții scoase la licitație. Poate că ceea ce rămăsese nu va fi fost lipsit de valoare, poate că erau acolo pânzele unor meșteri de seamă, nu ale unor simpli copişti ; dar cine ar fi putut să le evalueze într-un oraș de negustori, unde nu existau cunoscători capabili să aprecieze un tablou de factură modernă, sau să recunoască nobilul stil al maeștrilor din vechime sub crăpăturile unei pânze degradate ? Lîngă un tablou înfățișînd *Uciderea pruncilor*, care putea foarte bine să fi fost de mîna unui discipol al lui Beruguete, și un Sfînt Dionis care ar fi putut să aparțină unui imitator al lui Ribera, se deschidea priveliștea însorită a unei grădini cu arlechini mascați care o încînta pe Sofía, deși Carlos era de părere că artiștii de la începutul secolului exageraseră pictînd nenumărați arlechini numai din plăcerea de a se juca cu culorile. Și-și mărturisea preferința pentru scenele realiste, secerişuri sau culesuri de vii, recunoscînd totuși că diverse tablouri, fără subiect, atîrnate în vestibul — oală, pipă, fructieră, clarinet odihnindu-se lîngă o hîrtie cu note muzicale — nu erau lipsite de frumusețe, datorită măiestriei cu care erau pictate. Esteban, în schimb, era atras de subiecte imaginare, fantastice, visînd cu ochii deschiși în fața unor pânze recente, înfățișînd copii și cai fantomatici sau perspective imposibile, bunăoară un om-arbore, din degetele căruia răsăreau lăstare ; un om-dulap, cu o mul-

țime de sertare goale ce-i ieșeau din pîntec... Cel mai mult însă îi plăcea un tablou de dimensiuni mari, venit de la Neapole, de un autor necunoscut care, trecînd peste toate legile picturii, căutase să imobilizeze pe pînză apocaliptica dezlănțuire a unei catastrofe. *Explozie într-o catedrală* se intitula priveliștea aceea reprezentînd o colonadă sfărîmată în bucăți ce zburau prin aer — întîrziind puțin să-și destrame alinierea, plutind o clipă ca să cadă mai bine — înainte de a strivi sub tonele sale de piatră oamenii îngroziți. „Nu știu cum te poți uita la așa ceva“, spunea verișoara sa, deși în realitate era și ea cu desăvîrșire fascinată de cutremurul acela încremenit, de tumultul acela tăcut, ca o ilustrare a vremii de apoi, stăruind acolo, sub ochii lor, într-o cumplită suspensie. „Așa, ca să mă obișnuiesc“, îi răspundea Esteban, fără să știe nici el de ce, repetînd de fiecare dată, automat, același joc de cuvinte nesărat, incapabil să stîrnească rîsul cuiva, ani de zile, în împrejurări identice. Cel puțin pictorul francez care ceva mai încolo așezase un monument fantezist în mijlocul unei piețe pustii — un fel de templu romano-asiatic, cu arcade, obeliscuri și panăse — îți strecura în suflet un sentiment pașnic, de stabilitate, după tragedie, înainte de a pătrunde în sufrageria al cărei inventar consta din valori reprezentate prin cîteva naturi moarte și mobile grele: două dulapuri de vase mari ca de arhondaric, care ținuseră piept carilor; opt scaune tapisate și masa cea mare, montată pe niște coloane masive ca ale templului lui Solomon. Cît privea restul: „Niște hodoroage bune

de dus la hala cu vechituri“, spunea Sofia, gîndindu-se la patul ei îngust de mahon, cînd totdeauna visase să aibă un pat în care să se poată suci și răsuci în voie, în care să doarmă de-a curmezișul, făcută ghem sau tolănită, după bunul ei plac. Taică-său, credincios obiceiurilor moștenite de la bunicii săi de la țară, se odih-nise de cînd știa ea într-o cameră de la etaj, pe un pat vechi de campanie, cu un crucifix la căpătîi, între un sipet de nuc și o oală de noapte mexicană, de argint, pe care o deșerta cu mîna lui în zori în groapa cu bălegar de lîngă grajduri, cu un gest amplu și maiestos de semănător. „Strămoșii mei erau din Extremadura“, spunea el, ca și cum aceasta ar fi explicat totul, lăudîndu-se cu o viață austeră care nu cunoștea nici seratele, nici sărutatul mîinilor. Îmbrăcat în negru, cum se purtase tot timpul de cînd îi murise soția, așa îl adusese don Cosma de la birou, unde tocmai iscălise un act, doborît de apoplexie, peste cerneala proaspătă a semnăturii. Chiar mort, păstra aceeași figură impasibilă și înăsprită de om care nu înțelegea să facă nici un hatîr nimănui, după cum la rîndul său n-ar fi pretins în ruptul capului vreo concesie pentru sine. În ultimii ani Sofia abia dacă apucase să-l vadă în cîte o duminică, la prînz, cu prilejul vreunei aniversări sărbătorite în sînul familiei cînd o scoteau, pentru cîteva ore, din mănăstirea patronată de maicile din ordinul sfintei Clara. În ceea ce-l privea pe Carlos, după ce băiatul terminase școala, îl ținuse mai tot timpul pe drumuri, trimițîndu-l la plantație cu porunca de a pune să se taie copacii, să se curețe terenul

sau să se semene, lucru pe care ar fi putut foarte bine să-l facă prin scris, de vreme ce pământurile nu aveau cine știe ce întindere, fiind cultivate îndeosebi cu trestie-de-zahăr. „Am mers călare optzeci de leghe ca să aduc douăsprezece verze“, se plîngea adolescentul de cîte ori își golea desagii, după o nouă călătorie la țară. „Așa se călesc caracterele spartane“, răspundea tatăl, găsind imediat o legătură între Sparta și verze, cu aceeași ușurință cu care explica miraculoasele levitații ale Magului Simon pe temeiul îndrăzneței ipoteze că respectivul ar fi avut unele noțiuni de electricitate, amînînd mereu proiectul de a-l trimite pe băiat să studieze dreptul, dintr-o teamă instinctivă de ideile noi și de pericolul entuziasmelor politice pentru care aulele universitare erau cel mai prielnic teren. De Esteban aproape că nici nu se sinchisea ; nepotul acela plătînd, rămas orfan de mic copil, crescuse alături de Sofía și de Carlos ca un al doilea fiu ; ceea ce le era hărăzit celorlalți, se putea înfrupta și el. Ca om de afaceri însă, ființele cu o sănătate șubredă îl scoteau din fire, mai cu seamă dacă făceau parte din familie, pentru că el nu fusese niciodată bolnav, muncind din zori și pînă în noapte în toate zilele anului. Intra cîteodată în camera suferindului, încruntînd dezgustat din sprîncene cînd îl găsea în toiul unei crize. Mormăia ceva în legătură cu igrasia încăperii ; cu persoanele care se încăpățîneau să doarmă în peșteri, ca străvechii celtiberi și, după ce pomenea cu nostalgie de stînca tarpeană, se oferea să-i aducă niște struguri proaspăt sosiți din nord, ca să evoce apoi

amintirea unor oameni de seamă ce suferiseră de diverse beteșuguri, și pleca ridicînd din umeri și bombănind cîteva cuvinte de compătimire și îmbărbătare; în sfîrșit, îi anunța descoperirea unor noi medicamente și se scuza că nu poate să piardă mai mult timp cu îngrijirea celor care erau nevoiți să rămînă, din cauza bolii, la marginea unei vieți creatoare și progresiste.

După ce zăboviră o bucată de vreme în sufragerie, gustînd de ici, de colo, alandala, mîncînd smochine înaintea sardelilor, marțipan cu măsline și cîrnat ardeiat, „copiii” — cum le spunea executorul testamentar — deschiseră ușa ce răs-pundea în cealaltă aripă a casei, unde se aflau birourile și magazinul, acum închis pentru trei zile din pricina doliului. Din spatele birourilor și caselor de bani porneau drumurile de acces amenajate printre munți întregi de saci, butoaie și baloturi venite din toată lumea. Strada Făinei, în care stăruia mirosul morilor de peste mări, se continua cu strada Vinurilor de Fuencarral, Valdepenas și Puente de la Reina, ale cărei butii lăsau să picure vinul roșu prin fiecănele, împrăștiind un iz de cîrciumă. Strada Frînghiilor și Cordajelor ducea spre cotlonul sordid unde era depozitat pește afumat, ai cărui solzi făceau să se prelingă saramura pe podea. Luînd-o înapoi pe strada Pieilor de Vînaturi, tinerii pătrunseră în Cartierul Mirodeniilor, unde puteai să-ți dai seama numai după miros în care dintre sertare se află ghimbirul, în care dafinul, șofranul sau piperul din Veracruz. Brînzeturile din provincia La Mancha ședeau înșirate pe niște polițe suprapuse ce se întindeau pînă în Piața Oțeturi-

lor și Uleiurilor, în fundul căreia, în niște ocnite, erau păstrate tot felul de mărfuri desperecheate : pachete de cărți de joc, truse de bărbierit, ciorchini de lacăte, umbrele de soare, verzi și roșii, rîșnițe de cacao, alături de pături de munte aduse din Maracaibo, puzderie de surcele de lemn pentru vopsit și teancuri de foi aurite și argintate, venite din Mexic. Mai încolo se aflau lavetele pe care adăstau sacii cu pene de păsări — pufoși și umflați, ca niște pilote mari de etamină — peste care Carlos se aruncă, pe brînci, prefăcîndu-se că înoată. O sferă armilară¹, ale cărei cercuri Esteban le învîrte cu gîndul aiurea, se înălța ca un simbol al Comerțului și Navigației în mijlocul acelui noian de lucruri care străbătuseră în lung și-n lat oceanul — pretutindeni lăfăindu-se duhoarea pastramei, prezentă și ea acolo, deși mai puțin supărătoare, fiind depozitată în subsolul edificiului. Apucînd-o, în sfîrșit, pe strada Stupinei, frații se înapoiară pe teritoriul birourilor. „Ce mizerii — murmura Sofía, cu batista la nas — ce mizerii!“ Carlos, care se cățăraseră între timp pe un morman de saci cu orez, contempla panorama de sus, din tavan, gîndindu-se înspăimîntat la ziua cînd va trebui să se apuce să vîndă toate mărfurile acelea, să cumpere apoi altele pe care să le vîndă iar, să negocieze, să se tocmească, fără să aibă habar de prețuri, fără să fie în stare a deosebi un grăunte de celălalt, obligat să ia

¹ Sferă alcătuită din mai multe cercuri de metal sau de lemn, diferit orientate, înfățișînd cerul și mișcarea aparentă a astrilor.

totul de la început, descurcându-se printre mii de scrisori, facturi, ordine de plată, accize, chitanțe păstrate în sertare. Un miros de sulf îi tăie răsuflarea lui Esteban, înroșindu-i albul ochilor și făcându-l să strănute. Sofia era amețită de emanațiile butoaielor cu vin și ale scrumbiilor. Sprijinindu-și vărul amenințat de o nouă criză, se grăbi să intre în casă, unde o și pîdea stareța mănăstirii închinată sfintei Clara cu o carte menită să-i deschidă ochii. Carlos, care rămăsese mai în urmă, se întoarse aducînd sfera armilară, pe care voia s-o instaleze la el în cameră. Călugărița vorbea în șoaptă de înșelăciunile lumești și de bucuriile traiului monahal, în penumbra salonului cu ferestrele închise, în timp ce băieții își făceau de lucru cu sfera armilară învărtind cercurile tropicale și ecliptica în jurul globului pămîntesc. Începea o nouă viață pentru ei, în vipia acelei după-amiezi dogorite parcă mai mult ca oricînd de arșița soarelui, ce stîrnea mirosuri fetide din bălțile de pe străzi. Strînși din nou în jurul mesei pentru cină, sub naturile moarte cu fructe și păsări de pe pereți, adolescenții începură a urzi proiecte. Executorul testamentar îi sfătuia să-și petreacă lunile de doliu la plantație, în timp ce el va căuta să limpezească afacerile răposatului — încheiate în majoritatea cazurilor verbal, fără să fi rămas ceva scris negru pe alb în legătură cu negocierile pe care defunctul le păstra în memorie. Astfel, Carlos va găsi totul în ordine la întoarcere, cînd se va hotărî, în sfîrșit, să apuce calea negoțului. Sofia însă îi aminti că încercările de a-l duce pe Esteban la

țară „ca să respire aer curat“ nu reușiseră decât să-i înrăutățească starea. În definitiv suferea mai puțin aici, în camera lui, lipită de peretele grajdului... Vorbiră apoi despre călătoriile pe care le-ar putea face : Mexicul, cu cele o mie de cupole ale sale, strălucea pe celălalt țărm al golfului. Carlos însă era fascinat de Statele Unite, cu progresul lor amețitor, și ținea cu tot dinadinsul să viziteze portul New York, câmpul de bătaie de la Lexington și cascadele Niagarei. Esteban visa Parisul, cu expozițiile lui de pictură, cu cafenelele în care se adunau intelectualii, cu viața sa literară ; ar fi dorit să urmeze un curs la Collège de France, unde se predau diferite limbi orientale al căror studiu — dacă nu putea să fie de nici un folos unui om ahtiat după bani — trebuia să fie pasionant pentru unul ca el, care năzuia să citească direct, pe manuscris, niște texte asiatice recent descoperite. Sofía, în schimb, ar fi avut la dispoziție spectacolele Operei și ale Teatrului Francez în al cărui vestibul oricine putea admira un lucru atât de frumos și de renumit ca bustul lui Voltaire făcut de Houdon. Imaginația lor călătoare îi purta de ici, colo, de la porumbeii din piața San Marco la Derby-ul de la Epsom ; de la spectacolele Teatrului Saddler's Well la vizitarea muzeului Luvru ; de la nu știu ce librării renumite, la cele mai vestite circuri, cu un popas în mijlocul ruinelor Palmirei și ale Pompeiului, de la căluții etrusci la vasele din imitație de marmură expuse în Greek Street, dornică să vadă totul, fără să se decidă pentru un lucru sau altul — băieții fiind atrași în secret de o seamă

de distracții licențioase, rîvnite de simțurile lor, pe care erau convinși că vor reuși să le descopere și de care aveau să profite, atunci cînd fata va umbla după cumpărături sau va vizita monumentele. După ce-și făcură rugăciunea, fără să fi luat nici o hotărîre, cîteșitrei se îmbrățișară plîngînd, simțindu-se singuri pe lume, bieți orfani fără nici un căpătîi într-o urbe indiferentă și fără suflet, străină de tot ceea ce se cheamă artă sau poezie, pradă negoțului și urîteniei. Biruiți de zăduf și de mirosurile de pastramă, de ceapă și de cafea ce răbufneau din stradă, se urcară pe terasă, înfășurați în halate, purtînd în brațe cuverturi și perne, pe care izbutiră într-un tîrziu să adoarmă, după ce vorbiră cu ochii la cer, despre diferite planete pe care ar putea sălăslui ființe însuflețite — și care cu siguranță erau locuite — unde viața ar putea fi mai fericită decît pe acest Pămînt veșnic părăsit în ghearele morții.

III

Simțindu-se încercuită de călugărițele care se țineau de capul ei cu tenacitate, dar fără s-o zorească, cu blîndețe, dar și cu perseverență — ca să devină slujnica Domnului, Sofia reacționa în fața propriilor sale îndoieli, dîndu-și toată silința să fie ca o mamă pentru Esteban — o mamă atît de convinsă de noua sa menire, încît nu pregeta să-l dezbrace și să-l spele cu buretele atunci cînd nu era în stare s-o facă

el însuși. Suferințele celui pe care îl privise întotdeauna ca pe un frate o ajutau să stăruie în instinctiva împotrivire ce încolțea în sufletul său la gândul de a se retrage din lume, dovădindu-i cât de necesară era prezența ei. Cât despre Carlos, Sofia se prefăcea că nu-și dă seama de sănătatea lui robustă, profitînd de o tuse cât de ușoară, ca să-l silească să se urce în pat și să înghită niște puncțiuni foarte tari și care-i dădeau o bună dispoziție nespusă. Într-o zi, Sofia luă în șir toate încăperile casei, cu tocul în mîină — urmată de mulatra care ducea călimara, ca și cum ar fi purtat sfînta împărtășanie — pentru a face inventarul tuturor ciurucurilor de prisos. Întocmi apoi o minuțioasă listă de toate obiectele necesare pentru mobilatul unei locuințe ca lumea și o înmîină executorului testamentar care părea să-și fi luat în serios rolul lui de tată de-al doilea, căutînd să împlinească orice dorință a orfanilor... Așadar, în ajunul Crăciunului începură să sosească lăzi și pachete pe care le depozitară, pe măsură ce apăreau, în odăile de la parter. Pretutindeni, începînd cu salonul cel mare și sfîrșind cu remizele pentru trăsuri, era o adevărată invazie de lucruri dintre care jumătate rămîneau mai departe în lăzi, înfășurate în paie cu talaș, așteptînd să-și găsească odată și odată un rost. Bunăoară, un bufet masiv, cărat de șase hamali negri, rămăsese în vestibul, în timp ce un paravan de lac, rezemat de un perete, nu apucase încă să iasă din lada bătută în cuie. Ceștile chinezești zăboveau îngropate în rumeguș așa cum sosiseră din călătorie, în timp ce cărțile menite să alcătuiască o

bibliotecă închinată ideilor noi și poeziei moderne apăreau o duzină ici, alta dincolo, îngrămădite la voia întâmplării pe fotoliile și pe gheridoanele care miroseau încă a lac proaspăt. Masa de biliard era ca o pajiște întinsă între apele unei oglinzi rococo și profilul sever al unui birou de marchetărie englezească. Într-o noapte se auziră niște bubuituri într-o ladă: strunele harpei pe care Sofia o comandase la un fabricant napolitan pocneau rînd pe rînd, întinse peste măsură de umezeala climatului. Și cum șoarecii din vecinătate începuseră să se încuibeze peste tot îndată se înființară și pisicile care nu găsiră altceva mai bun de făcut decît să-și ascută ghearele pe splendidele ornamente ale mobilei de lux și să destrame covoarele populate cu rinoceri, ogari și cacatoeși. Harababura ce domnea în casă întrecu orice măsură atunci cînd sosiră aparatele destinate cabinetului de fizică, pe care Esteban le comandase — în locul jucăriilor mecanice și cutiilor cu muzicuță — ca pe niște distracții pe cît de amuzante pe atît de instructive: telescoape, balanțe hidrostactice, bucăți de chilimbar, busole, magneti, șurubul lui Arhimede, modele de troliuri, vase comunicante, butelii de Leyda, pendule și pîrghii, macarale în miniatură la care fabricantul mai adăugase, pentru a împlini lipsa unora dintre obiectele comandate, o trusă cu instrumente de matematică cuprinzînd cele mai recente descoperiri în materie. Și, cîteodată, în timpul nopților, adolescenții se căzneau să monteze tot felul de aparate care mai de care mai ciudate, cufundați în pliantele cu instrucțiuni, dînd peste cap diverse teorii și

așteptînd revărsatul zorilor pentru a verifica utilitatea unei prisme, cuprinși de încîntare la vederea culorilor curcubeului proiectat pe perete. Încetul cu încetul se obișnuiră cu viața nocturnă din pricina lui Esteban, care dormea mai bine ziua și prefera să vegheze pînă în faptul dimineții, căci noaptea erau orele cele mai propice izbucnirii unor crize de lungă durată, dacă se întîmpla să se culce. Rosaura, bucătăreasa mulatră, pregătea masa de prînz pentru ora șase după amiaza, lăsîndu-le hrană rece pentru cina de la miezul nopții. Zi cu zi, în mijlocul casei se întocmise un adevărat labirint de lăzi, unde fiecare își rezervase un cotlon, o platformă, un etaj ca să se poată izola de ceilalți sau ca să se adune cîteșitrei și să schimbe păreri în jurul unei cărți ori al unui aparat de fizică care începuse dintr-o dată să funcționeze într-un mod cu totul surprinzător. Labirintul se înfățișa ca o rampă, sau mai curînd ca un drum în pantă, care pornea din pragul salonului, trecînd pe deasupra unui dulap culcat pe podele, ca să urce apoi spre o stivă de trei lăzi cu văsărie, puse una peste alta, de unde se putea admira peisajul din vale, înainte de a ajunge, după un urcuș prin coclauri stîncose de mese rupte și stinghii zbîrlite ca niște ciulini — cu cîte un cui ieșit în afară ca un ghimpe — pînă pe terasa cea mare, formată din nouă lăzi cu mobile, care îl sileau pe cel plecat în expediție să stea cocîrjat, cu ceafa lipită de grinzile tavanului. „Ce priveliște frumoasă!” striga rîzînd Sofia, cu fustele ridicate pînă la genunchi, cînd sosea în sfîrșit pe culme. Carlos însă pretindea că mai existau

și alte posibilități, mai riscante, ce-i drept, de a atinge vârful masivului de ambalaje : luînd piep-tiș versantul opus și cățărîndu-te cu iscusința unui om de la munte, pînă ieșeai la lumină, de-a bușilea, pe creastă, opintindu-te să-ți tragi și restul trupului, cu nobilul efort al unui cîine Saint-Bernard. Pe drumuri și podișuri, prin văgăuni sau pe cîte o punte, fiecare se apuca să citească ceea ce i se părea mai interesant : jurnale vechi de cîteva zile, almanahuri, ghiduri pentru călătorii, o istorie a naturii, o tragedie clasică sau vreun roman nou a cărui acțiune se petrecea prin anul 2240 — și pe care umblau să-l șterpelească unul de la altul — dacă nu cumva, cocoțat pe cîte un pisc, Esteban, ca un apostat ce era, se apuca să maimuțărească vorbăria cine știe cărui faimos predicator, comentînd un verset pătimăș din Cîntarea Cîntărilor ca s-o necăjească pe Sofía, care-și astupa urechile, furioasă, strigînd în gura mare că toți bărbații sînt niște porci. Cadranul solar din curtea interioară se prefăcuse în cadran selenar, indicînd orele de-a-ndoaselea. Balanța hidrostatică era folosită pentru cîntărirea pisicilor ; telescopul cel mic, petrecut prin geamul spart al unui ochi de fereastră, permitea să se vadă unele lucruri în casele din preajmă, care-l făceau să rîdă, prin echivocul lor, pe Carlos, astronomul solitar urcat în vârful unui dulap. Pe de altă parte, flautul cel nou, scos din cutia sa, văzu lumina zilei într-o cameră cu pereții căptușiți cu saltele, ca o celulă de ospiciu, ca nu cumva liniștea vecinilor să fie tulburată. Acolo, în picioare, în fața unui pupitru, printre partiturile împrăștiate pe covor,

tînărul își petrecea timpul în lungi concerte nocturne care-l ajutau să-și desăvîrșească iscusința și muzicalitatea, atunci cînd nu-i venea chef să cînte dansuri populare dintr-o surlă cumpărată de curînd. Adesea, cuprinși de înduioșare, adolescenții făceau legămînt să nu se despartă nicio dată. Sofía, căreia călugărițele căutaseră să-i insufle de la o vîrstă fragedă dezgust față de apropierea bărbatului, se supăra cînd Esteban, în glumă — sau poate ca s-o pună la încercare — îi vorbea de o eventuală căsătorie, blagoslovită cu o droaie de copii. Un „soț“, adus în casa aceea era din capul locului privit ca o calamitate, un atentat împotriva existenței lor fizice, considerată ca o proprietate sfîntă, comună tuturor, și care trebuia deci să rămînă intactă. Împreună aveau să călătorească și tot împreună să cunoască lumea largă. Executorul testamentar avea să se ocupe de „mizeriile“ care răspîndeau un miros atît de puturos, depozitate după peretele ce despărțea cele două aripi ale casei și să facă tot ce trebuia ca să fie bine. De altfel, don Cosma privea cu ochi buni proiectele lor de călătorie, asigurîndu-i că peste tot scrisorile de credit vor sosi la timp. „Trebuie neapărat să mergeți la Madrid — îi sfătuia dînsul — să vedeți Palatul Poștelor și Cupola bisericii San Francisco el Grande, fiindcă asemenea minuni ale arhitecturii nu găsești nicăieri pe aci.“ Cu atît mai mult cu cît în secolul acesta rapiditatea mijloacelor de comunicație aproape că suprimase distanțele. Nu depindea decît de dumnealor, tinerii, ca să se decidă, după ce vor fi terminat nenumăratele sărindare plătite pentru odihna de

veci a tatălui lor — la care Sofia și Carlos luau parte în fiecare duminică, fără să fi închis ochii toată noaptea, ducându-se pe jos, pe străzile încă pustii, pînă la biserica Sfîntul Duh. Pînă una alta însă, nu se hotărau să deschidă lăzile și să desfacă baloturile, ca să așeze prin casă mobilele noi. Era o treabă care-i obosea cu anticipație, mai ales pe Esteban, pe care boala îl oprea de la orice efort. În afară de asta, o invazie matinală de tapițeri, lăcuttori și diverși alți oameni străini ar fi produs o perturbare în felul lor de viață care nu avea nimic de-a face cu orariile obișnuite. Pentru ei însemna să se scoale de vreme atunci cînd își începeau ziua la cinci după amiază, ca să-l primească pe don Cosma, care se arăta cum nu se poate mai patern și mai îndatoritor de cîte ori era vorba să dea dispoziție pentru o nouă comandă, gata în fiecare clipă să le procure orice le-ar fi dorit inima, să plătească orice era de plătit. Afacerile magazinului mergeau strună, spunea el, și întotdeauna se îngrijea ca Sofia să aibă bani cu prisosință spre a putea face față cheltuielilor casei. O lăuda mai ales pentru faptul că luase asupra-și răspunderile unei mame, veghind asupra băieților, și nu uita să strecoare, în treacăt, o ușoară dar destul de usturătoare aluzie la adresa călugărițelor care îndemneau tinerele fete de familie să se retragă la mănăstire pentru a putea pune mîna pe averea lor — lucru pe care putea foarte bine să-l observe fără a înceta totuși să fie un creștin cu frica lui Dumnezeu. Musafirul se retrăgea, în sfîrșit, cu o plecăciune, asigurîndu-i că deocamdată prezența lui Carlos nu era ne-

cesară pentru bunul mers al comerțului și fiecare se întorcea pe teritoriile și în labirinturile sale, a căror nomenclatură fusese stabilită în virtutea unui cod secret. Cutare clădărie de lăzi pe cale să se răstoarne reprezenta „Turnul înclinat”; cufărul așezat în chip de pod peste două dulpuri era „Trecătoarea druizilor”. Când cineva pomenea despre Irlanda, se știa că se referă la colțul unde se afla harpa, iar când muntele Carmel intervenea în discuție, se înțelegea că e vorba de ghereta întocmită din paravane întredeschise, unde Sofia obișnuia să se izoleze ca să citească niște romane cu mistere care-ți făceau părul măciucă. De câte ori Esteban puneă în funcțiune aparatele sale de fizică, se spunea că Alberto cel Mare lucrează. Totul era transfigurat în vederea unui joc neîntrerupt care îndepărta și mai mult de ei lumea exterioară, în mijlocul arbitrarului contrapunct al unor vieți desfășurate pe trei planuri deosebite: planul terestru, unde acționa Esteban, prea puțin amator de ascensiuni din cauza sănătății sale șubrede, cu toate că se uita cu invidie la Carlos care era capabil să se urce, sărind din ladă în ladă, pînă sus, pe culmi, să se atîrne de stinghiile unui dulap sau să se legene într-un hamac din Veracruz agățat de bîrnele tavanului, pe cînd Sofia își ducea existența într-o zonă intermediară, situată la o distanță de vreo zece palme de la podea, în așa fel încît călcîiele ei veneau cam în dreptul tîmplelor vărului său, mutîndu-și cărțile de colo-colo prin diferite ascunzișuri pe care le numea „vizinile sale” și unde putea să se tolănească în voie, să-și descheie nasturii, să-și

răsucescă ciorapii, să-și ridice fustele peste genunchi dacă-i era prea cald... Pe de altă parte, cina din zori avea loc la lumina candelabrelor, în sufrageria cotropită de o liotă de pisici, unde, ca o reacție împotriva ținutei rigide pe care erau obligați s-o păstreze îndeobște la mesele de familie, adolescenții se purtau ca niște barbari hărtănind carnea ca vai de lume, repezindu-se care mai de care să înșface bucata cea mai bună, ghicindu-și viitorul în oscioarele de pasăre, lovindu-se cu piciorul pe sub masă, stingînd fără veste lumînările, ca să fure o prăjitură din farfuria vecinului, dezmațați într-un hal fără hal, stînd suciți pe scaune, cu coatele pe masă. Cine nu prea avea poftă de mîncare, dumica bucatele făcînd pasiențe sau castele din cărți de joc ; cine era în toane rele, își aducea romanul pe care-l citea. Atunci cînd băieții, coalizați împotriva ei, căutau s-o necăjească, căutîndu-i pricină pentru un motiv sau altul, Sofía le trîntea din senin cîte un cuvînt de ocară, suduindu-i ca un surugiu ; în gura ei însă orice interjecție trivială părea surprinzător de castă, dezbrăcînd înțelesul ei originar, pentru a deveni o simplă sfidare, prin care fata căuta să se răzbune pentru atîtea și atîtea mese luate la mănăstire, cu ochii ațintiți în farfurie, după ce se recitase *Benedicite*. „Unde ai învățat asta ?“ o întrebau băieții rîzînd. „Într-un lupanar“, le răspundea ea, cu dezinvoltura uneia care fusese într-adevăr acolo. În zori, obosiți de atîtea nebunii, de încălcările săvîrșite în dauna buneicuiințe, de carambolurile cu nuci pe fața de masă pătată de o cupă răsturnată, își urau noapte bună, avînd grijă

fiecare să ia cu el în odaie un fruct, un pumn de migdale ori un pahar cu vin, într-un crepuscul inversat, care începea să se împânzească de strigăte și dangăte de clopot.

IV

Așa se întâmplă totdeauna

G o y a

Anul de doliu se încheiase și începuse cel de-al doilea, în care nu erau obligați să poarte decît un semidoliu și tinerii, din ce în ce mai atașați de noile lor obiceiuri, cufundați în nesfîrșite lecturi, descoperind treptat universul prin mijlocirea cărților, nu apucaseră să schimbe nimic în felul lor de viață. Continuau să trăiască în sihăstria lor, uitînd de existența orașului, fără să se sinchisească de lumea întreagă, aflînd doar incidental ce se mai întâmplă pe fața pămîntului din vreun ziar străin care le sosea cu cîteva luni întîrziere. Adulmecînd prezența unor „partide bune“ în casa cu ușile ferecate, societatea aleasă a orașului încercase să și-i apropie, făcîndu-le diferite invitații, mîhnită chipurile că bieții orfani trăiesc atît de izolați ; dar încercările de prieteșug se izbiră de subterfugii glaciale. Doliul era cel mai bun pretext de care se serveau pentru a fi scutiți de orice compromis sau obligație, lipsiți de orice interes față de o societate care, prin prejudecățile sale provinciale, voia cu tot dinadinsul să supună toate existențele acelorai norme, care se plimba la ore fixe prin ace-

leăși locuri, se înfrupta cu delicatese în aceleași cofetării la modă, petrecea Crăciunul pe plantațiile de trestie-de-zahăr, sau la diverse conace din Artemisa, unde proprietarii bogați se întreceau să ridice care mai de care statui mitologice la marginea culturilor de tutun... Anotimpul ploilor, care desfundase iarăși străzile noroioase, era pe sfârșite când, într-o dimineață, Carlos, abia ațipit către sfârșitul nopții care pentru el abia atunci începea, auzi bocănind cu putere ciocanul de la ușa din față. Faptul acesta nu i-ar fi atras atenția dacă, după câteva clipe, bocăniturile n-ar fi răsunat din nou, de astă dată la poarta mare și mai apoi la toate celelalte intrări ale casei, pentru ca puțin mai târziu mîna nerăbdătoare să se întoarcă iarăși în punctul inițial, și să ia toate porțile în șir pentru a doua și a treia oară. Ca și cum cineva, un om încăpățînat fără doar și poate, care ținea morțiș să intre înăuntru, dădea mereu tîrcoale casei, căutînd o deschidere pe unde să se strecoare — și impresia că omul se învîrtea mereu devenea cu atît mai stăruitoare cu cît bătăile în ușă se repercutau — prin locuri unde nu exista nici o ieșire la stradă — în ecouri ce se răspîndeau pînă în cele mai îndepărtate unghere. Fiind Sîmbăta Paștilor și deci zi de sărbătoare, prăvălia — unde se interesau de obicei vizitatorii care ar fi dorit să ceară vreo informație — era închisă. Remigio și Rosaura se aflau probabil la slujba Învierii dacă nu cumva erau plecați după cumpărături la piață, de vreme ce nu răspundeau. „O să obosească pînă la urmă“, chibzui în sinea lui Carlos, vîrîndu-și capul în pernă.

Văzînd însă că bătaile în uşă stăruiau, într-un tîrziu, furios, îşi puse pe el un halat şi coborî în vestibul. Tocmai bine cînd se aplecă pe fereastră, mai apucă să zărească în apropiere un bărbat care dădea grăbit colţul străzii, înarmat cu o umbrelă cît toate zilele. Jos, pe podele, se afla o carte de vizită, strecurată pe sub canaturile uşii :

Victor Hugues
Comerciant
din
Port-au-Prince

Blestemînd ipochimenul necunoscut, Carlos se culcă la loc, fără să-şi mai bată capul cu el. Cum se deşteptă însă, îi sări în ochi cartonaşul pe care o ultimă rază de soare cernută prin ochiul verde al unui geam îl spoise într-o ciudată culoare verzuie. Iar cînd „puştimea“ se afla din nou adunată printre lăzile şi coletăria din salon, în timp ce Alberto cel Mare se îndeltnicea cu experienţele sale de fizică, aceeaşi mîna care bătuse în uşă de dimineaţă începu să clămpăne ciocanele de la porţile casei. Asta se întîmpla seara, pe la zece, destul de devreme pentru ei, dar cam tîrziu pentru obiceiurile din partea locului. Sofia fu cuprinsă de o subită nelinişte. „Nu se poate, cum să primim aici un străin?“ spuse ea, dîndu-şi seama pentru prima oară de ciudăţenia lucrurilor ce constituiau cadrul firesc al existenţei sale. În afară de asta, ca să îngăduie unui necunoscut a pătrunde în labirintul vieţii lor familiale ar fi însemnat să trădeze un secret, să dea în vileag o taină, să

destrame o vrajă. „Nu deschide, pentru Dumnezeu“, îl imploră ea pe Carlos, care se și ridicase, cu o mutră încruntată. Prea târziu însă, din păcate. Remigio, care abia ațipise, trezit din somn de clopotul de la poarta cea mare pentru carete, îl primise pe străin în casă, luminându-i drumul cu un candelabru. Era un bărbat fără vîrstă — poate avea treizeci, poate patruzeci de ani sau poate chiar mult mai puțin — purtînd întipărită pe față acea mărturie a unui caracter nestrămutat pe care o împrumută oricărui chip cutele pretimpurii săpate pe frunte și pe obraji datorită unei fizionomii foarte mobile, deprinsă să treacă în mod brusc — așa cum avură prilejul să observe de îndată ce deschise gura — de la o extremă încordare la o pasivitate ironică, de la o veselie nestăvilită la o expresie voluntară și dură, ce oglindea o dorință arzătoare de a impune anumite păreri și convingeri. În plus, pielea arsă de soare și părul pieptănat, mai bine zis ciufulit, după moda nouă, întregeau o înfățișare robustă și plină de sănătate. Hainele stăteau gata să crape, turnate pe trunchiul spătos și pe brațele cu mușchi proeminenți, totul fiind bine împlîntat pe niște picioare zdravene, ce călcau apăsător. Chiar dacă gura era plebee și senzuală, ochii, în schimb, de culoare foarte închisă, scînteiau cu o imperioasă intensitate, aproape cu semeție. Personajul avea o figură cu totul aparte, dar care, la prima vedere, putea să trezească deopotrivă simpatia ca și aversiunea. „Asemenea bătărași — se gîndi Sofia — sînt în stare să spargă și ușa cînd vor să intre într-o casă.“ După ce salută cu o politețe exagerată

care cu greu putea să șteargă impresia bubuiturilor în ușa și a insistențelor lui atât de nepoliticoase, oaspetele începu să vorbească pe nerăsuflăte, fără să le mai lase răgaz să strecoare o vorbă, declarînd c-ar avea niște scrisori pentru tatăl lor, despre a cărui inteligență auzise adevărate minuni ; că timpurile erau propice pentru primenirea obiceiurilor și pentru noi schimburi ; că negustorii din partea locului, avînd dreptul de a face comerț în toată libertatea, ar trebui să intre în legături cu semenii lor din celelalte insule din Marea Caraibilor ; că adusesese un dar, ce-i drept destul de modest, niște sticle cu vin, un vin de soi, așa cum nu se găsea în tîrg ; că... Dar cînd primi vestea pe care i-o împărtășiră cîteșitrei într-un glas, că tatăl murise și zăcea de mult în pămînt, străinul — care vorbea un jargon nostim, mai mult francez decît spaniol, presărat cu diverse locuțiuni englezești — se opri cu un „Oh !“ consternat, atât de dezamăgit și atât de nefiresc în revărsarea aceea de cuvinte, încît ceilalți, fără să-și dea seama că nu se cădea să facă haz în momentul acela, izbucniră într-un hohot de rîs. Totul se petrecuse atât de rapid, atât de neprevăzut, încît negustorul din Port-au-Prince, descumpănit, le ținu isonul, rîzînd împreună cu ei. Un „pentru Dumnezeu“ rostit de Sofía, trezită brusc la realitate, așternu din nou seriozitatea pe fețele tuturor. Încordarea sufletească însă slăbise. Musafirul se plimba prin încăpere deși nimeni nu-l poftise s-o facă, fără să pară de loc mirat nici de harababura ce domnea în casă, nici de costumul atât de curios al Sofíei : fata îmbrăcase în joacă o cămașă de-a

lui Carlos, ale cărei poale îi ajungeau pînă la genunchi. Dădu un bobîrnac unui vas de porțelan ca un veritabil expert, mîngîie butelia de Leyda, admiră construcția unei busole, făcu să învîrtească șurubul lui Arhimede, mormăind nu știu ce despre pîrghiile care ridică lumea, și, în sfîrșit, aduse vorba despre călătoriile sale, începute ca ucenic pe un vas în portul Marsilia, unde tatăl său — pentru care avea tot respectul — fusese meșter brutar. „Brutarii sînt de cel mai mare folos societății“, observă Esteban, plin de amabilitate față de un străin care, descinzînd pe aceste meleaguri, nu încerca să se laude cu stirpea lui. „E mult mai util să pietruești drumuri decît să migălești flori de porțelan“, sublinie celălalt, intervenind cu un citat clasic, după care începu să povestească despre doica sa, o negresă din Martinica, o adevărată negresă, care fusese ca o prevestire a călătoriilor sale de mai tîrziu fiindcă, deși în adolescență visase să cutreiere drumurile Asiei, toate corăbiile care îl primiseră pe bord se îndreptau spre Antile sau spre Golful Mexicului. Le vorbi apoi despre pădurile de corali din Bermude; despre belșugul din Baltimore; despre carnavalul din New Orléans, sărbătorit aproape aidoma ca la Paris; despre rachiurile de creson și mentă din Veracruz, înainte de a coborî pînă la golful Paria, după un popas în Insula Perlelor și răzleața Trinidad. Avansat pilot, ajunsese pînă în îndepărtatul Paramaribo, oraș care putea fi foarte bine invidiat de multe altele cu ifose — și arăta în jos — de vreme ce avea bulevarde largi plantate cu portocali și lămîi, ale căror trunchiuri

erau împodobite cu scoici de mare încrustate în lemnul lor. Pe bordul vaselor străine ancorate lângă fortul Zeelanda se dădeau niște baluri de toată splendoarea, la care olandezele — adăugă el făcându-le băieților cu ochiul — se arătau foarte dispuse să-și împartă grațiile. Toate vinurile și lichiorurile din lume erau pregustate în acea colonie pestriță, unde ospetele erau servite de negrese îmbrăcate cu fuste de indian și bluze subțiri, aproape transparente, strâns lipite de sînii fremătători și pietroși — și, ca s-o împace pe Sofia, care încruntase din sprîncene în fața acestei imagini, căută s-o măgulească la momentul oportun citînd un vers franțuzesc referitor la sclavele persane care umblau îmbrăcate tot așa ca și dînsa în palatul lui Sardanapal. „Mulțumesc“, murmură fata printre dinți, recunoscînd totuși în sinea ei iscusința acestui șiretlic. Pe de altă parte — continuă celălalt, schimbînd latitudinea — Antilele alcătuiau un arhipelag într-adevăr minunat, unde puteai vedea tot felul de curiozități : ancore uriașe lăsate în paragină pe plăji stînghere ; case ferecate de stînci cu lanțuri de fier, ca să nu le azvîrle cicloanele în mare, un vast cimitir sefardit în Curaçao ; insule locuite de femei care rămîneau singure luni și ani de zile, în timp ce bărbații lucrau pe Continent ; galioane scufundate, arbori pietrificați, pești nemaivăzuți ; și, în Barbados, mormîntul unui nepot al lui Constantin XI, ultimul împărat al Bizanțului, a cărui fantomă, în timpul nopților furtunoase, ieșea în calea drumeților singuratici... La un moment dat Sofia îl întrebă pe musafir, cu toată seriozitatea, dacă văzuse

cumva sirene în mărilor tropicale. Și, înainte ca străinul să fi apucat să-i răspundă, fata îi arătă o pagină din *Las delicias de Holanda*, o carte veche de tot în care se povestea cum, cîndva, după o vijelie care făcuse să se surpe digurile din West Frise, ieșise la iveală o asemenea făptură marină pe jumătate îngropată în mîl. Oamenii o duseseră în Harlem, o îmbrăcaseră și o învățaseră să toarcă. De trăit însă trăise doar cîțiva ani, fără să poată învăța să vorbească, mînată mereu de un anume instinct spre apă. Și tînguirile ei semănau cu gemetele unui muribund... Fără să se arate de fel încurcat de această poveste, musafirul le vorbi la rîndul său de o sirenă găsită, cu ani în urmă, în Maroní. Fusesse descrisă de maiorul Archicombie, un militar care se bucura de toată considerația, într-un raport prezentat Academiei de Științe din Paris: „Un maior englez nu putea să se înșele“, adăugă el, pe un ton sentențios, aproape supărător. Dîndu-și seama că oaspetele începuse să se ridice în ochii Sofiei, Carlos căută să schimbe subiectul conversației, pomenind din nou despre călătorii. Nu-i mai rămăsese însă decît să le vorbească despre Basse-Terre, în Guadelupa, cu fîntînilor ei de apă vie și casele care aminteau pe cele din Rochefort și La Rochelle — tinerii nu cunoșteau Rochefortul ? Nici La Rochelle ?... „Trebuie să fie ceva îngrozitor — spuse Sofia — vrînd, nevrînd ne vom opri acolo cîteva ore în drum spre Paris. Mai bine vorbiți-ne despre Paris, pe care probabil îl cunoașteți casă cu casă.“ Străinul o privi cu coada ochiului și, fără să-i răspundă nimic, povesti mai departe cum se

dusese la Pointe-à-Pitre la Santo-Domingo cu gîndul de a pune temeiurile unui negoț, ca să se statornicească în cele din urmă la Port-au-Prince, unde avea un magazin înfloritor : o prăvălie cu tot felul de mărfuri, piei, pește sărat („Ce oroare !“ se cutremură Sofia), butii, mirodenii — „mai mult sau mai puțin *come le vôtres*”¹, sublinie francezul — arătînd cu degetul mare peste umăr, în partea unde se afla magazinul — cu un gest pe care fata îl consideră drept culmea obrăzniciei : „Nu ne ocupăm noi de asta”, îi atrase ea atenția. „N-ar fi o treabă chiar atît de ușoară și nici prea odihnitoare”, îi răspunse celălalt, destăinuindu-le în continuare că venea de la Boston, centru de afaceri pe picior mare, minunat mai ales pentru a procura făină de grîu la un preț mai convenabil decît în Europa. Aștepta acum un transport mare, din care voia să vîndă o parte pe piața locală, restul urmînd să-l trimită la Port-au-Prince. Carlos tocmai era gata să-l poftască afară în mod politicoș pe oaspetele nedorit care, după un interesant prolog autobiografic, abătuse conversația asupra unui subiect atît de respingător, vorbindu-le despre vînzări și cumpărări, cînd musafirul se ridică din fotoliu și, ca și cum ar fi fost la el acasă, se duse întins spre cărțile grămădite într-un colț. Lua cîte un volum, manifestîndu-și cu emfază încîntarea de cîte ori numele autorului putea fi pus în legătură cu vreo teorie avansată în materie de politică sau religie : „Văd că

¹ Ca al dumneavoastră (în lb. franceză).

domniile-voastre sînteți foarte *au courant*¹” spunea el, făcînd să se înmoaie rezistența celorlalți. Puțin mai apoi, ei înșiși îi arătară diferitele ediții din autorii lor preferați, pe care străinul le pipăia cu deferență, apreciind finețea hîrtiei și pielea îmbrăcăminții. Se apropie după aceea de instrumentele destinate laboratorului de fizică și se apucă să monteze un aparat ale cărui piese zăceau răspîndite pe diverse mobile: „Și asta tot la navigație servește”, le explică el. Fiind însă zăpușeală în casă, le ceru voie să rămînă în cămașă, spre stupefacția tinerilor, tulburați de faptul că-l vedeau pătrunzînd cu atîta familiaritate într-o lume care, în noaptea aceea, li se părea atît de ciudată, datorită prezenței unui străin, aflat acolo, lîngă Trecătoarea drui-zilor sau în preajma Turnului înclinat. Sofia tocmai se gîndea să-l invite să mănînce cu dînșii, dar se sfia să-i destăinuie că la ei în casă de obicei masa de prînz era servită în toiul nopții, cînd străinul, potrivind un cadran a cărui întrebuintare fusese o enigmă pînă atunci, făcu un semn din ochi spre sufragerie, unde aștepta masa întinsă înainte de sosirea lui. „Să-mi aduc vinurile”, spuse el. Și, întorcîndu-se de afară cu sticlele pe care le lăsase la venire pe o bancă în curte, le așeză cu pompă pe fața de masă și îmbie toată lumea să ia loc. Sofia era din nou scandalizată de cutezanța acelui musafir nepof-tit care își dădea la ei în casă aere de *pater familias*. Băieții însă și apucaseră să guste dintr-un vînaș alsacian cu atîta desfătare încît,

¹ La curent (în lb. franceză).

gîndindu-se la bietul Esteban care fusese tare bolnav în ultima vreme și părea că se distrează foarte bine în compania noului venit, adoptă o atitudine scrobită și politicoasă de cucoană mare, trecînd tăvile musafirului, pe care îl numea „Monsieur Hiug“, cu un sunet șuierător. „Huuuuuuuuuuug“, o corectă acesta, punînd un accent circonflex pe fiecare „u“ și retezînd brusc ultima literă, fără a o îndupleca pe Sofía să-și corecteze pronunția. Deși auzise și răsauzise cum suna numele, simțea o plăcere a-l rosti cînd „Iug“, cînd „Huk“, cînd „Ugües“, născocind în cele din urmă niște cuvinte greu de articulat, care se sfîrșeau în hohote de rîs, sporite de sosirea aluaturilor și marțipanelor din Săptămîna Mare, aduse de Rosaura ; asta îl făcu pe Esteban să-și amintească, deodată, că se aflau în Sîmbăta Paștilor. „*Les cloches ! Les cloches !*“¹ — exclamă invitatul cu tărie, ridicînd în sus arătătorul ca și cum ar fi vrut să le spună că toată dimineața sunaseră din plin acioaiele și clopotele orașului. Puțin mai apoi, băieții, care începuseră să se cherchelească, primiră cu o zgomoasă veselie prezența unei alte sticle pe masă — de data aceasta din Arbois — făcînd asupra-i gestul binecuvîntării. După ce goliră paharele, ieșiră cu toții în curte. „Ce-i acolo, sus ?“ — întreabă *Monsieur Hiug*, îndreptîndu-se spre scara largă. Și din cîtiva pași, urcînd cîte două trepte deodată, și ajunsese la etaj, unde îl văzură apărînd în galeria de sub terasa acoperișului, ale cărei coloane erau legate între ele

¹ Clopotele ! Clopotele ! (În lb. franceză.)

printr-o balustradă de lemn. „Să îndrăznească numai să intre la mine în cameră că-i dau un picior de-l scot afară în brînci“, murmură Sofía. Oaspetele cel sprintar însă se apropie de ultima uşă, puţin întredeschisă, pe care o împinse uşor. „Acolo e un fel de pod“, îl lămuri Esteban. O clipă mai târziu, el însuşi intră primul, ridicînd sfeşnicul sus, într-un fost salon unde nu mai pusesese piciorul de cîţiva ani. Fel de fel de cutere, lăzi, sipete şi geamantane erau aşezate de-a lungul pereţilor, într-o bună rînduială oarecum comică, prin contrast, cînd te gîndeai la dezordinea ce domnea în încăperile de jos. În fund se afla un dulap de sacristie, care atrase atenţia lui *Monsieur Hiug* prin frumuseţea nervurilor lemnului : „Solid... Admirabil“. Pentru ca să-şi poată da seama de soliditatea lui, pipăindu-l, Sofía deschise mobila şi-i arătă grosimea canalului. Acum însă străinul părea interesat mai degrabă de hăinăria veche ce atîrna spînzurată de o vergea de metal : tot calabalîcul membrilor familiei materne, prin grija căreia fusese ridicată casa ; academicianul, prelatul, sublocotenentul de marină, magistratul ; rochii de buniţe, satinuri decolorate, redingote severe, horbote de bal, museline înverzite din pricina silitrei, percaluri şi indiane ; travestiuri de o zi : de păstorită, de cărturăreasă, de prinţesă incasă, de cucoană simandicoasă din alte vremuri. „Straşnic, ne putem deghiza !“ exclamă Esteban. Şi stîrniţi deodată cu toţii de aceeaşi idee, se grăbiră să scoată afară colbăitele relicve, într-un nor de molii zburătăcite, dîndu-le drumul să alunece jos, la picioarele scării, pe balustrada de mahon

ceruit. Puțin după aceea, în salonul cel mare transformat în sală de teatru, schimbînd între ei rolurile, cînd actori, cînd spectatori, obligați să ghicească, se apucară cîteșipatru să interpreteze rînd pe rînd diferite personaje: era de ajuns să întoarcă obiectele de îmbrăcăminte pe dos sau să le modifice forma cu cîteva ace cu gămălie, să admită că o cămașă de noapte femeiască putea fi un peplu roman sau o tunică din antichitate, pentru a înfățișa nu știu care figură istorică sau erou de roman, cu ajutorul unei andive ce trebuia să reprezinte o cunună de lauri, unei pipe ținînd loc de pistol, ori unui baston petrecut prin cingătoare în chip de sabie. *Monsieur Hiug*, pasămine, iubitor pasionat al antichității, se costumă în Mucius Scaevola, în Caius Grachus, și în Demostene, pe care îl identificară numaidecît cu toții în clipa cînd îl văzură ieșind în curte să caute pietricele. Carlos, înarmat cu un flaut și cu un tricorn de carton în cap, fu considerat drept Frederic al Prusiei, deși el se încapățîna să le argumenteze că de fapt intenția lui fusese să-l reprezinte pe flautistul Quantz. Esteban, cu ajutorul unei broscuțe — o jucărie adusă de la el din odaie — reconstitui experiențele lui Galvani, mulțumindu-se numai cu atît, fiindcă praful din haine îl făcea să strănute în mod alarmant. Bănuind că *Monsieur Hiug* era prea puțin versat în istoria spaniolă, Sofia se îndărătnicea cu perfidie să întruchipeze fie pe Inès de Castro, fie pe Juana Nebuna, fie pe faimoasa Fregona, pentru ca, în cele din urmă, să înceapă a se schimonosi, silindu-se să-și ticluiască o mutră cît mai pocită

și mai năîngă spre a da viață unui personaj pe care nimeni nu-l putea identifica, dar care ar fi vrut să fie, cu toate protestele celorlalți, „o infantă de Bourbon“. Spre revărsatul zorilor, Carlos le propuse să organizeze „un masacru în stil mare“. Spînzurînd costumele cu fire de ață de o sîrmă întinsă între trunchiurile palmierilor, după ce mai întîi le împodobiseră cu niște chipuri grotești din hîrtie colorată, se străduiră care mai de care să le culce la pămînt cu cîte o lovitură de minge. „Dă-i la cap!“ striga Esteban; și cu acest semnal atacul începea. Cădeau prelați, cădeau căpitani, doamne de la curte, păstori, în mijlocul rîsetelor care, amplificate de rezonanța curții înguste, puteau fi auzite pînă-n capul străzii... Ziua îi surprinse în toiul petrecerii, nesătui încă de joacă, continuînd să arunce cu *presse-papier*-uri, cu cratițe, ghi-vece, tomuri de enciclopedie, asupra veșmintelor pe care mingile nu reușiseră să le doboare, stăpîniți de cea mai veselă înverșunare: „Dă-i la cap!“ răcnea Esteban. „Dă-i la cap!“... În cele din urmă, Remigio primi poruncă să scoată afară trăsura și să-l conducă pe musafir la hotelul din apropiere. Francezul își luă rămas bun, cu însuflețite manifestări de afecțiune, făgăduindu-le să treacă iarăși seara pe la ei. „E un om și jumătate!“ declară Esteban. Cum însă toți ai casei trebuiau să se îmbrace în haine de doliu ca să se ducă la biserica Sfîntul Duh, unde urma să se facă un nou sărindar pentru răposatul lor tată, Carlos propuse, căscînd: „Ce-ar fi să nu mai mergem? Și-așa tot o să-l pomenescă“. „Atunci, mă duc eu singură“, rosti

Sofia muștrătoare. Dar după ce stătu puțin în cumpănă, căutînd să se dezvinovățească față de sine printr-o foarte explicabilă indispoziție pe care o simțea dîndu-i tîrcoale, lăsă perdelele la ea în odaie și se urcă în pat.

V

Victor, cum îi spuneau din ziua aceea, venea în fiecare seară la ei acasă, dovedindu-și îndemînarea în cele mai neașteptate îndeletniciri. Într-o noapte, bunăoară, îi veni chef să frămînte aluatul din copaie și plămădi niște cornuri care mărturiseau priceperea lui în meșteșugul brutăriei. Altă dată pregăti niște sosuri de toată bunătatea, folosind ingredientele cele mai puțin potrivite pentru a fi amestecate laolaltă. Știa să prepare dintr-o bucată de friptură rece o mîncare moscovită, dreasă cu mărar și piper pisat și obișnuia să adauge un strop de vin fierbinte și mirodenii la mai toate rețetele lui, botezate cu nume pompoase, în amintirea unor vestiți bucătari. Descoperirea cărții *Arte Cisoria*¹ a Marchizului de Villena², printre diferite curiozități primite de la Madrid, prilejui o săptămîină întreagă de mîncăruri medievale, datorită cărora o bucățică oarecare de

¹ *Arta de a tăia carnea* (lat. *caedo, caedere* — a tăia, a sacrifica un animal).

² *Enrique de Aragon, marchiz de Villena* (1384—1434), poet și scriitor spaniol, autor, printre altele, a tratatului culinar amintit.

mușchi file ținea cu succes locul unui vînat ales. Pe de altă parte, terminase de montat cele mai complicate aparate ale „cabinetului de fizică”, aproape toate erau acum în stare de funcționare, ilustrînd diverse teorii, descompunînd spectrul solar, scoțînd niște scînteii de toată frumusețea — prilej pentru a rosti disertații asupra lor într-o spaniolă foarte colorată pe care o învățase în decursul peregrinărilor sale prin Golful Mexicului și insulele din Marea Caraibilor și care zilnic se îmbogățea, cu o uimitoare ușurință, cu alte cuvinte și expresii. La rîndul său, îi obliga pe tineri să facă exerciții de pronunție franceză, punîndu-i să citească o pagină de roman sau, de preferință, o comedie în care fiecare dintre ei să dețină un rol, ca la teatru. Și cu ce poftă rîdea Sofia cînd într-un amurg care pentru ea se confunda cu zorii zilei îl auzea pe Esteban declamînd cu un pronunțat accent meridional pe care și-l însușise de la profesorul său, versuri din *Le Joueur*¹:

*Il est, parbleu, grand jour. Déjà de leur ramage
Les coqs ont éveillé tout notre voisinage.*²

Într-o noapte, cînd ploua afară, Victor fu pof-tit să doarmă într-una din camere, pentru ca în ziua următoare cînd se treziră din somn, pe în-serat, cam pe la vremea cînd de obicei cocoșii din vecini își vîrau capul sub aripă, toți ai

¹ *Jucătorul* (1696), piesă a scriitorului francez Jean-François Regnard (1655—1709).

² Zi albă-i, zău, de mult. Și cu al lor cîntat

Din somn cocoșii toți vecinii-au deșteptat (în lb. franceză).

casei să se pomenească în fața unui spectacol de necrezut: cu pieptul gol, cu cămașa ferfeniță pe el, learcă de sudoare ca un hamal negru, francezul tocmai sfîrșea de despachetat lucrurile care luni de zile rămăseseră pe jumătate ambalate în lăzi, așezînd după gustul său mobilele, tapițeriile și vasele, cu ajutorul lui Remigio. În primul moment se simțiră tulburați și cuprinși de melancolie. Tot pitorescul unui decor de vis se spulberase. Treptat, treptat, însă, adolescenții începură să se bucure de acea neașteptată transformare, găsind încăperile mai spațioase, luminile mai strălucitoare — descoperind adîncimea confortabilă a unui fotoliu, finețea marchetăriei multicolore a unui bufet, caldele nuanțe ale coastei Coromandel. Sofía trecea dintr-o cameră într-alta, ca într-o casă nouă, privindu-se în oglinzi necunoscute care, puse față în față, îi răsfrîngeau imaginea ce se pierdea multiplicată în neguroase îndepărtări. Și cum unele colțuri erau pătate de igrasie, Victor, cocoțat în vîrfurile unei scări de zugrav, se apucase să spoiască ici și colo, stropindu-și sprîncelele și obrajii cu vopsea. Cuprinși de o rîvnă subită de a pune totul în ordine, ceilalți tăbăriră asupra obiectelor rămase în lăzi, desfășurînd covoare, despăturînd perdele, scoțînd din rume-guș porțelanuri, aruncînd în curte tot ce spărgeau, ba chiar regretînd, cîteodată, că nu găseau mai multe lucruri ciobite ca să le sfărîme de perete. În zorii zilei respective avu loc un dineu de gală, în sufrageria pe care o strămutaseră cu închipuirea la Viena, deoarece Sofía, de cîțva timp, citea ahtiată toate articolele care lăudau

marmurile, cristalele și ornamentele orașului prin excelență muzical, purtînd hramul sfîntului Esteban¹, patronul celor născuți la 26 decembrie... Organizară apoi un bal al ambasadorilor, în fața oglinzilor cu muchii șlefuite, din salon, în sunele prefirate de flautul lui Carlos, care prea puțin se sinchisea, dat fiind prilejul festiv cu totul excepțional, de părerea vecinilor. Se aduseră tăvi cu puncte peste a cărui spumă se presărase praf de scorțișoară, băutură preparată de însuși Sfetnicul Tronului, în timp ce Esteban, care deținea rolul de Delfin morocănos și încărcat cu decorații, observa că toți invitații la această petrecere dansau unul mai prost decît altul: Victor, fiindcă se legăna ca un marinar pe covertă, Sofía, pentru că la maici nu se învăța dansul, iar Carlos, fiindcă se învîrtea pe loc în ritmul propriului său cîntec, ca un automat în jurul axului pe care se sprijină. „Dă-i la cap!“ striga Esteban bombardîndu-i cu alune și drajeuri. Glumele acestea însă nu-i priiră de loc Delfinului, deoarece, la un moment dat, șuierăturile de pe trahee prevestiseră începutul unei noi crize. În cîteva minute figura i se zbîrci toată, îmbătrînită de un rictus de suferință. Vinele gîtului i se umflaseră și, desfăcîndu-și genunchii cît putea mai mult, tînărul își încorda brațele îndoite din coate ca să-și umfle pieptul, căutînd aerul pe care nu-l găsea în vastele încăperi ale casei... „Ar trebui să-l duceți undeva unde să nu fie atîta zăduf“, îi sfătui Victor. (Sofía nu se gîndise niciodată la asta. Cînd trăia tatăl lor,

¹ Ștefan.

om cu principii austere, n-ar fi îngăduit cu nici un preț vreunuia dintre ei să iasă din casă după ora rugăciunii.) Luîndu-l pe astmatic în brațe, Victor îl duse pînă la trăsura, în timp ce Carlos lua din cui frîul și hamurile calului. Și pentru prima dată Sofia se pomeni afară în stradă printre clădirile pe care umbra nopții le făcea să pară mai mari, adîncind reliefurile, sporind înălțimea coloanelor și lăsînd să se desfășoare mai ample acoperișurile ale căror streșini dominau spre colțuri grilajele încununate fie cu o liră, fie cu o sirenă, fie cu cîte un cap de capră profilat pe fundalul de fier al unui blazon cu fel de fel de chei, chipuri leonine și scoici de mare. Ieșiră pe splaiul mărginit de ploi unde mai rămăscseră cîteva felinare aprinse. Strada lucea ciudat de pustie, cu magazinele ei închise, cu arcadele ei cufundate în întuneric, cu fîntîna-i amuțită și licărul felinarelor de pe corăbii legănate în vîrfurile catargelor care, se înălțau, dese ca o pădure, în spatele digului. Peste freamătul apei întinse, ale cărei unde se spărgeau de piloții cheiurilor, plutea un iz de pește, de gudron și de putregaiuri marine. Se auzi un ceas cu cuc într-o casă adormită și caraula de noapte vesti în gura mare ora, anunțînd totodată în strigarea sa că cerul era limpede și senin. După ce colindară de vreo trei ori aceleași străzi din jurul casei, mergînd la trap, Esteban schiță un gest care mărturisea dorința lui de a continua plimbarea. Trăsura se îndreptă spre șantierul naval, unde vasele aflate în construcție, înălțîndu-și coastele carcasei, semănau cu niște uriașe fosile. „Nu pe acolo“, se împo-

trivi Sofia, văzînd că trecuseră dincolo de diguri, lăsînd în spate scheletele navelor, și că străzile începuseră să se populeze cu tot felul de mutre suspecte. Victor, fără să ia seama la vorbele ei, șfichiui ușor crupa calului cu biciul. În apropiere se zăreau lumini. Și, dînd colțul, se pomeniră în mijlocul unei străzi pline cu marinari gălăgioși, unde se aflau mai multe localuri de dans cu ferestrele deschise prin care răbufneau afară cîntece și hohote de rîs. În sunetul cadențat al tobelor, flautelor și viorilor, perechile dansau cu o lipsă de pudoare care făcu să dogorească obrajii Sofiei; fata se uita scandalizată, mută, dar fără să-și poată desprinde privirea de forfota dintre pereții localului, dominată de glasul strepezit al clarinetelor. Erau acolo mulatre care-și legănav soldurile, întorcînd spatele celor care se țineau după ele, ca să lunece apoi sprintene pentru a se feri de un gest îndrăzneț pe care-l provocau la tot pasul, de sute de ori. Pe o scenă, o negresă cu fustele ridicate deasupra genunchilor bătea din tocuri ritmul unui *guaracha*¹ al cărui refren revenea mereu cu subînțelesuri: „*Cuando mi vida, cuando*“. O femeie își arăta sînii oricui o cinstea cu un pahar de băutură, în timp ce alta, culcată pe masă, își arunca pantofii în tavan, dezgolindu-și coapsele. Oameni de toate culorile și cu cele mai felurite chipuri se îndreptau spre fundul tavernei, cu cîte o mîna cufundată în tălăzuirea de fese. Victor, care își deschidea drum printre bețivi cu

¹ Cuvînt de origine indiană desemnînd un foarte răspîndit dans popular.

o îndemînare de vizitiu, părea că se simte bine în toată acea învălmășeală abjectă, identificîndu-i pe nord-americani după felul cum se bălăbăneau în mers, pe englezi după cîntece, pe spanioli fiindcă duceau burdufuri și carafe pline cu vin roșu. La intrarea unei șandramale, niște prostituate ațineau calea trecătorilor, lăsîndu-se pipăite, înlănțuite, cîntărite cu mîna ; una dintre ele, răsturnată pe un pat hodorogit de o namilă cu barbă neagră, nici măcar nu avusese timp să închidă ușa. Alta se apucase să dezbrace un ucenic-marinar slăbănog și mult prea beat ca să mai nimerească nasturii hainelor. Sofia era gata să strige de scîrbă și de indignare, mai mult pentru Carlos și pentru Esteban decît pentru ea. Mulțimea aceea de oameni era atît de străină de dînsa, încît o privea ca pe o viziune infernală, fără nici o legătură cu lumea pe care o cunoștea. Ea nu avea nimic de-a face cu promiscuitatea cheiurilor pline cu oameni fără credință și fără lege. Observa în schimb pe chipurile băieților ceva tulbure, ciudat, ceva ca o așteptare — pentru a nu spune o adeziune — care o exaspera. Ca și cum „asta“ pe ei nu-i înfiora de scîrbă, așa cum se întîmpla cu dînsa ; ca și cînd între simțurile lor și trupurile acelea străine de tot ceca ce însemna pentru ea universul normal ar fi existat o umbră de înțelegere. Și-i închipuia pe Esteban, pe Carlos, în localul acela de dans, în spelunca aceea, răsturnați pe lavițe, amestecîndu-și transpirația lor curată cu sudoarea greu mirositoare a femeilor acelora... și, ridicîndu-se brusc în picioare, așa, cum se afla în trăsură, smulse din mîna lui Victor biciul

și plesni o dată din el, făcînd calul să zvîcnească pornind în galop atît de năprasnic, încît răsturnă căldările unei simigerese cu huluba atelajului. Uleiul fierbinte, peștișorii, gogoșile și plăcintele se împrăștiară, stîrnind chelălăiturile unui cîine opărit care începu a se zvîrcoli în praf atît de strașnic, că se zdreli în cioburile de sticlă și oasele de pește de pe jos. Zarva cuprinse toată strada. Și o mulțime de negresc alergau acum după ei prin noapte, înarmate cu ciomege, cuțite și butelii goale, și-i împrôșcau cu pietre care se izbeau de acoperișuri, făcînd să curgă peste streșini bucățile de țiglă smulse din loc. Și să te ții pe urmă ocări și blesteme, cînd văzură că trăsura se îndepărtează — atît de cumplite, atît de sfruntate și fără perdea, încît aproape că te umfla rîsul. „Ce grozăvii trebuie să audă o domnișoară“, spuse Carlos, cînd ieșiră din nou pe splai, după un ocol. Cum ajunseră acasă, Sofia se topi în întuneric fără a le mai spune noapte bună.

Victor se înfățișă, ca de obicei, pe înserate. După o ușurare de scurtă durată, criza lui Esteban se intensificase în timpul zilei, atingînd momente de paroxism atît de acute, încît se gîndeau să cheme un medic — hotărîre de o excepțională gravitate pentru toți ai casei, dat fiindcă bolnavul, pe deplin documentat după o serie întreagă de experiențe, știa că rețetele de farmacie, cînd aveau oarecare efect, îi făceau mai mult rău decît bine. Atîrnat de grilaj, cu fața spre curte, adolescentul, într-un acces de disperare, își smulsese de pe el toate veșmintele. Cu coastele și claviculele atît de proeminente

încît s-ar fi spus că-i ieşiseră afară prin piele, trupul său te ducea cu gîndul la rămăşiţele pămînteşti ale celor ce zăceau în adîncul mormintelor spaniole, leşuri golite de măruntaie, numai piele şi os. Biruit de atîtea eforturi ca să respire, Esteban se lăsă să lunece pe podea şi, rezemat cu spatele de un perete, cu faţa învîneţită şi unghiile aproape negre, se uita la cei din jur cu nişte ochi de muribund. Pulsul accelerat făcea să-i zvîcnească vinele. Părea pe tot corpul uns cu o pastă ceroasă, iar limba, nemaigăsind nici un strop de salivă, stătea strivită de dinţii care începuseră să-i clănţane între gingiile albe... „Trebuie să facem ceva! — strigă Sofia, trebuie să facem ceva!“... După cîteva minute de aparentă indiferenţă, Victor, ca şi cum ar fi luat o hotărîre subită, ceru trăsura ca să aducă pe cineva care, zicea el, se putea lăuda pe drept cuvînt cu darurile lui extraordinare, în stare să învingă boala. O jumătate de oră mai tîrziu se întoarse însoţit de un metis robust, îmbrăcat cu o eleganţă căutată, pe care-l prezentă drept doctorul Ogé, medic cu autoritate şi distins filantrop, adăugînd că-l cunoscuse în Port-au-Prince. Sofia se înclină uşor în faţa noului venit, fără să-i întîndă mîna. Deşi tenul său avea o culoare relativ deschisă putea foarte bine să-i trezească oarecare bănueli: era ca o piele postişă, lipită pe o faţă cu nasul turtit şi păr des şi cîrlionţat. Orice negru sau orice om care avea ceva de negru în înfăţişare pentru ea nu putea fi decît servitor, docher, vizitiu sau muzicant ambulant, deşi Victor, observînd gestul ei reticent, căuta să-i explice că Ogé, vlăstar al unei familii în-

stărite din Santo-Domingo, studiase la Paris și avea titluri care-i certificau știința. Și într-adevăr, medicul avea un vocabular cât se poate de ales, aproape cu exagerare, întrebuintînd expresii arhaice, ieșite din uz, atunci cînd vorbea limba franceză și silindu-se să marcheze cu o excesivă grijă deosebirea dintre „c” și „z” atunci cînd folosea limba spaniolă ; de altminterea judecînd după manierele lui distinse se vedea că e deprins să-și supravegheze în permanență gesturile. „Dar... e un negru !” șuieră printre dinți Sofía la urechea lui Victor. „Toți oamenii sînt egali din naștere”, îi răspunse el, dînd-o ușor la o parte cu cotul. Ceea ce nu făcu decît să-i sporească reticențele. Chiar dacă admitea ideea aceasta ca o speculație umanitară, îi era greu să se împace cu gîndul că un negru ar putea fi medic de încredere, ori că s-ar putea lăsa soarta unei rude apropiate pe mîna unui om de culoare. Nimănuia nu i-ar fi trecut prin cap să pună, bunăoară, un negru să construiască un palat, să apere cauza unui împricinat, să conducă o dispută teologică sau să guverneze o țară. Esteban însă, horcăind, îi chema cu atîta disperare, încît intrară cu toții la el în cameră. „Lăsați medicul să-și vadă de treabă, rosti Victor, cu fermitate. Orice-ar fi trebuie să se termine o dată criza asta.” Fără să se uite la bolnav, fără să-l consulte sau să-l atingă măcar, metisul rămăsese locului nemișcat, adulmecînd aerul într-un mod curios. „Nu e primul caz de felul acesta”, spuse el după cîtva timp. Și-și aținti privirea spre o fereastră de formă circulară deschisă în grosimea peretelui, sus, între

două birne ce susțineau tavanul. Întrebă ce se află dincolo de zid. Carlos își aminti că exista acolo o curte dosnică, îngustă, unde erau depozitate tot felul de mobile hodorogite și ciurucuri care nu mai serveau la nimic, un fel de gang descoperit, separat de stradă printr-un grilaj des, năpădit de plante agățătoare, unde nu mai călcase nimeni de ani de zile. Medicul stăruie să vadă și el locul acela. După ce făcură un ocol prin camera lui Remigio, care ieșise să caute nu știu ce medicament, deschiseră o ușă vopsită în albastru, care scîrțîia. Priveliștea ce li se înfățișă era pe drept cuvînt menită să-i surprindă : de-a lungul a două straturi paralele creșteau de-a valma pătrunjel și drobușor, urzici și mimoze și fel de fel de buruieni, în jurul cîtorva tufe înflorite de rezeda, de toată frumusețea. Un bust al lui Socrate pe care Sofia își amintea că-l văzuse în biroul tatălui său, cîndva, în copilărie, era așezat într-o nișă, ca pe un altar înconjurat de o mulțime de ofrande curioase, aidoma celor pe care unele vrăjitoare le foloseau la descîntat ; cești pline cu grăunțe de porumb, bulgări de pucioasă, găoace de melci, pilitură de fier. „*C'est-ça*“¹, spuse Ogé, privind miniaturala grădină, ca și cum lucrul acesta pentru el ar fi prezentat o deosebită importanță. Și, fără altă vorbă, într-o mișcare spontană, se apucă să smulgă din rădăcini tufele de rezeda și să le arunce grămadă între brazde. Se duse apoi la bucătărie și, aducînd o lopățică de cărbuni aprinși, ațîță un foc mare în care azvîrli toate

¹ Asta e (în lb. franceză).

plantele prăsite acolo în curticică. „Cred c-am dibuit acum cauza bolii“, spuse, adăugînd niște explicații care Sofiei îi sunară la ureche ca o prelecțiune de magie neagră. Anumite metehne, zicea el, erau legate în chip misterios de creșterea unei ierburi, flori sau arbore undeva în apropiere. Fiecare ființă omenească era îngemănată cu o făptură din lumea vegetală și existau cazuri cînd acest „geamăn“, ca să se poată dezvolta în voie, fura vlaga ființei de care trăia legat și care era condamnată să lîncezească mistuită de boală atunci cînd planta înflorește sau făcea semințe. „*Ne souriez pas, Mademoiselle !*“¹ Era un lucru pe care el avusese adeseori prilejul să-l verifice la Santo-Domingo, unde copiii și adolescenții erau bolnavi de astm și mureau pe capete, fie prin sufocare, fie din pricina anemiei. Cîteodată era de ajuns să se dea foc vegetației care creștea în preajma suferindului — la el acasă, sau în vecinătate — ca să se producă vindecări aproape miraculoase... „Probabil erau farmece“, spuse Sofia. Tocmai atunci sosi și Remigio, care se întunecă deodată la față văzînd ceea ce se întîmplase. Furios, nesocotind orice respect, își trînti pălăria pe podea strigînd în gura mare că-i pîrjoliseră bunătate de grădină, că ierburile acelea el le cultiva de foarte multă vreme ca să le vîndă la piață, fiindcă erau ierburi de leac ; că îi prăpădiseră nu știu ce plantă cu virtuți balsamice pe care cu atîta canon reușise s-o prăsească și care avea însușirea de a vindeca orice beteșug al mădularului dintre coap-

¹ Nu zîmbiți, domnișoară ! (În lb. franceză.)

sele bărbatului, cu condiția ca o dată cu aplicarea frunzelor să se rostească și o rugăciune către sfântul Hermenegildo, pe care sultanul sa-razinilor îl supusese la cazne tocmai în locul cu pricina ; că fapta săvârșită de dînșii era o cumplită ocară pentru craiul pădurilor, al cărui „chip“, cu barbă rară, așa cum nimeni nu mai avea — și arăta spre bustul lui Socrate — sfînțea petecul acela de pămînt pe care nimeni din casă nu-l folosisese pînă atunci. Și podidit de plîns, sfîrși prin a spune oftînd că dacă stăpînul ar fi avut ceva mai multă încredere în buruienile lui — cu toate că el voise să-l ajute, văzînd că apucase pe drumul pierzării, cu năravul acela al dumnealui din ultima vreme de a aduce tot soiul de femei în casă, cînd Carlos era plecat la plantație, Sofia la mănăstire, iar celălalt prea bolnav ca să-și dea seama de ceva — nu s-ar fi săvârșit așa cum se săvîrșise, urcat pe o muierușcă, numai și numai fiindcă prea se încumetase la lucruri neîngăduite bătrîneții. „Mîine să nu te mai prind pe aici !“ strigă Sofia, ca să curme cît mai repede o scenă atît de penibilă — cutremurată, scîrbită pînă în adîncul sufletului, incapabilă să se dumircască prea bine de tot ceea ce putea să însemne o dezvăluire atît de uluitoare... Se întoarseră cu toții în camera lui Esteban ; Carlos, care nu apucase încă să cîntărească toate consecințele destăinuirilor făcute de Remigio, regreta acum timpul pierdut în fricțiuni inutile. Între timp însă se întîmplase ceva curios cu bolnavul : din prelungi și ascuțite, șuierăturile care îi stăruiau în gîtlej începuseră să fie inter-

mitente, întrerupându-se cînd și cînd pentru cîteva clipe. Ca și cum Esteban ar fi sorbit încetul cu încetul fiecare gură de aer și, datorită ușurării resimțite de bolnav, coastele și claviculele se întorceau la locul lor sub piele, netezindu-și proeminențele. „Așa cum sînt oamenii care se sting mistuiți de ciumăfaie sau de spinul sfintei Vineri — spuse Ogé — pacientul nostru se topea ucis în mod lent de tufele de flori galbene care se hrăneau cu seva lui.“ Așezat în fața bolnavului, strîngîndu-i genunchii între ai săi, îl privea drept în ochi cu o stăruință poruncitoare, în timp ce mîinile lui, ce-și mișcau învăluitoare, degetele, păreau că împrăstie un fluid invizibil asupra tîmplelor acestuia. O recunoștință plină de uimire se întipărea pe chipul suferindului, al cărui obraz începea să se descongestioneze puțin cîte puțin, brăzdat doar pe alocuri de relief anormal al unei vine albăstrui. Schimbînd metoda, doctorul Ogé îi frecă jur împrejur cu degetele-i puternice orbitele ochilor, cu o mișcare simultană a mîinilor. La un moment dat se opri, trăgîndu-și-le înapoi, strîngînd pumnii pe care îi ținu o clipă ridicați în dreptul obrazilor, ca și cum în felul acesta trebuia să încheie o acțiune rituală. Esteban se lăsă să cadă pe o coastă, lungindu-se pe canapeaua de răchită, biruit de o toropeală subită și începînd să asude din belșug. Sofía îi acoperi goliciunea cu o pătură. „O infuzie de ipeca și frunze de arnică în momentul cînd se va trezi“, porunci vraciul, ducîndu-se să-și îndrepte hainele în oglindă unde întîlni privirea întrebă-

toare a Sofiei, care-l urmărea din ochi. Gesturile sale teatrale aveau ceva de magician sau de panglicar de bîlci. Dar cu ajutorul lor reușise să facă o adevărată minune. „Prietenul meu — îi explica Victor lui Carlos, în timp ce desfunda o sticlă cu vin portughez — face parte din *Societatea Armonia* din Cap Français.“ „Ce-i asta, o societate muzicală?“ întrebă Sofia. Ogé și Victor schimbă o privire cu subînțeleșuri și pufniră amîndoi în rîs. Supărată de această inexplicabilă ilaritate, fata intră din nou în camera lui Esteban. Bolnavul dormea adînc, respirînd regulat și unghiile lui își recăpătau încetul cu încetul culoarea. Victor o aștepta în ușa salonului: „Onorariul negrului“, spuse el cu o voce scăzută. Sofia, rușinată că scăpase din vedere lucrul ăsta, se grăbi să aducă de la ea din odaie un plic pe care îl întinse medicului. „*Oh ! jamais de la vie !*“¹ protestă metisul, refuzînd obolul cu un gest brusc și schimbă discuția, arătînd că medicina modernă era foarte dispusă, de cîțiva ani încoace, să admită faptul că anumite forțe, încă insuficient studiate, puteau avea o influență asupra sănătății umane. Sofia îl fulgeră cu o privire mînioasă pe Victor. Privirea ei însă căzu în gol : în momentul acela francezul n-o scăpa din ochi pe Rosaura, mulatra, care tocmai străbătea curtea unduindu-și șoldurile sub rochia ei subțire cu flori albastre. „Ce interesant!“ murmură fata, în chip de răs-

¹ O, în ruptul capului ! (În lb. franceză.)

puns la prelegerile lui Ogé. „*Plait-il ?*“¹ întrebă acesta... O frunză de palmier căzu în mijlocul curții cu un foșnet de perdea sfîșiată. Vîntul aducea miros de mare, o mare atît de apropiată încît părea că se revărsase pe toate străzile orașului. „Anul acesta vom avea un ciclon“, spuse Carlos încercînd, în fața unui termometru al lui Albert cel Mare, să transforme gradele Fahrenheit în grade Réaumur. Domnea un fel de neliniște latentă. Gîndurile se răzlețiseră de cuvinte. Fiecare avea impresia că vorbele pe care le rostea ieșeau din gura altcuiva, deși erau articulate de propriile sale buze. În realitate, nici Carlos nu era preocupat de termometrul lui Albert cel Mare ; nici Ogé nu se simțea ascultat după cum, la rîndul său, nici Sofia nu reușea să-și potolească clocotul lăuntric, iritată cum era din pricina lui Remigio care dăduse în vileag cu atîta grosolănie ceea ce ea bănuia de multă vreme, făcînd-o să disprețuiască jalnica slăbiciune a bărbatului, incapabil să poarte cu demnitate și calm unicitatea celibatului sau a văduviei. Și iritarea care o înverșuna împotriva servitorului indiscret sporea pe măsură ce își dădea seama că vorbele negrului o autorizau să-și mărturisească în sinea ei că niciodată nu-și iubise tatăl, ale cărui sărutări mirosind a miambal și tutun, nemăsurat de prelungite pe frunte și obraji, cînd era trimisă înapoi la mănăstire, după plictiseala prînzurilor duminicale, îi provocaseră o nemărturisită repulsie încă din epoca pubertății.

¹ Mă rog ? (În lb. franceză.)

Sofia se simțea înstrăinată, desprinsă parcă de sine însăși, ca și când s-ar fi aflat în pragul unei perioade de hotărâtoare prefaceri. Uneori, în amurg, avea impresia că lumina, schimbându-se de la o clipă la alta, dădea o nouă personalitate lucrurilor. Un Crist ieșea din umbră pentru a o privi cu niște ochi plini de tristețe. Un obiect, pe care pînă atunci aproape că nu-l băgase în seamă, își punca în valoare meșteșugita finețe a lucrăturii sale. În lemnul moarat al unui scrin descoperea contururile unei corăbii. Cutare tablou îi vorbea într-altfel acum, înfățișându-i un personaj al cărui chip părea proaspăt restaurat sau niște arlechini mai puțin estompați în obscuritatea frunzișului din parc, în timp ce coloanele sfărîmate ce pluteau — risipite în spațiu — ale „Exploziei într-o catedrală” începeau s-o exaspereze prin mișcarea lor întreruptă, perpetua lor cădere suspendată. De la Paris le soseau mereu cărți pe care le rîvniseră atîta cu cîteva luni mai înainte, și le comandaseră cu înfrigurare după cercetarea cataloagelor, pentru ca să zacă acum pe jumătate despachetate, într-un raft din bibliotecă. Trecea de la un obiect la altul, părăsind o îndeletnicire utilă ca să repara un lucru ce nu mai putea fi de nici un folos, căznindu-se să lipească cioburile vaselor sparte, semănînd plante care nu creșteau la tropice, răsfoind amuzată un tratat de botanică înainte de a înfrunta plictiseala unei lecturi în care era vorba de diverși eroi cu numele de Patrocle sau Enea, ca îndată să-i abandoneze și

pe aceștia, pentru a scotoci într-un cufăr cu vechituri ; incapabilă de a stăruî în ceva, de a duce pînă la capăt o treabă, fie o cîrpeală, fie socoteala cheltuielilor casei, fie o traducere din englezește — de altfel cu totul inutilă — a unei *Ode a nopții* de Collins... Nici Esteban nu mai era același ; mereu alte schimbări se petreceau în caracterul și felul său de a fi din noaptea cînd se înfăptuise miraculoasa lui vindecare — căci era evident că, de cînd grădinița lui Remigio, de care nimeni n-avea habar, căzuse pradă focului, boala nu-l mai supăraseră nicidecum. Acum, nemaitemîndu-se de apariția unor crize nocturne, pleca înaintea tuturor de acasă, sculîndu-se în fiecare zi ceva mai devreme decît în ajun. Mîncă de cîte ori i se făcea foame, fără să-i mai aștepte pe ceilalți. O permanentă voracitate — ca o răzbunare împotriva dietelor impuse de medici — îi îndrepta mereu pașii spre bucătărie, unde umbla prin crătiți, înhăța în pripă cea dinții plăcintă scoasă din cuptor, dădea iama prin pometurile proaspăt aduse din piață. Sătul de sucurile de fructe și siropurile ce se asociau în amintirea lui cu suferințele îndurate, își potolea setea la orice oră cu pocale de vin roșu, ce-i aducea bujori în obraji. La masă se ospăta ca un căpcăun, mai ales cînd prînzea singur, cu pieptul dezgolit, cu mînele cămășii suflecate, și cu papuci arabi în picioare ; și cînd tăbăra asupra unei farfurii cu scoici, mînuia cleștele de spart cu atîta rîvnă, încît valvele zburau în bucăți împrôșcînd pereții. În loc de halat, umbla îmbrăcat, de-a dreptul pe piele, într-o sutană de episcop — cu poalele prea scurte ca să-i aco-

pere picioarele păroase — scoasă din dulapul cu haine de familie ; mătasea veșmîntului preoteșc se lîpea plăcută, răcoroasă, de trupul gol, sub mătăniile cu care se încingea în chip de centură... Și tînărul episcop n-avea astîmpăr o clipă, fie că juca popice în galeria din jurul curții interioare, fie că se lăsa să alunece pe rampa scării, fie că se agăța de balustrade, fie că se căznea să pună în mișcare clopotul unei pendule care amuțise de vreo douăzeci de ani. Sofía, care îl scăldase de atîtea ori cînd avea cîte o criză, fără să bage de seamă petele întunecate de păr ce începuseră să-i umbrească anatomia, se ferea acum dintr-un sentiment de pudoare, din ce în ce mai accentuat, să iasă pe terasă cînd știa că Esteban făcea baie acolo, în aer liber, ca după aceea să se zvînte la soare, întins pe pardoseala de cărămizi fără să aibă grijă măcar să-și lege un prosop în jurul coapselor. „S-a făcut bărbat“, spunea Carlos, bucuros. „Bărbat în lege“, adăuga Sofía, care descoperise că, de cîteva zile, adolescentul începuse să-și radă primele tuleie cu un brici de bărbier. Urcînd de-a-ndaratelea scara timpului, Esteban ajunsese să restabilească sensul exact al orelor răsturnate de obiceiurile casei. Se deștepta în fiecare zi mai de dimineață, luîndu-și cafeaua o dată cu servitorii. Sofía îl privea nedumerită și speriată parcă de insul cel nou ce se înfiripa încetul cu încetul din făptura aceea atît de bolnavă și de înduioșătoare cu cîteva săptămîni înainte, și care, vindecat acum de flegme și congestii, găsea în aerul tras în piept și slobozit fără opreliști o energie prea împovărătoare încă pentru umerii săi osoși,

picioarele uscățive, trupul vlăguit de atîta suferință. Fata era îngrijorată ca o mamă care observă primele semne ale virilității la feciorul său. Un fecior care își lua, din ce în ce mai des, pălăria ca să vînture străzile sub un pretext oarecare, tăinuind, pe de altă parte, faptul că hoinărelile lui îl purtau de fiecare dată pe străzile din jurul portului sau în preajma splaiului, spre biserișuța veche de unde începea cartierul Arsenalului. În primele zile cu timiditate, aventurîndu-se azi doar pînă la colț, mîine ceva mai departe, măsurînd ultimele etape, ajunse în cele din urmă pe strada cu tripouri și localuri de dans, neobișnuit de tăcute în orele de după amiază. Abia dacă apăreau ici, colo, prin cerdacuri cîteva femei care cu puțin înainte se treziseră din somn și se spălaseră și care, trăgînd cîte un fum din țigară, se legau în bătaie de joc de băiat, adresîndu-i cuvinte provocatoare ; adolescentul fugea de cele mai agresive, ca să-și încetinească pașii în dreptul celor ce-l îmbiau în șoaptă, așa ca să nu audă decît el. Adia din-spre casele acelea în care se auzeau glasuri un parfum tulburător, de esențe și de săpunuri, de trupuri leneșe, de așternuturi călduțe, care-i în-tețeau bătaile inimii cînd se gîndea că era destul să se hotărască într-o singură clipită ca să pătrundă în lumea aceea plină de misterioase posibilități. De la o noțiune abstractă a mecanismelor fizice și pînă la actul în sine, săvîrșit în realitate, era distanță enormă de care numai adolescența își putea da seama — cu nelămurita senzație de păcat, de pericol, de inedit, lucruri pe care le implica faptul de a strînge în brațe

un trup străin. Timp de zece zile merse pînă la capătul străzii, aproape decis să intre în casa unde o fetișcană apatică, mereu așezată pe un scăunăș, în prag, se dovedea destul de abilă ca să aștepte în tăcere. De zece ori trecu prin fața ei fără a îndrăzni să-i vorbească, în timp ce femeia, sigură c-o să-i încapă în mînă azi sau mâine — știindu-se aleasă — îl aștepta fără să dea nici un semn de nerăbdare. Într-o seară, în fine, ușa albastră a casei se închise după el. Nimic din ceea ce se întîmplă în camera aceea călduroasă și strîmtă, lipsită de orice podoabă în afară de juponul agățat într-un cui, nu i se păru nici prea important, nici extraordinar. Anumite romane moderne cu o sinceritate aproape brutală, rar întîlnită, îi dezvăluiseră că adevărata voluptate era determinată de impulsuri mai subtile și împărtășite de ambii parteneri. Cu toate acestea, timp de cîteva săptămîni nu pregetă să se întoarcă, zi după zi, în același loc ; avea nevoie să-și dovedească sieși că era capabil să facă, fără remușcări și fără slăbiciuni fizice — cu o sporită curiozitate de a vedea dacă poate să transmită propria-i experiență altor corpuri — ceea ce făceau, în mod firesc, băieții de vîrsta lui. „Cine ți-a dat cu parfumul ăsta oribil ?“ îl întrebă într-o zi verișoara sa, mirosindu-i grumazul. Puțin după aceea Esteban găsi pe nopțiera lui o carte în care se vorbea despre necruțătoarele boli hărăzite bărbatului drept pedeapsă pentru păcatele sale trupești. Tînărul păstră volumul fără să sufle nici un cuvînt.

Sofia se obișnuise să rămînă singură ore întregi după amiaza, de cînd Esteban lipsea atît

de des de acasă, iar Carlos, apucat de o nouă toană, se ducea la manejul de pe Cîmpul lui Marte, unde un călăreț faimos făcea demonstrații de echitație spaniolă, dresînd caii să cabreze cu noblețe, ca statuile ecvestre, sau să meargă în buestru cu prestanță și în ritm, prin măiestria cu care mînuia dîrlogii după moda portugheză sau germană. Victor se înființa, ca întotdeauna, în amurg. Sofía, în loc de salut, îl întreba ce se mai aude cu transportul de făină de la Boston, care nu mai sosea. „Imediat ce o să sosească — spunea angrosistul — plec la Port-au-Prince cu Ogé, care are niște afaceri de aranjat acolo.“ În fața acestei perspective fata se arăta înspăimîntată, gîndindu-se că boala lui Esteban s-ar putea să revină și mai aprigă. „Ogé are cîțiva discipoli pe care-i formează“, căuta s-o liniștească Victor, fără să-i explice totuși unde își împărtășea medicul învățămintele, nici cu ce ochi privea lucrul acesta „Protomedicatul“¹, care nu știa de glumă cînd era vorba de interesele brcslei. Adesea îl critica pe don Cosma, considerîndu-l un foarte prost negustor: „E un *gagne-petit*“² care nu vede mai departe de vîrfurile nasului“. Și cu toate că cunoștea repulsia manifestată de Sofía față de tot ceea ce se referea la afacerile magazinului instalat în cealaltă aripă a casei, Victor încerca să o ajute cu sfaturile lui: îndată ce vor împlini vîrsta legiuită,

¹ Tribunal format din protomedici (medicii regelui) care se pronunța asupra capacității celor ce doreau să practice medicina.

² Persoană cu venituri reduse (în lb. franceză).

ca și fratele ei trebuiau să caute să se descoto-
rosească de executorul testamentar și să încre-
dințeze altcuiva interesele lor, unei persoane mai
competente, în stare să facă negustorie pe picior
mare. Și se apuca să-i înșire toate mărfurile noi
cu care se puteau câștiga bani buni în momentul
acela. „Parcă ar vorbi iubitul meu tată, Dum-
nezeu să-l odihnească“, spunea Sofía ca să pună
capăt o dată plicticoasei poliloghii cu o voce atât
de ipocrită, de falsă, încît numai tonul ei te
obliga să-i simți sarcasmul. Victor izbucnea în-
tr-un hohot de rîs așa cum făcea ori de cîte ori,
în timpul unei conversații, i se schimba brusc
dispoziția, și începea să vorbească despre călă-
toriile sale — în Campeche, Marie Galante sau
Dominica — ascultîndu-se pe sine cu vădită în-
cîntare. Era în el un tulburător amestec de vul-
garitate și distincție. Putea să treacă bunăoară
cu ușurință de la cea mai zgomotoasă limbuiție
meridională la o exagerată economie de cuvinte,
după întorsătura pe care o lua discuția. S-ar fi
zis că în el sălășluiesc mai mulți inși. Cînd vor-
bea de vînzări-cumpărări avea gesturi de zaraf,
ca și cum mîinile lui s-ar fi transformat în două
talgere de balanță. O clipă după aceea își vîra
nasul într-o carte, și rămînea așa, nemișcat,
cufundat în lectură, cu fruntea brăzdată de cute
adînci, cu ochii săi negri ațintiți atît de stărui-
tor asupra paginii, încît părea că nici nu cli-
pește. Dacă îi venea chef cumva să gătească, se
preschimba pe loc în bucătar, ținînd lingurile
de spumă în echilibru pe frunte, întocmindu-și
o bonetă dintr-o cîrpă oarecare, bătînd darabana
pe fundul oalelor. Alteori mîinile sale păreau

brutale și cărpănoase — din pricina obiceiului său de a închide pumnul strângînd în palmă degetul mare, lucru care pentru Sofía era pe cît de neplăcut, pe atît de revelator. Altă dată ele deveneau ușoare și delicate, mîngîind o idee ca pe o sferă ce ar fi plutit în aer. „Sînt un plebeu“, spunea cu ifosele unuia care-și etalează blazonul. Totuși, atunci cînd jucau șarade vii, Sofía observase că înclina pentru roluri de legislatori sau de tribuni din antichitate, căutînd să intre în pielea personajului respectiv ceea ce dovedea poate un talent actoricesc înnăscut. De cîteva ori ținuse cu tot dinadinsul să reprezinte diverse episoade din viața lui Licurg, față de care părea să nutrească o deosebită admirație. Priceput într-ale comerțului, cunoscînd perfect toate șurubăriile băncii și ale asigurărilor, negustor de meserie, Victor era, totuși, în principiu, pentru împărțirea pămînturilor și a tuturor proprietăților private, pentru creșterea copiilor de către stat, pentru abolirea averilor și pentru baterea unci monede de fier care, ca și cea spartană, nu putea fi tezaurizată. Într-o zi în care se simțea vesel nevoie-mare și sănătos tun, Esteban veni cu ideea unei petreceri improvizate pentru a sărbători „normalizarea orelor de masă“. Festinul trebuia să aibă loc la ora opt precis, comesenii fiind obligați să vină cît mai repede cu putință din diferite colțuri ale casei — cele mai îndepărtate de sufragerie — în timpul cît băteau clopotele bisericii Sfîntul Duh. Cine nu reușea să ajungă la țanc urma să suporte diferite sancțiuni. Cît privește îmbrăcămintea de rigoare, se găsea sus, în dulapul cu haine. Sofía

se gîndi să se travestească în ducasă ruinită de cămătari, drept care se apucă să rupă ferfeniță o fustă cu ajutorul Rosaurei. Esteban avea mai demult la el în cameră o sutană episcopală. Carlos trebuia să apară în uniformă de sublocotenent de marină, cît despre Victor, își alese o togă de magistrat — „*elle me va très bien*”¹ — înainte de a se duce la bucătărie să pregătească porumbeii sălbatici care trebuiau serviți la masă după primul fel de mîncare. „În felul acesta, noblețea, clerul, marina și magistratura vor fi perfect reprezentate”, spuse Carlos. „Mai lipsește diplomația”, observă Sofía. Chibzuiră deci să-i încredințeze, în glumă, lui Ogé rolul de ambasador plenipotențiar al regatelor Abisiniei... Remigio, pe care-l trimiseseră să-l caute, se întoarse cu o veste care-i lăsă cu gura căscată ; doctorul plecase dis-de-dimineață și nu se mai întorsese de atunci la hotel. În momentul acela tocmai sosise poliția ca să facă o percheziție la el în cameră, cu ordinul de a ridica toate hîrțiile și cărțile ce-i aparțineau. „Nu înțeleg nimic — spunea Victor — zău dacă înțeleg.” „Nu l-o fi denunțat cineva că practică medicina în mod ilegal?” întrebă Carlos. „Numai că medicina lui *ilegală* este cea care vindecă bolnavii”, strigă Esteban scos din fire... Nervos, cu un aer ciudat, căutîndu-și grăbit pălăria pe care n-o găsea nicăieri, Victor plecase cu gîndul să mai prindă vreun zvon. „E pentru prima oară că îl văd tulburat de ceva”, spuse Sofía, tamponîndu-și cu batista tîmplele asudate. Era o

¹ Îmi vine foarte bine (în lb. franceză).

zăpușeală cumplită. Aerul zăcea ca încremenit între perdelele inerte, florile ofilite, plante ce păreau de metal. Frunzele palmierilor din curte atârnav grele ca și când ar fi fost din fier forjat.

VII

Victor se întoarse pe la șapte și ceva. Nu reușise să afle unde putea să fie Ogé, dar bănuia că fusese arestat. Dacă va fi prins cumva de veste la timp de existența unui denunț — de ce natură nimeni nu știa — poate că avusese norocul să găsească vreo casă ospitalieră unde să stea ascuns o bucată de vreme. Într-adevăr, poliția făcuse o percheziție la el în cameră de unde ridicase hîrtii, cărți și geamantane cu lucruri de-ale lui. „Vom vedea mîine ce-i de făcut“, spuse el, după care schimbă imediat vorba, împărtășindu-le o știre ce umbla din gură în gură: în noaptea aceea un uragan avea să se dezlănțuie asupra orașului. Evenimentul fusese anunțat oficial. Pe cheiuri era o forfotă nemai-pomenită. Marinarii vorbeau de un ciclon și luau măsurile necesare ca să pună vasele la adăpost. Populația făcea provizii de lumînări și de alimente. Pretutindeni oamenii se apucaseră să bată în cuie ușile și ferestrele... Fără să se arate de loc neliniștiți de ceea ce auziseră, Carlos și Esteban se duseră să caute ciocane și blăni de lemn. Într-o anumită perioadă din timpul anului, ciclonul — așa cum îi spunea toată lumea, la singular, fiindcă niciodată nu se întîmplase

să bîntuie prin partea locului decît unul singur, catastrofal — era aşteptat de toţi locuitorii. Iar dacă nu venea într-un an, schimbîndu-şi în ultimul moment traiectoria, nu le mai rămînea decît să-l aştepte în anul viitor. Totul era să ştie dacă avea să se abată din plin asupra oraşului, smulgînd acoperişurile, spargînd vitraliile bisericilor, scufundînd vasele din port, sau dacă avea să treacă pe alături, pustiind cîmpiile. Locuitorii insulei îl acceptau ca pe un cumplit fenomen atmosferic, de răul căruia, mai curînd sau mai tîrziu, nimeni nu putea scăpa. Fiecare ţinut, fiecare tîrg, fiecare sat, păstrase amintirea unui ciclon care părea să-i fi fost anume destinat. Tot ce mai puteau dori era să nu dureze prea mult şi să nu fie prea amarnic. „*Ce sont de bien charmants pays !*”¹ bombănea Victor, în timp ce căuta să înţepenească bine canaturile exterioare ale unei ferestre exterioare, amintind că şi Santo-Domingo cunoştea aceeaşi ameninţare în fiecare an... O răpăială năprasnică involbură din senin aerul. Apa cădea în şiroaie verticale şi dese peste plantele din curte şi cu atîta înverşunare, încît scurma pămîntul azvîrlindu-l afară din brazde. „Acum începe”, îi anunţă Victor. Un vuiet uriaş acoperea, cuprindea casa, îmbinînd armonic sunetele caracteristice ale acoperişului, obloanelor, ferestrelor, cu freamătul apei ce curgea puhoai sau se strivea de obstacole, al apei împröscate, revărsate din înălţimi, ţîşnite prin gura unui burlan sau sorbite de gura unei streşini. Urmă apoi o acalmie mai

¹ Minunate locuri ! (În lb. franceză.)

zăpușitoare, mai încărcată de liniște decît răgazul primelor ceasuri din noapte. După care se porni o nouă răpăială — un nou avertisment — mai agresivă decît cea dinainte, de astă dată însoțită de rafale răzlete care se întetiră într-un asalt neînterupt. Victor ieși afară, în galeria din jurul curții interioare, adăpostită de vîntul care trecea pe deasupra fără a se opri sau a pătrunde înăuntru, mînat mai departe de impulsul ce-l stîrnise, învîrtejindu-l, făcîndu-l să se rotească din ce în ce mai iute și mai dens, din adîncul Golfului Mexic sau din largul Mării Sargaselor. Victor gustă apa de ploaie ca un marinar experimentat: „Sărată. De mare. *Pas de doute* !.” Făcu un gest resemnat și, ca să le arate că în următoarele ceasuri vor fi puși la grea încercare, se duse să caute sticle cu vin, pahare, prăjituri și se instalează într-un fotoliu, cu teancuri de cărți împrejur. Așezară felinare și lumînări lîngă lămpile, care, la fiecă rafală, amenințau să se stingă. „Mai bine să stăm treji — spuse francezul. S-ar putea să iasă din țîțîni vreo ușă sau să cadă vreo fereastră.” Aveau o grămadă de blăni și scule de tîmplărie la îndemînă. Remigio și Rosaura, care fuseseră chemați în salon, să stea și ei la adăpost, se rugau într-un glas cerînd ajutorul sfintei Bărbăra... Puțin după miezul nopții uraganul se dezlănțui din plin asupra orașului. Un muget imens împînzi văzduhul, însoțit de trosnete și huiruri. Pe străzi se rostogoleau tot felul de obiecte. Altele zburau pe deasupra clopotnițelor.

¹ Fără îndoială (în lb. franceză).

Din cer cădeau bucăți de bîrne, firme de prăvălii, țigle, geamuri, crengi rupte, felinare, butoaie, catarge de corăbii. Toate porțile detunau ca izbite de niște ciocane colosale. Între două bubuituri se auzeau ferestrele zgîlțindu-se în țîțîni. Casele se cutremurau din temelii pînă la acoperișuri, gemînd din toate încheieturile lemnăriei. În momentul acela un puhoi de apă murdară, noroioasă, ieșită din grajduri, din ogradă, de la bucătărie, revărsată din stradă, răbufni în curtea interioară, astupînd gurile de canal cu mîl de cenușă și baligă, cu gunoaie și frunze căzute. Victor, dînd strigăte de alarmă, făcu sul covorul din salon. După ce-l aruncă pe o treaptă mai înaltă a scării, se grăbi să înfrunte zoaiele ce se umfau cu fiecă clipă, năvălind în sufragerie, trecînd pragul celorlalte încăperi. Sofía, Esteban și Carlos căutau să salveze o parte din mobile, urcîndu-le pe bufete, pe mese, pe scrinuri și pe dulapuri. „Nu! — strigă Victor — Acolo!” Și intrînd pînă aproape de genunchi în mocirla din mijlocul casei deschise ușa ce ducea în magazin. Și acolo șuvoiul pătrunsese înăuntru, făcînd să se perinde molcom în raza felinarului o mulțime de lucruri ce pluteau în voia apei. Dînd ordine, chemînd pe unul și pe altul, coordonînd eforturile, Victor îi puse pe bărbați și pe mulătră la treabă, indicîndu-le ce anume trebuia scăpat de la înec. Baloturile de materiale perisabile, cupoane de stofă, boccele de pene, mărfuri de valoare, erau aruncate peste mormanul de saci unde nu putea să ajungă apa. „Mobilele se repară — striga Victor — dar astea dacă se strică nu mai sînt bune de nimic.”

Văzînd că ceilalți pricepuseră despre ce-i vorba și lucrau în cea mai mare viteză, se întoarse în casă, unde Sofia, cuprinsă de spaimă, cutremurîndu-se toată de plîns, stătea ghemuită pe un divan. Apa se înălțase de o palmă în jurul ei. Victor o luă în brațe și, urcînd-o în camera ei, o aruncă pe pat : „Să nu te miști de aici. Mă duc după mobile.“ Și începu să coboare și să urce scările, cărînd covoare, paravane, taburete, scaune și tot ce putea fi salvat. Apa îi ajungea acum pînă la genunchi. Deodată se auzi o huruitură ca și cum s-ar fi surpat ceva : țiglele unei cline a acoperișului casei zăceau risipite pe lespezile curții interioare ca un pachet de cărți de joc. O grămadă de moloz amestecat cu noroi astupase ușa ce răspundea în magazin, înțepenind-o. Aplecată peste balustrada scării, Sofia țipa ca din gură de șarpe. Victor se urcă din nou la etaj, cu un cufăr plin cu diferite mărunțișuri și, îmbrîncind-o pe fată fără menajamente, o sili să intre la ea în cameră, după care se prăbuși cu răsufierea tăiată într-un fotoliu : „Gata. Mai mult nu pot să fac“. Și ca s-o liniștească pe Sofia care cerșea o alinare, îi spuse că momentul critic trecuse și furia ciclonului începea să se astîmpere, că ceilalți din casă se aflau în siguranță în depozitul de mărfuri, urcați pe grămezile de saci și că nu le mai rămînea altceva de făcut decît să aștepte zorile. Spre norocul lor, ușile și ferestrele se dovediseră destul de solide. De altfel nu era pentru prima oară că masiva clădire înfrunta un uragan. Și pe un ton aproape glumeț, îi atrase atenția fetei că era într-un hal fără hal cu ro-

chia ei murdărită de zoaie, cu ciorapii plini de noroi, cu părul ei lăptos și ud de care se aninaseră frunze uscate. Sofia intră în cabinetul ei de toaletă, de unde se întoarse ceva mai încolo, după ce-și trecuse pieptenele prin păr, îmbrăcată într-o cămașă de noapte. Afară, potopul, înverșunat de suflarea ciclonului se întrepruea în răstimpuri, destrămat în rafale — unele mai firave, altele mai aprige; în orice caz tot mai rare. Acum nu mai cădea din înălțimi decât o burniță cu miros de mare. Se împrăștia harabura lucrurilor împinse, smulse, rostogolite, aruncate de sus. „Ai face mai bine să te culci“, îi recomandă Victor, aducându-i un pahar de vin generos. Și cu o seninătate uluitoare își scoase cămașa, rămânând cu pieptul gol. „Nici dac-ar fi bărbatul meu...“ se gândi Sofia, întorcându-se cu fața la perete. Era gata chiar să-i spună ceva, dar somnul îi încâlci vorbele... La un moment dat se trezi brusc — era încă noapte afară — cu impresia că cineva stătea lungit în pat lângă ea. Un braț străin se odihnea peste mijlocul ei. Și brațul acela devenea din ce în ce mai stăruiitor, strângînd-o, încolăcind-o. La început, luată pe neașteptate, zăpăcită, nu înțelese prea bine ce se întîmpla cu ea; după spaima prin care trecuse, era plăcut să se simtă apărută, învăluită, ocrotită de căldura unei alte ființe. Era să adoarmă din nou cînd, dezmeticindu-se, își dădu seama, deodată, și înfiorată la gîndul imposibilității de a tolera asemenea situație. Răsucindu-se brusc, corpul ei întîlni goliciunea unui alt corp. Se cutremură toată într-o zguduire nervoasă. Lovea cu pumnii, cu coatele, cu

genunchii, încercînd să zgîrie, să rănească, străduindu-se mereu să evite contactul bizar cu o duritate necunoscută ce-i căuta pîntecul. Omul de lîngă ea se căznea să-i încleșteze între degete încheieturile mîinilor, o răsuflare primejdioasă îi adia pe lîngă tîmple, murmurîndu-i pe întuneric la ureche cuvinte ciudate. O luptă îi împleti laolaltă, înlănțuindu-le, contopindu-le trupurile, fără ca bărbatul să poată obține ceva. Însuflețită de o putere nebănuită, vajnică, izvorîată parcă din măruntaiele sale amenințate, femeia izbea într-una cu fiecă mișcare, îndîrjindu-se crispată și aprigă, fără să se lase ademinită, nici îmblînzită. Pînă la urmă, bărbatul se văzu silit să abandoneze mistuitoarea-i dorință, mărturisindu-și înfrîngerea printr-un rîs sec ce nu reușea să-i ascundă supărarea, în timp ce femeia continua să lupte cu glasul, într-o răbufnire de proteste și sarcasme care dădeau în vileag o prodigioasă iscusință de a umili, de a săgeta punctul cel mai dureros. Patul se ușură de o greutate. Umblînd de colo pînă colo prin casă, celălalt o ruga, cu asemenea inflexiuni ale vocii, încît părea că-i cerșește iertarea, să nu-i poarte pică. Încercînd să se dezvinovățească, invocă tot felul de motive pe care fata, stăpîină pe o îndoită victorie, le asculta uluită, cu atît mai mult cu cît niciodată nu s-ar fi gîndit că un om în toată firea și în toată puterea vîrstei, atît de umblat, cu un trecut întreg în spatele lui, ar putea să-i atribuie proporții de femeie — ei, care se simțea atît de aproape de copilărie. Acum cînd trupul său abia apucase să scape de un pericol iminent, Sofía se temea

să nu alunece cumva într-o primejdie poate și mai mare : aceea de a se lăsa ispitită de glasul care-i vorbea din întuneric — cîteodată cu o blîndețe intolerabilă — deschizîndu-i porțile unei lumi necunoscute. În acea noapte jocurile adolescenței luaseră sfîrșit. Cuvintele aveau acum o altă greutate. Ceea ce se întîmplase ca și ceea ce nu se întîmplase atunci dobîndea o importanță enormă. Ușa scîrțîi și în mijirea verzuie a dimineții se profilă o umbră omenească ce se îndepărta încet, tîrîndu-și picioarele, ca istovită. Sofia rămînea singură, cu inima zbugiumată, cu părul despletit, bîntuită de neliniște, cu sentimentul că trecuse printr-o cumplită încercare. Pielea ei avea un miros curios — poate real sau poate nu era decît o părere — de care nu reușea să scape ; un miros sumbru, animalic, de care ea totuși nu era străină. Lumina zilei începuse să se strecoare în odaie. Alături de ea stăruia profund o prezență ce-și lăsase întipărită forma trupului. Tînăra se apucă să-și deretice patul, bătînd așternutul cu palma ici și colo pentru ca penele să se înfoaie la loc. Treaba aceasta o făcu să se simtă umilită pînă în adîncul sufletului ; probabil tot așa își dereticau patul prostituatele — cele de acolo, de lîngă Arsenal... după ce se culcau cu cîte un necunoscut. Și tot așa și fecioarele desvirginate, prihănite a doua zi după nuntă. Nimic nu putea fi mai umilitor decît nevoia aceasta de a face rînduială, de a netezi așternutul, care dezvăluia un fel de complicitate, de consimțămînt ; rușinoasă precauție, gest tăinuit de ibovnică doriitoare să șteargă dezordinea lăsată de o îmbră-

țișare. Sofia se culcă din nou, biruită de un somn atît de greu încît, intrînd în cameră, Carlos o auzi suspinînd, cu toate că dormea atît de profund, și nu se trezi la chemările lui. „Las-o, spuse Esteban, O fi avînd și ea ale ei.“

VIII

Treptat, treptat, ziua începu a se înfiripa, deși mai tîrziu ca de obicei, luminînd un oraș fără acoperișuri, plin de ruine și surpături, redus doar la schelăriile dezgolite. Din sute de case sărace nu mai rămăseseră decît furcile din colțuri și dușumelele smulse ce se clătinau deasupra noroaielor, ca niște scene păcătoase de teatru pe care familiile, resemnate, făceau inventarul puținelor lucruri scăpate de la înec — cu bunicuța ce se legăna anevoie într-un balansoar ; cu femeia însărcinată care se temea să n-o apuce tocmai acum într-o situație atît de disperată durerile facerii ; cu ftizicul sau astmaticul înfășurați în pleduri, retrași în colțurile scenei ca niște actori de bîlci care își jucaseră rolurile. Din apele nămolose ale portului se iveau la suprafață catargele navelor scufundate, printre bărci inundate ce pluteau fără țintă pînă se împotmoleau printre alge. Era scos la mal cadavrul vreunui marinar cu mîinile prinse într-o încîlcitură de parîme. La Arsenal ciclonul măturase toată partea de jos a orașului, răspîndind lemnăria navelor în construcție și făcînd zob pereții subrezi ai tavernelor și ai localurilor

de dans. În locul străzilor erau acum niște gropi cu noroi. Tăria vîntului reușise să biruie chiar cîteva din vechile palate, cu toată zidăria lor masivă, din piatră ; lucarnele, ușile și ferestrele cedaseră uraganului care răzbătuse printre ziduri pentru a răbufni apoi din interior, luînd cu asalt porticele și fațadele pe care le culcase la pămînt. Puritate pe sus de furtună, mobilele unei faimoase tîmplării *La micul San José* de lîngă chei — nimeriseră în mijlocul cîmpului, afară din oraș, dincolo de grădinile de zarzavat, unde sute de palmieri zăceau pe jos, scăldați de pîraiele umflate, ca niște trunchiuri de coloane antice răsturnate de un cutremur. Și totuși, în ciuda proporțiilor pe care le luase dezastrul, oamenii obișnuiți cu periodicitatea unei calamități pe care o socoteau o inerentă convulsie a tropicelor, se și apucaseră să astupe, să dreagă, să tencuiască cu o sîrguință de insecte. Totul era jilav ; totul mirosea a umezeală ; totul uda mîinile. În ziua aceea toată lumea nu avu altceva de făcut decît să zvînte, să scoată, să azvîrle apa de oriunde pătrunsese. Iar pe înserat, după ce isprăviseră de reparat propriile lor case, tîmplării, zidarii, geamgiii și lăcătușii începură să umble prin oraș, oferindu-și serviciile... Cînd Sofía ieși din somnolența ei, casa era plină de salahori aduși de Remigio ; în vreme ce unii acopereau cu țiglă scheletul acoperișului distrus, alții scoteau afară dărîmăturile care troieneau curtea interioară. Pe culoare și galerii era un du-te-vino de găleți cu mortar sau cu ipsos și de bîrne purtate pe umeri, în timp ce Carlos și Esteban, făcînd mereu naveta între depozit și

casă, întocmeau un inventar al mobilelor stricate și al mărfurilor pierdute. Instalat în salon, Victor, îmbrăcat cu niște haine de-ale lui Carlos, care-l cam strîngeau la cusături, cerceta preocupat și cu rîvnă registrele magazinului. Zărind-o pe Sofía, își vîrî mai adînc nasul în catastif, prefăcîndu-se a nu fi observat-o. La rîndul său fata își văzu de rosturile ei, îndreptîndu-se spre bucătărie și cămări, unde Rosaura, care nu închisese ochii o clipă, se căznea să salveze vase, tacîmuri și felurite unelte de gospodărie din nămolul ce începuse să se întărească pe podele. Sofía era amețită de toată forfota aceea, de oamenii ce invadaseră casa, de situația neobișnuită ce dezorganizase tot ceea ce fusese pus în bună rînduială, făcînd să domnească prin camere o dezordine aidoma celei de altădată. În după-amiaza aceea se alcătuiseră noi Turnuri înclinate, noi Trecători ale druizilor, noi coclauri muntoase printre lăzi, mobile, perdele desprinse, covoare făcute sul și cocoțate pe dulapuri — printre care, din păcate, stăruiau cu totul alte mirosuri decît în zilele de odinioară. Și ciudățenia împrejurărilor, năprăsnicia unui eveniment ce scosese pe toată lumea din făgașul obiceiurilor și rutina de fiecă zi, contribuiau să adîncească o sumedenie de neliniști contradictorii ce încolțiseră în sufletul Sofíei în clipa cînd, trezindu-se din somn, își amintise de cele întîmplate peste noapte. Dar toate astea făceau și ele parte din imensa dezordine în care trăia orașul și care se întregi într-un decor de cataclism. Era totuși ceva mult mai important decît prăbușirea zidurilor, surparea clopotnițelor, scu-

fundarea corăbiilor, și anume, faptul că fusese dorită. Și faptul acesta era atât de insolit, atât de neprevăzut, atât de tulburător, că nu reușea să se convingă de realitatea lui. În câteva ore numai ieșise din adolescență, cu senzația că trupul ei ajunsese la maturitate dospit de dorința unui bărbat. Cineva o privise ca pe o femeie, când ei nici prin minte nu i-ar fi trecut să se socotească femeie — să-și închipuie cumva că ceilalți ar putea s-o pună în rîndul femeilor. „Sînt o femeie“, șoptea umilită și copleșită de o povară uriașă așezată pe umerii săi, privindu-se în oglindă cum s-ar fi uitat la o persoană străină, contrariată, vexată de nu știu ce fatalitate, găsindu-se lungă și lălie, lipsită de nuri, cu șoldurile prea înguste, cu brațele slabe și cu sîni asimetrici și, pentru prima oară, era supărată pe propria ei înfățișare. În lume primejdiile te pîndeau la tot pasul. Părăsise o cale unde nu avusese de înfruntat nici un fel de riscuri ca să apuce pe alta, hărăzită încercărilor și comparațiilor pe care era silită să le facă între imaginea sa reală și cea din oglindă, o cale care nu putea fi străbătută fără sfîșieri sau clipe de amețeală... Noaptea coborî repede. Salahorii pleacă și o liniște adîncă — liniște de paragină și doliu — se lăsă peste orașul distrus. Frînți de oboseală, Sofía, Esteban și Carlos se duseră să se culce după o masă frugală alcătuită din mezeluri, în timpul căreia schimbară foarte puține cuvinte și numai în legătură cu ravagiile ciclonului. Victor care, preocupat, scria într-una cifre cu unghia degetului mare pe fața de masă — adunînd, scăzînd, ștergînd, le ceru voie să rămînă în

salon pînă mai tîrziu sau mai bine pînă a doua zi. Pe străzi nu se putea circula. Probabil că umblau tîlhari, borfași, care se puteau deda în voie unor îndeletniciri ocrotite de bezna nopții. În afară de asta ținea foarte mult să termine verificarea registrelor. „Mi se pare că am dat peste ceva care vă interesează în mod deosebit, spuse el, o să vorbim mîine.“ A doua zi, nu bătuse încă ora nouă, cînd Sofia, trezită din somn de bocăniturile ciocanelor, de scîrțîitul scripeților și fierăstraiei, de vocile lucrătorilor ce răsunau în toată casa, coborî în salon, unde dădu cu ochii de o scenă destul de curioasă. Zîmbind strîmb, executorul testamentar ședea într-un fotoliu, în fața lui Carlos și a lui Esteban care, așezați la o oarecare distanță, ca niște judecători la tribunal, așteptau încruntați, din cale afară de serioși. Victor se plimba de la un capăt la altul al camerei cu mîinile la spate. Din cînd în cînd se oprea în dreptul lui don Cosma care părea că se află în fața unei instanțe, privindu-l țintă, și rezumîndu-și gîndurile printr-un „Oui!“¹ slobozit din colțul gurii, ca un mîrîit. În cele din urmă se așeză într-un fotoliu din colțul încăperii. Consultă un carnetel unde părea că-și făcuse unele însemnări („Oui!...“) și începu să vorbească, cu o indulgență dezinvoltură, ba lustruindu-și unghiile pe mîneca hainei, ba jucîndu-se cu un creion, ba arătîndu-se deodată foarte interesat de ceea ce se întîmpla cu degetul mic de la mîna lui stîngă. Începu prin a declara că de felul său nu prea

¹ Așa ! (În lb. franceză.)

se simțea îndemnat să se amestece în treburile altora. Lăudă apoi zelul pe care-l dovedise *monsieur Cosme* (pronunța *Côôôme*, lungind exagerat de mult vocala) străduindu-se să îndeplinească toate dorințele pupilor săi, orice le-ar fi poftit inima, și îngrijindu-se să nu lipsească nimic în casă. Dar zelul acesta — *n'est-ce pas ?*¹ — poate că-i slujea să adoarmă din capul locului orice bănuială. „Ce fel de bănuială ?” întrebă executorul, ca și când spusele interlocutorului nu-l priveau cîtuși de puțin, apropiindu-și încetul cu încetul fotoliul de scaunele băieților, vrînd parcă să arate cu tot dinadinsul că făcea parte din familie. Victor însă schiță un gest către cei doi tineri căutînd să sublinieze printr-o intimitate a tonului caré, de fapt, îl cobora pe celălalt în rîndul persoanelor inoportune : „Fiindcă l-am citit acum de curînd pe Regnard, *mes amis*, amintiți-vă de aceste versuri care în împrejurarea de azi sînt cum nu se poate mai potrivite : *Ah ! qu'à notre secours à propos vous venez ! — Encore un jour plus tard, nous étions ruinés.*”² „Exact ca la Comedia franceză”, spuse don Cosma, rîzînd singur de gluma lui, în mijlocul unei tăceri penibile. „Cîteodată, duminica — urmă Victor — în timp ce băieții dormeau” (și arăta ușa ce ducea spre magazin) pătrunsese în cealaltă aripă a casei, scotocind peste tot, observînd, numărînd, adunînd, notînd tot. Și astfel — avea ce-i drept un suflet de ne-

¹ Nu-i așa ? (în lb. franceză).

² Ah, ați venit la țanc, zău ! O zi să fi trecut, am fi fost ruinați ! (În lb. franceză.)

gustor, fără doar și poate — putuse să-și dea seama că valoarea anumitor stocuri de mărfuri nu corespundea exact cifrei care figura în hîr-tiile înmîinate cu regularitate lui Carlos de executor. El știa („Taci din gură !“, se răsti la don Cosma care încerca să spună ceva) că afacerile întîmpinau mai multe dificultăți acum decît înainte ; că negoțul liber avea destule încurcături și necazuri. Dar asta nu era un motiv (și aici vocea sa se ridică amenințătoare) să prezinte orfanilor niște situații false, pe care de altfel știa foarte bine că nici nu le vor citi... Don Cosma dădu să se ridice din fotoliu. Victor însă i-o luă înainte îndreptîndu-se spre el cu pași mari și cu arătătorul întins. Glasul său acum era metalic și aspru ; ceea ce se întîmpla în magazin era un adevărat scandal, un scandal care dura de la moartea tatălui lui Carlos și al Sofiei. Cu ajutorul unui simplu inventar, întocmit de față cu martori, ar putea să dovedească foarte lesne că pretinsul om de încredere, așa-zisul protector, executorul testamentar cu apucături hoțesti, căuta să facă avere pe spinarea unor bieți copii neajutorați pe care-i înșela în mod criminal știindu-i incapabili, lipsiți de experiență, cum erau, să-și administreze singuri bunurile. Și asta încă nu era tot : aflate de unele speculații riscante pe care „cel de-al doilea tată“ le făcea cu banii pupililor săi ; de nu știu ce cumpărări efectuate de oamenii săi de paie, pe care-i califica drept „Cîini venali“ citînd cu emfază epitetul folosit de Cicero în discursurile lui. Don Cosma încercă să strecoare o vorbă în puhoiul acela de cuvinte, dar interlocutorul, ridicînd din

ce în ce tonul, continua răfuiala, implacabil, cu fața îmbrobonată de sudoare și parcă mai înalt ca de obicei. Își desfăcuse gulerul cu un gest atât de brusc, că cele două capete libere îi atârnavau peste jiletcă, lăsând slobod gâtul cu vinele încordate, pentru a se putea dedica în voie efortului final necesar unei perorații răsunătoare. Pentru prima oară Sofia îl găsea frumos, în ipostaza de tribun, bătînd cu pumnul în masă, pentru a sublinia momentul culminant al unei fraze. La un moment dat oratorul se retrase spre peretele din fund și, sprijinindu-se cu spatele de el, își încrucișă brațele la piept cu un gest amplu și, după o pauză foarte scurtă de care celălalt nu știu să profite, încheie cu un glas tăios și uscat, în care se simțea un trufaș dispreț : „*Vous êtes un misérable, Monsieur*”¹

Don Cosma ședea copleșit, încovoiat, ghemuit în fundul fotoliului prea larg pentru a fi un cadru potrivit pentru firava sa făptură. Mînia făcea să-i tremure buzele pecetluite de o tăcere înfiorată, în timp ce zgrepțana cu unghiile catifeaua fotoliului. Deodată însă se ridică în picioare lătrînd spre Victor un singur cuvînt care răsună ca o explozie într-o catedrală în urechile Sofiei : „Francmasonule !” Cuvîntul se mistui în propria sa vîltoare, pentru a răbufni din nou, într-un clocot furios : „Francmasonule !” iarăși și iarăși, de fiecare dată repetat cu un glas tot mai ascuțit, mai alterat, ca și cum ar fi fost suficient ca să descalifice orice acuzator ; să doboare la pămînt orice concluzie ; să spele de

¹ Ești un ticălos, domnule.

orice păcat pe cel care-l pronunța. Văzînd că interlocutorul se mulțumea să-i răspundă cu un zîmbet sfidător, executorul pomeni despre transportul de făină de la Boston care nu sosise încă și nici n-avea să sosească vreodată, deoarece nu era decît un pretext menit să ascundă urzelele celui care era agentul francmasoneriei din Santo-Domingo împreună cu mulatrul Ogé, un magnetizator și un vraci, pe care s-ar cădea să-l denunțe Protomedicatului pentru că înșelase buna-credință a copiilor ăstora cu tot felul de năzdrăvăanii panglicărești de a căror ineficacitate Esteban avea să se convingă azi, mîine, cînd o să-l întoarcă iarăși boala. Și acum Don Cosma luă la rîndul său ofensiva, învîrtindu-se în jurul franțuzului ca un bărzăune furios : „Ăștia de teapa lor se închină lui Lucifer ; ăștia îl hulesc pe Cristos în limba ebraică ; ăștia scuipă Crucifixul ; ăștia în Joia Mare înjunghie în toiul nopții un miel încoronat cu spini, răstignit cu fața în jos, cu picioarele bătute în cuie, pe masa unde are loc cel mai cumplit ospăț“. De aceea sfinții părinți Clement și Benedict îi afuriseră pe nelegiuții de felul lor, osîndindu-i să ardă în focul gheenei... Și, speriat, ca și cînd ar fi dat în vileag misterele unui sabat la care ar fi luat parte, prinse a vorbi despre apostatii care se lepădau de Mîntuitor, slăvindul în schimb pe Hiram-Abi, arhitectul ce construisese templul lui Solomon, și care în ceremoniile lor tainice se închinau zeiței Isis și lui Osiris, atribuindu-și diverse titluri cum ar fi bunăoară Rege al Tirului, Ziditor al Turnului Vavilonului, Cavaler Kadosh, Mare Maestru al

Templierilor, acesta din urmă în amintirea lui Jacques de Molay, care pentru mîrșavele-i obiceiuri fusese acuzat de erezie și ars de viu, fiindcă se închina demonului întruchipat într-un idol numit Bafomet. „Ăștia nu se roagă la sfinți, ci lui Belial, lui Astaroth și lui Behemoth.” Stirpe rea ce se strecura pretutindeni, tăgăduind credința creștină și autoritatea guvernelor legitime, în numele nu știu cărei „filantropii”, a nu știu cărei năzuințe spre fericire și democrație, vorbe ce ascundeau de fapt o conjurație internațională menită să distrugă ordinea statornicită. Și privindu-l drept în ochi pe Victor, îi aruncă iarăși și iarăși în față cuvîntul „Conspirator” încît, în cele din urmă, istovită de atîtea strigăte, vocea i se stinse, înecată de tuse. „E adevărat ce spune?” întrebă Sofia, cu un glăscior timid, uluită și în același timp neîncrezătoare față de apariția cu totul neașteptată a lui Isis și Osiris în decorul fastuos al Templului lui Solomon și al Castelului Templierilor. „Singurul lucru adevărat este că această casă se duce de rîpă” — răspunse Victor, liniștit. Și, întorcîndu-se spre Carlos, adăugă: „Cazul tutorilor nedemni era prevăzut chiar și în Codul Roman. Erau chemați să dea socoteală în fața unui tribunal”. Cuvîntul „tribunal” avu darul să-l învioneze brusc pe executor: „Vom vedea cine o să intre mai întîi la gros — spuse el cu o voce răgușită. După cîte știu eu zilele astea o să se facă o razie ca să-i strîngă pe toți francmasonii și străinii indezirabili. Prea am fost din cale-afară de toleranți ca niște proști pînă acum.” Și, luîndu-și pălăria îi sfătui: „Dați-l afară pe acest vîntură-țară,

pînă nu vă ridică pe toți de acasă!" Și cu o plecăciune spuse un „Bună ziua... la toată lumea", pe un ton la fel de amenințător, trîntind atît de vijelios ușa la plecare, încît se cutremurară toate geamurile.

Tinerii așteptau explicații din partea lui Victor ; acesta însă avea altă treabă acum, sigilînd cu ceară roșie niște sfori groase cu care legase registrele magazinului : „Păstrați-le bine — spuse — aici aveți toate probele". Se aplecă apoi gînditor pe fereastră privind curtea plină de salahori care terminau reparațiile sub supravegherea lui Remigio, mîndru nevoie mare că se văzuse ridicat la rangul de contra maestru. Deodată, simțind nevoia să îndeplinească o muncă fizică, luă o mistrie din mîna unui zidar și, amestecîndu-se printre salahori, se apucă să netezească tencuiala și să astupe găurile peretelui dinspre curte, care avusese cel mai mult de suferit din pricina țiglelor căzute. Văzîndu-l cum se cațără pe schelă, stropit pe față cu ipsos și mortar, Sofia se gîndea la mitul lui Hiram-Abi : în ciuda afuriseniilor pe care le auzise la biserică ; în ciuda mielului încoronat cu spini, a blestemelor rostite în limba ebraică și a cutremurătoarelor bule papale, se simțea puțin fascinată de secretul aflat în păstrarea lui Victor care în momentul acela semăna într-adevăr cu un ziditor de temple... Îl privi dintr-o dată cu alți ochi, ca pe unul ce venea de pe tărîmuri interzise, cunoscător al unor nepătrunse mistere, explorator al Asiei care ar fi descoperit un text necunoscut al lui Zoroastru, cumva ca pe un Orfeu ce cutreierase infernul. Își amintea că-l

văzuse odată, cînd jucau șarade vii, întruchipînd pe nu știu care arhitect din antichitate, asasinat mișelește cu o lovitură de mai. Îl văzuseră de asemenea costumat în templier cu o cruce țesută pe tunică, mimînd caznele lui Jacques de Molay. Acuzațiile executorului păreau întemeiate pe o neîndoielnică realitate. O realitate care însă i se părea atrăgătoare acum, prin taina ce-o învăluia, prin misterul și prin acțiunea ocultă de care se afla legată. Mult mai interesantă era o viață pusă în slujba unei convingeri periculoase decît o existență încremenită într-o cucernică așteptare a cîtorva bieți saci cu făină. Între un conspirator și un simplu negustor, inima ei înclina spre cel dintîi. Pasiunea adolescenței pentru deghizări, pentru cuvinte conspirative, pentru cutii cu scrisori necunoscute, pentru criptografii pe care nimeni să nu le poată descifra, pentru jurnale intime păstrate sub zăvoare, înflorea împropătată în aventura întrezărită : „Dar... or fi chiar atît de odioși cum se spune?“. Esteban ridică din umeri : toate sectele și grupările secrete fuseseră ponegrite. De la creștinii primitivi învinuiți că spintecau copiii și pînă la ilumiinații din Bavaria, al căror unic păcat era că doreau binele omenirii. „Cu siguranță că sînt certați cu Dumnezeu“, spuse Carlos. „Dumnezeu nu este decît o ipoteză“, replică Esteban. Deodată, ca și cum ar fi vrut să se elibereze cît mai grabnic de o apăsare insuportabilă, Sofia începu să strige cît o ținea gura : „M-am săturat de Dumnezeu ; m-am săturat de călugărițe ; m-am săturat de tutorii și executorii testamentari, de notari și registre, de furturi și ticăloșii ; m-am săturat să

mai văd în fața ochilor asemenea lucruri“. Și, cățărîndu-se pe un fotoliu de lîngă perete, desprinsе din cui un tablou mare — portretul tatălui său — pe care-l azvîrli pe podea cu atîta înverșunare, încît rama se desprinsе de șasiu. Și în fața indiferenței simulate de ceilalți, prinsе a lovi furioasă cu tocul încălțăminteі pînza, făcînd să zboare în bucăți crusta de culoare. După ce socoti că tabloul fusese călcat în picioare, făcут harcea parcea, terfelit cum era mai bine, Sofia se prăbuși gîfîind într-un fotoliu, încruntată. Victor scăpă din mînă mistria, surprins : Oge tocmai intra în curte cu pas grăbit. „Trebuie s-o ștergem“, spuse el, și-i povesti pe scurt ceea ce putuse să afle în timp ce stătea ascuns în casa unui „frate“ : îndreptînd atenția autorităților spre alte sarcini mai urgente, ciclonul întrerupsese măsurile pe care poliția începuse să le ia împotriva francmasonilor. Primiseră instrucțiuni din metropolă. Aici nu era nimic de făcut deocamdată. Lucrul cel mai cuminte era să profite de harababura ce domnea în momentul de față, cînd toată lumea era ocupată să ridice la loc pereții caselor și să curețe drumurile, ca să părăsească orașul și să observe, de undeva din vreun loc mai singuratic, întorsătura pe care aveau s-o ia evenimentele. „Plantația noastră e numai bună pentru așa ceva“, hotărî Sofia, cu un ton care nu admitea împotrivire, ducîndu-se la cămară să pregătească un coș cu merinde. Acolo, printre fripturi reci, muștar și pîini, chibzuiră cu toții c-ar fi bine să rămînă cineva acasă, Carlos bunăoară, pentru a culege informații. Esteban se duse să desprindă din cui hamurile

calului, în timp ce Remigio se îndrepta spre poșta de cai din piața lui Isus să facă rost de doi gonaci de schimb.

IX

Pe drumuri desfundate, sub o burniță care făcea să lucească poclitul de mușama neagră, pătrunzînd, mînată de vînt pînă la canapeaua din spate, după ce udase hainele lui Esteban și Ogé urcați pe capră, trăsura mergea scîrțîind, hurducîndu-se, lăsîndu-se într-o rîină ; atît de aplecată, cîteodată, încît părea gata-gata să se răstoarne ; cufundîndu-se atît de adînc în apă cînd trecea printr-un vad, încît felinarele erau împrôscate cu stropi ; înotînd tot timpul prin noroaie, încît nu apuca bine să scape de clisa roșie a plantațiilor de trestie-de-zahăr că se năclăia de glodul cenușiu al pămînturilor sărace, unde vedeau răsărind pe alocuri cruci de cimitire în dreptul cărora Remigio, încheietorul convoiului, călare pe unul dintre gonacii de schimb, nu uita niciodată să se încline. În ciuda vitregiei timpului, călătorii își continuau drumul cîntînd și rîzînd, bînd vin de Malvasia, și ospătîndu-se cu sanvișuri, biscuiți și drajeuri, veseli nevoie mare, înviorați de aerul proaspăt, care mirosea a pășuni verzi, a vaci cu ugerul plin, a focuri aprinse pe cîmp cu lemne — departe de saramură, de pastramă, de ceapă încolțită, ce împrăstiau emanațiile lor puturoase pe străzile înguste ale orașului. Ogé cînta un cîntec în dialect creol : „*Dipi mon perdi Lisette-mon pas*

souchié kalenda ; — mon quitté bram-bram sonnette-mon battre bamboula". Sofia cînta o frumoasă baladă scoțiană, fără să se sinchisească de Esteban, care pretindea că verișoara lui era teribil de afectată cînd vorbea englezește. La rîndul său Victor cînta, destul de fals, deși cu aerul cel mai serios din lume, un cîntec din care nu știa decît începutul : „*Oh ! Richard ! Oh ! Richard, mon Roi !*“, mulțumindu-se să-l repete iarăși și iarăși. Pe înserate ploaia se înteeți ; drumurile erau din ce în ce mai desfundate, unul începu să tușească, altul răgușise, iar Sofia tremura de zor în hainele ei umede. Cei trei bărbați treceau cu rîndul pe capră, într-un permanent du-te-vino din trăsură afară și de afară iar în trăsură, din pricina căruia nu puteau să stea de vorbă ca lumea. Marea întrebare, marea enigmă — care erau de fapt îndeletnicirile lui Victor și Ogé ? — rămînea în suspensie ; nimeni nu îndrăznise să abordeze acest subiect, și poate că tocmai de aceea cîntau cu atîta rîvnă, așteptînd un moment prielnic pentru a lămuri misterele... Se înnoptase cînd ajunseră la conac, o construcție din cărămidă și piatră, destul de părăginită și crăpată peste tot, cu nenumărate camere, culoare lungi și o sumedenie de coloane, totul fiind adăpostit de un acoperiș ale cărui versante se sprijineau pe capetele grinzilor. În ciuda oboselii și a fricii de liliicii ce dădeau tîrcoale peste tot, Sofia se îngriji de paturi, cearșafuri, pleduri pentru toată lumea, porunci să se toarne apă în ligheane și se apucă să cîrpească apărătoarele de țîțari, care erau găurite, făgăduindu-le mai mult confort pentru noaptea

următoare. Între timp, Victor prinsese două găini cărora le sucise gâtul, apucându-le de cap și învîrtindu-le în aer ca pe niște moriști de pene, după care le opări, le jumuli și le tăie în bucăți cu care pregăti la repezeală o *fricassée*¹ dreasă cu rachiou din belșug și cu piper măcinat — „*pour réchauffer messieurs les voyageurs*“². Descoperind că în curte creșteau tufe de mărar, se apucă să bată niște ouă anunțându-i că vor mânca „*omlette aux fines-herbes*“³. Sofia își făcea de lucru în jurul mesei, pe care o împodobise la mijloc cu vinete, lămii și castraveciori verzi. Când Victor o pofti să aprecieze mirosul îmbietor al tocanei, observă că bărbatul o cuprinsese cu brațul pe după mijloc, de astă dată însă cu un gest atît de calm, de fratern, fără s-o strîngă sau să insiste, încît nu-l socoti necuviincios. Recunoscînd că mîncarea era într-adevăr excelentă, se desprinse cu o piruetă și se întoarse în sufragerie, fără să se arate cîtuși de puțin supărată. Cina fu cît se poate de veselă și mai vesel încă timpul cît stătură la taclale după masă, stăpîniți de sentimentul de mulțumire, de siguranță, acum că se știau la adăpost, în casa biciuită de ploaia care se întetise, ropotind pe frunzele de malanga ca pe niște foi de pergament, smulgînd rodii și mere din pomii din grădină... Devenind deodată serios, Victor începu să vorbească, pe un ton cît se poate de firesc, despre ceea ce îl adusesse pe acele meleaguri. Afacerile în primul rînd : mă-

¹ Tocană (în lb. franceză).

² Ca să se încălzească domnii călători (în lb. franceză).

³ Omletă cu verdeturi (în lb. franceză).

tăsurile de Lyon plăteau niște accize mult prea mari cînd treceau prin Spania, pentru a fi imbarcate pe vasele ce se îndreptau spre Havana și Mexic ; în schimb, scoase prin portul Bordeaux și trimise la Santo-Domingo, erau transportate aici fraudulos de navele nord-americane care, venite cu încărcătură de făină de grîu pentru Antile, se întorceau în țară. Sute de bucăți erau introduse astfel pe piață, în saci identici cu cei de făină, în mod sistematic prin tertipurile unei contrabande pe picior mare pe care negustorii creoli cu idei înaintate, ajutați de unele autorități portuare, o favorizau ca să se răzbune împotriva pretențiilor abuzive ale monopolului spaniol... Lucrînd — concomitent cu afacerile sale comerciale — pentru fabricile lui Jean Baptiste Willermoz (Esteban se gîdea că era vorba probabil de o persoană foarte importantă, de vreme ce îi pronunța numele cu atîta emfază), plasase mari stocuri de mătăsuri lioneze la diferite magazine din oraș. „Chiar atît de cinstite să fie afacerile astea ?” întrebă Sofia cu subînțeles. „E un mijloc de a lupta împotriva tiraniei monopolurilor — răspunse Victor — iar tirania trebuia combătută sub toate formele ei.” Și trebuie să se facă odată primul pas, fiindcă aici oamenii lîncezeau, inerti, amorțiți, trăind într-o lume atemporală, cu totul în afara realității, suspendată între tutun și zahăr. În schimb „filantropia” era foarte puternică în Santo-Domingo, unde puteai fi la curent cu tot ce se întîmpla pe fața pămîntului. Crezîndu-se că mișcarea se întinsese pe această insulă cu aceeași amploare ca și în Spania, i se încredințase mi-

siunea de a intra în legătură cu afiliații din partea locului, în vederea creării unei organizații secrete, așa cum se întâmplase aiurea. Dar care nu-i fusese dezamăgirea! Filantropii din acest oraș bogat erau pe cât de puțin numeroși pe atât de timorați. Nu păreau a fi conștienți de importanța problemelor sociale. Manifestau, ce-i drept, oarecare simpatie pentru o mișcare ce începuse să câștige un prestigiu universal, fără să desfășoare totuși o activitate prea mare. Din timiditate, din lașitate, lăsau să circule fel de fel de legende despre profanarea crucilor, despre luarea în deșert a numelui lui Cristos, despre nu știu ce nelegiuiri și blasfemii, pe care nimeni nu mai punea nici o bază în alte părți. („*Nous avons autre chose à faire, croyez-moi.*”¹) Nu-și dădeau seama de repercusiunile pe plan mondial ale evenimentelor ce se desfășurau în Europa. „Revoluția e în toi și nimeni n-o poate stăvili, adăugă Ogé, cu acel impresionant aer de noblețe pe care știa să-l dea unora din afirmațiile sale. Revoluție, se gândea Esteban, care se reducea la niște informații de patru rînduri, în legătură cu evenimentele din Franța, publicate în jurnalul local, între un program de teatru și reclama unui negustor de ghitare. Însuși Victor recunoștea că de la sosirea sa la Havana pierduse orice contact cu o actualitate urmărită cu atîta pasiune de Santo-Domingo. „Deocamdată — spunea Ogé — a ieșit de curînd un decret care dă dreptul oricărui om de culoare din partea locului (și cu degetul își arăta obrazii ceva

¹ Avem altceva de făcut, credeți-mă (în lb. franceză).

mai oacheși decît fruntea), să ocupe orice funcție publică“. Vă dați seama ce importanță enormă are măsura aceasta. „*E-nor-me.*“ Și ridicînd din ce în ce glasul, schimbînd mereu diapazonul, luîndu-și unul altuia vorba din gură, Victor și Ogé se lansară într-o expunere desfășurată în salturi, pe cît de interesantă pe atît de încîlcită, din care Esteban izbuti să prindă din zbor cîteva noțiuni clare : „Am depășit epocile religioase și metafizice ; sîntem în pragul unei ere noi, care este era științei.“ „Stratificarea omenirii în clase este lipsită de sens.“ „Interesele mercantile cu nici un preț nu trebuie să mai dispună de puterea îngrozitoare de a dezlănțui războaie“. „Omenirea este împărțită în două clase : asupritorii și asupriții. Obişnuința, necesitățile și lipsa de răgaz împiedică majoritatea asupriților să-și dea seama de situația lor : dar atunci cînd devin conștienți de ea, izbucnește războiul civil.“ Cuvintele libertate, fericire, egalitate, demnitate umană reveneau la tot pasul de-a lungul acelei expuneri agitate, justificînd iminența unui incendiu de proporții colosale pe care Esteban, în noaptea aceea, îl accepta ca pe o purificare necesară ; ca un spectacol apocaliptic la care dorea din tot sufletul să asiste cît mai curînd, ca să-și înceapă viața de bărbat într-o lume nouă. Tînărul avea impresia, totuși, că Victor și Ogé, deși uniți prin aceleași cuvinte, nu erau întru totul de acord asupra lucrurilor, oamenilor, modurilor de acțiune care puteau avea vreo legătură cu evenimentele în pregătire. Medicul tocmai adusese vorba despre un anume Martinez de Pasqually, filozof de seamă, mort

la Santo-Domingo cu câțiva ani mai înainte, ale cărui precepte lăsaseră urme adânci în mințile unora. „Un șarlatan“, spuse Victor, schițând ironic portretul filozofului care pretindea că poate stabili legături spirituale peste țări și mări cu discipolii săi, îngenuncheați ca și el, cu prilejul solstițiilor și echinocțiilor, pe niște cercuri magice, trase cu creta, printre lumânări aprinse, semne cabalistice, fum de mirodenii și toată recuzita asiatică. „Ceea ce vrem noi — ripostă Ogé indispus — este să dezvoltăm forțele transcendente latente în om.“

„Începeți prin a-i sfărâma lanțurile“, spuse Victor.

„Martinez de Pasqually — răspunse medicul înfierbântat — susținea că evoluția umanității este un act colectiv și, în consecință, acțiunea de inițiere individuală implică neapărat existența unei acțiuni sociale colective: cu cât un om știe mai mult, cu atât va face mai mult pentru semenii săi.“

De astă dată Victor încuviință blajin, consimțind să accepte o idee care nu era cu totul contrară convingerilor sale. Sofia își mărturisi descumpănirea în fața unor idei care îmbrăcau forme atât de diverse și de contradictorii. „Sînt probleme mult prea complexe ca să poată fi abordate așa, dintr-o dată“, răspunse Ogé într-un mod destul de echivoc, lăsînd-o amețită de cețurile unei lumi misterioase, ale cărei taine rămîneau ferecate. Esteban avu, deodată, impresia că trăise pînă atunci ca un orb, în afara unor realități menite să trezească cel mai viu interes; fără să vadă singurul lucru care ar fi meritat osteneala

să fie luat în considerație la vremea aceea. „Și ăștia care ne țin așa, lipsiți de orice informații”, spuse Victor.

„Și tot așa vom rămîne și de aci înainte, fiindcă guvernele se tem; tremură de frică în fața fantomei ce cutreieră Europa — rosti în încheiere Ogé pe un ton profetic. S-a împlinit sorocul, prieteni. S-a împlinit sorocul.”

Timp de două zile nu făcură altceva decît să vorbească despre revoluții, spre mirarea Sofiei care descoperea un interes nebănuit pentru discuțiile înfiripate în jurul acestui nou subiect. A vorbi despre revoluții, a imagina revoluții, a trăi cu închipuirea în sînul unei revoluții înseamnă să devii oarecum stăpînul lumii. Cine vorbește despre revoluție se simte îndemnat s-o și facă. Este atît de evident că unul sau altul din privilegii trebuie abolit, încît se și procedează la abolirea lui; se știe cu atîta certitudine că o anumită asuprire este odioasă, încît se legiferează numaidecît măsurile cuvenite împotriva ei; este atît de limpede că un anumit personaj este un ticălos încît este condamnat la moarte în unanimitate. Și după ce terenul a fost astfel asanat, se purcede la ridicarea Cetății Viitorului. Esteban se pronunța pentru suprimarea catolicismului, preconizînd instituirea unor pedepse exemplare pentru cei care ar continua să se închine la „idoli”. Victor era de acord cu el, pe cînd Ogé avea altă părere; dat fiind că omul manifestase întotdeauna o aspirație stăruitoare către ceva ce se putea numi „imitația lui Cristos”, sentimentul acesta trebuia să se transforme într-o dorință arzătoare de depășire, dato-

rită căreia omul s-ar strădui să semene cu Cristos în așa fel încît să devină un fel de prototip al perfecțiunii umane. Prea puțin ispitită de speculațiile transcendente, Sofia îi obliga să coboare din nou pe pămînt, interesîndu-se de schimbările concrete legate de situația femeii și de educația copiilor în societatea cea nouă.

Și discuția continua în gura mare, în jurul faptului dacă educația spartană putea fi într-adevăr satisfăcătoare și adaptabilă cerințelor epocii. „Nu“, spunea Ogé. „Da“, susținea Victor... Iar în cea de-a treia zi controversa declanșată de problema repartiției bunurilor în societatea cea nouă era atît de aprigă, încît sosind la conac după o cavalcadă istovitoare, Carlos crezu că se încăieraseră. În clipa cînd intră în casă glasurile se potoliră. Judecînd după figura lui, părea să aducă vești neplăcute. Și chiar așa și era: începuse hăituirea francmasonilor și a străinilor suspecti. Dacă guvernul metropolei ajunsese la o înțelegere cu miniștrii săi liberali, era în schimb ferm hotărît să stîrpească ideile avansate în coloniile sale. Don Cosma îl anunțase vesel nevoie mare pe Carlos că aflate de un ordin de arestare emis împotriva lui Ogé și a lui Victor. „*Décidément il faut filer*“¹, spuse negustorul fără să-și piardă cumpătul. Și aducîndu-și valiza, scoase dinăuntru o hartă pe care indică un punct de pe coasta sudică a insulei. „Nu e chiar așa departe“, socoti el. Le istorisi apoi că pe vremea cînd fusese marinăr încărcase

¹ Trebuie s-o ștergem, fără doar și poate (în lb. franceză).

bureți, cărbuni și piei în portul acela unde cunoștea ceva lume. Și fără altă vorbă, se duseră și unul și altul să-și strângă lucrurile, lăsându-i pe tineri cufundați într-o tăcere penibilă. Niciodată nu și-ar fi închipuit că plecarea lui Victor, un străin, un intrus, care intrase nu știau nici ei cum în viața lor, putea să-i mîhnească atît de mult. Sosirea lui, precedată de o răpăială de ciocănituri în ușa, avusese ceva diabolic, prin dezinvoltura cu care se instala în casă, se așeza în capul mesei, scotocea prin dulapuri. Aparatele cabinetului de fizică începuseră ca prin minune să funcționeze, mobilele ieșiseră din lăzile lor, bolnavii se însănătoșiseră iar apatici deveniseră activi. Și acum rămîneau singuri, fără apărare, fără prieteni, lăsați la cheremul intrigilor unei oficialități greoaie și vulnerabile — ei, care dacă se pricepeau atît de puțin la afaceri, cu atît mai puțin erau în stare să descurce legile. În cazul cînd planau oarecare îndoieli asupra probității unui tutore — îi spusese un avocat lui Carlos — tribunalul proceda la numirea unui co-tutore sau a unui consiliu de tutelă, pînă cînd băieții ajungeau la vîrsta majoratului. Oricum, trebuiau să deschidă o acțiune, supunînd cazul unui tribunal. Carlos avea un aliat important în persoana unui fost contabil pe care don Cosma îl mătrășise de curînd și care se lăuda că poate să spună multe despre matrapazlîcurile tutorelui. În timp ce ei aveau să se ocupe de treaba aceasta, cu siguranță că persecuția dezlănțuită împotriva francmasonilor avea să se potolească. Asemenea furtuni de vară erau destul de frecvente în administrația spa-

niolă ; mai apoi dosarele intrau la loc în sertare și toată lumea se lăsa iar pe tînjeală. Băieții aveau să rămînă în strînsă legătură cu Victor. Acesta ar putea să se întoarcă pentru cîteva săptămîni ca să examineze situația magazinului și să îndrumeze afacerile pe un alt făgaș. Ar fi chiar de văzut dacă nu l-ar putea îndupleca să renunțe la negoțul lui de la Port-au-Prince mai puțin important decît cel de aici. Pentru ei ar fi administratorul ideal și cine știe dacă, la rîndul său, n-ar avea de cîștigat, dat fiind iscusința cu care mînuia cifrele, stabilindu-se într-un oraș cu o activitate comercială atît de intensă. În momentul de față însă singura realitate imediată era aceasta : Victor și Ogé trebuiau să fugă. Amîndoi erau în pericol de a fi arestați și „expulzați din Regate“, după cum se întîmplase și cu alți francezi care totuși se aflau de o bună bucată de vreme în Spania. Sofia și Esteban aveau să-i petreacă pînă în port... unde sosiră, fără să fi întîmpinat vreo piedică, trei zile mai tîrziu, însetați, obosiți, vlăguiți, cu hainele colbuite, cu părul, cu urechile năclăite de praf, după o călătorie anevoioasă printre plantații, la conacele cărora se fereau să poposească, mici mori de zahăr care terminaseră măcinatul pe anul acela, și sate triste ce abia se deslușeau în peisajul de savane adeseori inundate. Cătunul de pescari se întindea de-a lungul unei plăji murdare, presărate cu alge uscate și dîre de catran, pe care mișunau crabii, printre bîrne sfărîmate și parîme putrezite. Un debarcader de scînduri, rupt de greutatea unor plăci de marmură descărcate cu cîteva zile mai înainte, îna-

inta spre marea tulbure, ale cărei valuri nu făceau spume, ca și cînd ar fi plutit deasupra un strat de ulei. În mijlocul bărcilor pentru pescuit bureți, a ceamurilor pentru cărbuni, se vedeau cîteva goelete de cabotaj, încărcate cu lemne de foc și saci. O corabie ale cărei catarge înalte și subțiri se detașau dintre arboradele celorlalte ambarcațiuni reuși să trezească buna dispoziție a lui Victor care de cîteva ore își rumega în tăcere oboseala. „Cunosc vasul ăsta” — spuse el — „trebuie să aflăm numai dacă s-a întors din călătorie sau dacă-i gata de plecare”. Și, cuprins de un neastîmpăr subit, intră într-un fel de han care era în același timp băcănie, frînghierie și cîrciumă, cerînd camere. Nu găsiră decît niște chilii cu cîte o laviță și un lighean, ai căror pereți spoiți cu var erau acoperiți cu inscripții și desene mai mult sau mai puțin obscene. Ar fi putut găsi un hotel ceva mai confortabil dar aveau de mers o bucată de drum pînă acolo și Sofía se simțea atît de ostenită, încît preferă să rămînă pe loc ; cel puțin podelele erau curate, adia cît de cît briza mării și aveau la îndemîină hîrdaie cu apă dulce ca să se curețe de praf. În timp ce călătorii își încropeau un culcuș care cum putea, Victor se duse pe chei cu gîndul că va mai putea afla ceva noutăți. După ce-și dezmoțiră puțin oasele Sofía, Ogé și Esteban se strînseră în jurul unei mese pe care-i așteptau bucatele cu fasole și pește pregătite pentru cină, la lumina unui felinar de geamurile căruia gîngăniile se loveau cu un zgomot sec. Și poate c-ar fi mîncat pe săturate dacă tocmai atunci n-ar fi năpădit o puz-

derie de gîze mărunțele, ce se revărsau o dată cu noaptea dinspre mlaștinile aflate în împrejurimi. Intrau peste tot, în urechi, în nări, în gură, ba se strecurau și pe sub haine, furnicînd pe spinare ca niște firicele reci de nisip.

Fără să se sinchisească de fumul nucilor de cocos uscate și aprinse pe grătarul unei spirtiere cu intenția de a-i împrăștia, țîntarii soseau mereu, roiuri, roiuri, urzicîndu-le obrazii, mîinile, picioarele. „Nu mai pot!“, strigă la un moment dat Sofía și fugi la ea în cameră, unde se vîrî sub apărătoarea de țîntari după ce avu grijă să stingă cele două lumînări puse pe un scăunel ce ținea loc de noptieră. Se simți însă din nou înconjurată de bîzîituri. Sub rețeaua grosolană, putrezită din pricina umezelii și găurită peste tot, avu parte de același supliciu. Țîrîituri firave și subțirele îi dădeau tîrcoale, plimbîndu-se de la tîmplă la umăr și de la frunte la bărbie, cu unele întreruperi, cînd gîngania se oprea locului, lucru pe care pielea îl constata imediat. Sofía se răsucea în așternut, se plesnea pe unde apuca, lovindu-se cu palma peste brațe, peste umeri, pe după genunchi, peste coate. Tîmplele-i erau înfiorate de zboruri ușoare care, întetîindu-se pe măsură ce se apropiau, deveneau din ce în ce mai frenetice. În cele din urmă nu găsi altă scăpare decît ghemuindu-se sub un cearceaf din pînză groasă și aspră ca o foaie de cort, pe care-l trase peste cap. Și numai așa reuși în sfîrșit să adoarmă, scăldată în sudoare, pe salteaua udă de transpirație, cu obrazul cufundat în perna butucănoasă jilavă și ea de nădușcală... Cînd deschise ochii începea să mijească zorii; se au-

zeau cîntînd pensionarii cu pene jumulite și pînteni rupți ai unui local de lupte între cocoși; potopul de țințari se mistuise ca prin farmec, dar se simțea atît de istovită încît crezu că era bolnavă. Gîndul de a mai petrece încă o zi și poate chiar încă o noapte în locul acela, cu apa lui sălcie, cu zăduful ce începea să se statornicească deși abia se lumina de ziuă, cu sîcîiala chinuitoare a țințarilor, i se păru insuportabil. Înfășurîndu-se într-un halat se duse în prăvălie să caute un pic de oțet ca să-și astîmpere mîncărimea pielii acoperite de spuzeli. În jurul mesei din ajun îi găsi pe Ogé, pe Esteban și pe Victor cu cîte o ceșcuță de cafea neagră în față, stînd de vorbă cu un căpitan de marină care în ciuda orei matinale își îmbrăcase uniforma de culoare albastru-îchis, cu bumbi auriți, ca să coboare pe uscat. Obrajii săi plini de creștături erau proaspăt bărbieriti cu un brici prost care lăsase dîre. „Caleb Dexter“, îl prezentă Victor, după care adăugă, cu voce scăzută: „tot filantrop și dînsul.“ Și revenind la tonul normal, încheie precipitat: „Strîngeți calabalîcul. Arrow ridică ancora la opt. Plecăm cu toții la Port-au-Prince.“

X

Și acum boarea răcoroasă a mării. Umbra largă a velaturii. Briza dinspre miazănoapte care, după ce cutreierase întinsurile uscatului, se avînta cu o rîvnă sporită în largul nețărmurilor ape purtînd cu sine miresme vegetale pe care

gabierii știau să le recunoască din înaltul catar-
gelor, deosebind miresmele ce adiau dinspre
Trinidad, de cele venite din Sierra Maestra sau
dinspre Cabo Cruz. Cu o vergea de capătul că-
reia era legată o mică plasă, Sofía scotea din
apă fel de fel de minunății: un ciorchine de
sargase, ale cărui boabe le strivea între degetul
mare și arătător făcându-le să pocnească; o ra-
mură de manglier, încărcată cu stridii tinere; un
fruct de cocos nu mai mare decât o nucă și de
un verde atât de strălucitor, încât părea vopsit de
curînd. Treceau peste bancuri de bureți ce se
zugrăveau ca niște masive cenușii în adîncurile
străvezii, manevrau printre recife acoperite cu
nișipuri albe, navigînd tot timpul de-a lungul
unei coaste estompate în cețuri, care se profila
din ce în ce mai abruptă și mai colțuroasă. Sofía
primise cu dragă inimă ideea acelei călătorii,
bucuroasă că în felul acesta scăpa pe neașteptate
de zăduf și de țințari, ca și de perspectiva unei
plictisitoare întoarceri la monotonia vieții coti-
diene sortite să devină și mai monotonă în ab-
sența celui care, în orice clipă, avea puterea să
transfigureze realitatea, ca și cum ar fi fost
vorba de o simplă excursie pe unul dintre lacu-
rile elvețiene, cu țărmuri romantice și stîlcoase.
*Promenade en bateau*¹ la care nimeni nu s-ar fi
gîndit în ajun și pe care Victor o scosese la
momentul oportun din mîncile sale de presti-
digitator. Dat fiind că pe bordul vasului era loc,
ba chiar făcuse rost de o cabină mică sub du-
netă pentru Sofía, prietenul lor ținuse să le

¹ Plimbare cu barca (în lb. franceză).

ofere această plimbare pentru a răsplăti, spunea el, afecțiunea și generozitatea pe care o dovediseră față de dînsul în tot momentul. Puteau să petreacă astfel cîteva săptămîni în Port-au-Prince și să plece la înapoiere cu același vas — căpitanul filantrop nu le cerea răvașe de drum ca să-i ia cu sine în călătorie și trebuiau să-l aștepte pînă ce se întorcea din Surinam, unde avea de lăsat un transport. Luînd totul drept o nouă ștremgărie, ceva ce le amintea de plăcerile vieții dezordonate pe care o trăiseră odinioară, se grăbiră să-i dea de știre printr-o scrisoare lui Carlos, dornici să-i împărtășească o aventură care în ochii Sofiei căpăta o semnificație providențială, după atîtea călătorii visate, atîtea itinerarii rămase pe hîrtie, atîtea plecări niciodată realizate. Cel puțin acum începea ceva nou pentru ei. Ce-i drept Port-au-Prince nu era nici Londra, nici Viena și nici Parisul ; oricum ar fi fost, însemna totuși o considerabilă schimbare. Vor debarca într-o mică Franță de dincoace de ocean, unde se vorbea altă limbă și puteau respira un alt aer. La Cap François, unde vor merge cu siguranță, vor avea prilejul să vadă la teatrul din Rue Vaudreuil, un spectacol cu *Legatarul Universal* sau cu *Zemire și Azor*. Vor putea cumpăra totodată note muzicale pentru flautul lui Carlos, cît mai noi cu putință, și cărți, teancuri întregi de cărți care să trateze despre transformarea economică a Europei contemporane și despre revoluția actuală în plină desfășurare... O larmă de glasuri o făcu pe Sofia să-și părăscască o clipă îndeletnicirile ei pescărești, pentru care stătea lungită la proră pe

brînci, în bătaia soarelui ce-i dogorea pielea : pe dunctă, goi pînă la brîu, doar cu niște pantaloni pe ei strînși cu o centură, Victor și Ogé se hîrjoneau împrôșcîndu-se de zor cu hîrdaie de apă sărată și căutînd care mai de care să coboare mai degrabă peste bord gălețile atîrnate de o frînghie și să le umple din nou cît puteau mai repede. Torsul mulatrului se înfățișa în toată splendida lui vigoare, cu talia îngustă sub umerii largi ce-și desfășurau învoaltele lor rotunzimi, lucind robuști, în soare. Pieptul lui Victor, mai masiv, își încorda mușchii puternic reliefați — dorsalii păreau indestructibil legați de coaste — ori de cîte ori scotea găleata din apă ca s-o deșerte în obrazul celuiilalt. „E pentru prima dată că mă simt într-adevăr tînăr“, spuse Esteban. „Mă întreb dacă am fost vreodată tineri“, răspunse Sofía, întorcîndu-se la pescuitul ei. Apa era împînzită la suprafață de meduze irizate, ale căror nuanțe se schimbau o dată cu legănarea valurilor, păstrînd totuși o culoare dominantă, un albastru indigo, tivit cu festoane roșii. *The Arrow*, înaintînd încet, își deschidea drum prin mijlocul unei imense migrațiuni de meduze, ce se îndreptau spre coastă. Observînd poporul acela nenumărat de făpturi efemere, Sofía se gîdea cuprinsă de uimire la miraculoasa distrugere a ceea ce era creat, distrugere echivalentă cu o fastuoasă risipă veșnic perpetuată, un lux al creației : lux — faptul de a multiplica un lucru pentru a-l suprima apoi pe o scară cît mai largă ; lux — faptul de a zămisli atît în cele mai elementare matrice ca și în tiparele creatoare de oameni-zei, pentru a

încredința mai apoi roadele acestei creații unei lumi ce se mistuia neconținut. Din depărtările orizontului năvăleau, gătite ca de sărbătoare, miriade de vieți încă nedefinite, suspendate între regnul vegetal și cel animal, pentru a fi jertfite soarelui. În cele din urmă erau sortite să se împotmolească în nisip, unde cristalele lor aveau să se usuce încetul cu încetul pierzându-și strălucirea, chircindu-se, micșorându-se, preschimbate mai întâi în niște zdrențe verzi-albăstrui, apoi într-o spumă, în sfârșit într-o simplă picătură, repede zvîntată de arșiță. Nu se putea închipui o mai completă anihilare, fără urme sau vestigii — poate chiar fără nici o certitudine că făptura aceea va fi existat vreodată... Și după meduze veniră alte ființe călătoare, tot atît de fragile — trandafirii, galbene, vărgate — într-o atît de bogată revărsare de culori ce reflectau lumina înflăcărată a miezului zilei, încît vasul părea că străbate o mare de jasp. Sofia, cu obrazii dogoriți, cu părul fluturînd în vînt, simțea în tot trupul un fel de răsfăț pe care nu-l mai cunoscuse pînă atunci. Putea să stea ore întregi la umbra unei vele privind talazurile, fără să se gîndească la nimic, lăsîndu-se în voia unei voluptăți ce-o învăluia toată, leneșă, toropită, cu simțurile atente totuși la orice solicitare plăcută. Pînă și lăcomia i se stîrnise în această croazieră, de cînd căpitanul dăduse dispoziție să se servească la masă, în cinstea ei, tot felul de mîncăruri alese, băuturi și fructe, a căror savoare necunoscută îi desfătau gustul: stridii afumate, renumiții biscuiți de Boston, cidru englezesc, tarte cu rubarbă — din care se înfrupta

pentru prima oară — și zemoase moșmoane de Pensacola care se coceau în timpul călătoriei, pepeni galbeni din grădinile new-yorkeze. Totul era altfel decât pînă acum, totul o scotea din obiceiurile ei, țesînd în juru-i o atmosferă ireală. Cînd întreba cum se cheamă cutare stîncă cu formă curioasă, cutare insuliță sau cutare canal, noțiunile geografice pe care și le însușise cerce-tînd hărțile spaniole nu se potriveau niciodată cu nomenclatura folosită de Caleb Dexter, pen-tru care aici era Caymanbrack ; dincolo Nord-Est Kaye, sau Portland Rock. Corabia însăși avea ceva magic, cu căpitanul său „filantrop“, care făcea și el parte din lumea secretă a lui Victor și Ogé — cea a lui Isis și Osiris, a lui Jacques de Molay și a lui Frederic al Prusiei — Ogé, care păstra într-o vitrină, alături de instrumen-tele sale de navigație, șorțul împodobit cu dife-rite figuri : frunze de salcîm, Templul cu cele Șapte trepte, cele două Coloane, Soarele și Luna. În timpul nopților, sub cortul de la pupă, Ogé prindea să le vorbească despre minunile magne-tismului, despre falimentul psihologiei tradițio-nale, sau despre ordinele secrete care înfloreau pretutindeni, sub diverse denumiri ca Frații Asiei, Cavalerii Acvilei Negre, Aleșii Cohen, Filaletii, Iluminații din Avignon, Frații Luminii Adevă-rate, Filadelfii, Cavalerii Crucilor Roșii, Cava-lerii Templului, ordine ale căror năzuințe tin-deau spre îndreptare, spre un ideal de egalitate și armonie și care prin activitatea lor căutau să dea posibilitate Individului să se desăvîrșească, pentru a se înălța cu ajutorul Rațiunii și al Luminilor, spre sferele unde ființa umană se va

vedea de-a pururi despovărată de orice temeri și îndoieli. Sofia observa, pe de altă parte, că Ogé nu era un ateu atât de intransigent ca Victor, pentru care preoții creștini nu erau decât „arlechini îmbrăcați în negru care trăgeau de sfori niște marionete“, dat fiind că, spunea el, Marele Arhitect putea fi acceptat ca un simbol trecător, în așteptarea zilei când știința avea să lămurească pe deplin enigmele creațiunii. Metisul se referea de multe ori la Biblie, însușindu-și unele din miturile ei, la fel cum întrebuița diferiți termeni împrumutați de la Kabală și de la doctrina platoniciană, și avea adesea pe buze numele Cătarilor despre care Sofia aflatea câte ceva din lectura recentă a unui frumos roman cuprinzând povestea prințesei lor, Esclarmunda. După Ogé, păcatul originar, în loc să se perpetueze prin împerechere, era de fiecare dată spălat de ea. Folosind eufemisme cât mai discrete, afirma că Perechea realiza o întoarcere la starea de inocență primordială, când din totală și paradisiacă goliciune a îmbrățișării rezulta o potolire a simțurilor ; izvora o liniște plină de voce bună și duioșie care era imaginea mereu repetată, a purității bărbatului și femeii înainte de păcat... Victor și Caleb Dexter, care păstrau în relațiile lor o atitudine deferentă, așa cum se cuvenea între colegi, vorbeau despre arta navigației, discutând asupra unei stînci submarine, Rocky Shoal, semnalate în mai multe tratate ca o primejdie ascunsă la o distanță de patru brațe de la suprafață, dar pe care nimeni n-o descoperise în călătoriile lui de-a lungul acestei coaste. Domnul Erastus Jackson, secundul de pe vas, se

alături grupului pentru a povesti tot felul de istorii marinărești, care mai de care mai sinistre, cum era bunăoară pățania căpitanului Anson care, pierzând longitudinea, rătăcise timp de o lună pe întinsurile oceanului Pacific, fără să poată da de insulele Juan Fernandez, sau aceea cu goeleta descoperită în apropierea insulei Gran Caico, fără nici un membru din echipaj pe bord, dar cu focul încă aprins la bucătărie, cu rufe proaspăt spălate și încă umede, întinse pe frînghie și cu castronul cu supă ce nu se răcise încă pe masa ofițerilor. Erau niște nopți într-adevăr somptuoase. Marea Caraibilor părea urzită din fosforescențe ce alunecau molcom spre coastă, tălăzuindu-și valurile ce se profilau ca niște crește muntoase slab luminate de luna la primul pătrar. Sofia se lăsa furată de spectacolele pe care i le oferea voiajul acesta plin de surprize, aproape neverosimil, aducându-i mereu înaintea ochilor tot felul de vegetații călătoare, pești rari, raze verzi și prodigioase apusuri de soare ce luminau alegoriile proiectate pe cerul unde fiecare nor părea să înfățișeze un grup sculptural — lupte de titani, Laocoon, cuadrige și căderi de îngeri. Priveliștea unei colonii de corali pe fundul mării o făcea să se minuneze pe bună dreptate pentru ca mai încolo să descopere niște insule glăsuitoare din ale căror grote răzbătea ca o larmă de voci groase și adânci vuietul pietrișurilor veșnic rostogolite de valuri. Nu știa dacă trebuie sau nu să creadă că într-adevăr holoturiile se hrăneau cu nisip și balenele coborau pînă la tropice. Dar orice era posibil în această călătorie. Într-o după amiază îi arătară

un pește curios căruia marinarii-i spuneau inorog de mare și care îi aduse aminte de sosirea lui Victor în casa împresurată de ropotul ciocanelor ce băteau în porți. Atunci, în bătaie de joc, îl întrebase dacă văzuse înotînd sirene în marea Caraibilor. „În noaptea aceea — spuse el — era cît pe ce să mă dai pe ușă afară.“ „Și nu numai atunci“, adăugă Sofia, cochetînd cu echivocul cuvintelor, fără a mărturisi cît de greu îi venea acum cînd se întîlneau amîndoi pe scărițele verticale și pe culoarele atît de înguste ale vasului încît se atingeau unul de altul și ea își încetinea pasul, în nădejdea umilitoare de a se simți iarăși cuprinsă în brațe. La urma urmelor, cu toată brutalitatea lui, lucrul acela fusese singurul într-adevăr important, unicul eveniment petrecut în viața ei. Coborî la ea în cabină și se trînti pe pat. O sudoare neplăcută îi umezea ciorapii ce făceau cute pe picior, sîinii-i erau sugrumați de strînsoarea bluzei sucite într-o parte, și pielea iritată de asprimea cuverturii de lînă de pe pat. În momentul acela se auziră strigăte și ropot de pași pe covetă. După ce puse oarecare rînduială în îmbrăcămintea ei, Sofia ieși afară pe punte să vadă ce se întîmplase. Un banc de broaște țestoase ieșise în calea vasului ; doi marinari într-o luntre coborîta la repezeală pe apă se căzneau s-o prindă pe cea mai mare dintre ele, cu niște lațuri. Dar printre țesturile voluminoase răsăriseră înotătoarele unor rechini și nu lipsise mult ca luntrea să se răstoarne. Pescarii făceau calea întoarsă blestemînd de ciudă cu gîndul la piepțenii și agrafele de

păr, semnele de carte și cataramele de preț pe care le pierdeau în felul acesta, și se răzbunau lovind cu harpoanele în dreapta și-n stînga. Ca și cum moartea cîtorva rechini ar fi putut să domolească ura lor neîmpăcată împotriva întregii prășile, proptindu-se cu nădejde în parapet, marinarii începuseră să le arunce cîrlige prinse cu lanțuri pe care căpcăunii mării le hăpăiau cu voracitate, înțepîndu-se în cîngile care le străpungeau ochii. Și erau trași afară din apă cu toate smuciturile lor sălbatice și cumplitele lovituri de coadă, pînă în dreptul punții unde tăbărau asupra lor cu ciomege, prăjini, drugi de fier și chiar cu pîrghii de cabestan. Sîngele țîșnea din pieile sfîrtecate, îuroșind apa, împrôcînd velele, scurgîndu-se spre deversoarele punții. „Asta-i o faptă bună — striga Ogé, izbind în rînd cu ceilalți — afurisite lighioane“. Tot echipajul era afară — unii călare pe parapet, alții aplecați peste bord pînă unde brațele puteau lucra cu folos, care înarmat cu un par, care cu cîte o unealtă de tîmplărie, care cu un fierăstrău, căsăpind animalele cu o înverșunare care-i făcea să azvîrle mereu alte lanțuri sau odgoane și alte cîrlige, așteptînd prilejul să lovească sau să sfîrtece. Sofia coborî în cabină să-și scoată bluza pătată de fierea uleioasă, ce-o stropise în harababura de pe punte. Prin oglinda mică atîrnată sub ochiul de fereastră care ținea loc de hublou îl văzu intrînd pe Victor: „Eu sînt“, spuse închizînd ușa. Sus era aceeași hăr-mălaie în care strigătele și blestemele se învâl-mășeau.

XI

Ce zgomot se aude ?

G o y a

În momentul cînd vasul se pregătea să ancoreze în portul Santiago, Victor, care ședea reze-mat în coate la proră, făcu un gest de surpriză. Se aflau acolo *Salamandra*, *Venus*, *Vestala*, *Meduza*, vase care în mod normal asigurau traficul între Le Havre, Le Cap și Port-au-Prince, în afară de o sumedenie de ambarcațiuni mici — bricuri, goelete și cutere — pe care le cunoștea fiind proprietatea unor negustori din Léogane, Les Cayes și Saint-Marc. „Ce-i asta, toate vasele din Santo-Domingo s-au strîns aici ?” îl întrebă el pe Ogé, care nu-și putea explica nici el motivele unei atît de ciudate migrațiuni. Îndată ce ancora fu aruncată, coborîră nerăbdători pe uscat, dornici să afle mai degrabă ce se întîmplase. Veștile pe care le auziră erau îngrozitoare. Cu trei săptămîni înainte în partea de nord a insulei negrii se răzvrătiseră. Răscoala se generalizase, zădărnicipind încercările autorităților de a domina situația. Orașul era plin de coloniști refugiați. Se vorbea de măceluri feroase de albi, de incendii și atrocități, de violuri sălbatice. Sclavii se îndîrjiseră împotriva fetelor de familie, supunîndu-le celor mai cumplite silnicii. Exterminarea, jaful și lubricitatea bîntuiau nestingherite în tot ținutul... Căpitanul Dexter, care trebuia să descarce un mic transport în Port-au-Prince, se gîndea să mai rămînă cîteva zile în așteptarea unor vești mai liniștitoare.

Dacă situația asta tulbure avea să mai dăinuie încă, atunci era decis să se ducă la Puerto Rico și pe urmă la Surinam fără să mai facă nici o escală în Haiti. Îngrijorat fără doar și poate de soarta afacerilor sale, Victor stătea în cumpănă neștiind ce hotărîre să ia. În schimb Ogé era senin, convins că rebeliunea era zugrăvită în culori mult prea întunecate. Era prea evidentă coincidența cu o serie de evenimente de un răsunet universal ca să poată fi vorba doar de o simplă răzvrătire a unor barbari dedați la incendii și violuri.

Unii pomeniseră, de asemenea, despre mulțimile înnebunite, îmbătate de sînge, după un memorabil 14 Iulie datorită căruia lumea era pe cale de a se transforma. Printre cei mai de seamă funcționari ai coloniei se număra și fratele său, Vincent, care își făcuse educația în Franța ca și el, era membru al clubului „Prietenii Negrilor” din Paris și un foarte luminat filantrop care cu siguranță că ar fi găsit mijlocul de a potoli gloatele răsculate dacă acestea n-ar fi invadat străzile și cîmpiile în numele unor revendicări îndreptățite. Și ca Vincent erau încă mulți alții în momentul acela, pătrunși de ideile filozofice și cunoscători serioși ai cerințelor timpului. Încă puțină răbdare numai și în cîteva zile lucrurile aveau să se lămurească. Dacă Dexter persista în hotărîrea lui de a nu se opri la Port-au-Prince, aveau la dispoziție navele refugiate la Santiago, care în curînd trebuiau să se întoarcă acolo. Pe bordul uneia dintre ele, călătoria pînă în insula vecină ar fi fost o plimbare cît se poate de plăcută... Pînă una, alta, însă căldura era greu

de înfruntat. Căldura care părea că izvorăște din cambuze, din cală, din tambuchiuri, din toată lemnăria vasului *The Arrow*, din ziua când rămăsese ancorat cu toate pînzele strînse în port — într-un port care se întîmplase să fie chiar Santiago și mai cu seamă în luna septembrie. Un miros atot-pătrunzător de catran călduț stăruia în cabine și pe culoare, dar îndeajuns de pătrunzător totuși ca să alunge de pe punte alte mirosuri mai neplăcute — de coji de cartofi, de grăsimi rîncede și de zoaie de vase — care începuseră să urce din bucătărie. Din nefericire nu exista nici o posibilitate să te refugiezi pe uscat. Nimănui nu i-ar fi trecut prin minte c-ar putea găsi un adăpost în oraș, într-un moment ca ăsta, cînd toate ospătăriile, hanurile și hotelurile erau ticsite cu refugiați care ajunseseră să se mulțumească bunăoară cu cîte o masă de biliard ca să-și odihnească oasele sau măcar cu un fotoliu împins într-un colț unde să-și petreacă noaptea. Pînă și treptele catedralei erau ocupate de oameni care apărau cu sălbăticie orice petec răcoros de pe lespezi unde își puteau întocmi un culcuș. Ogé și Esteban dormeau pe puntea vasului *The Arrow*, așteptînd zorile, ca să meargă pe uscat cu prima șalupă, doar-doar vor putea respira un aer ceva mai răcoros pe străzile cu căsuțe trandafirii, albastre, portocalii, cu zăbrele de lemn și porți ferecate în ținte, care aminteau de îndepărtatele zile ale colonizării, pe vremea cînd Hernan Cortez, pe atunci un modest primar, sădea primele vii aduse din Spania în Antilele de curînd descoperite. Mîncau în cîte un birt amărît, mulțumindu-se cu ce se găsea — căci pînă și alimentele se îpușinaseră — înainte de a se îndrepta spre

pitorescul adăpost al umbrarelor din frunze de palmier pe care niște panglicari francezi, destul de șmecheri ca să tragă foloase de pe urma unei situații critice, îl înjghebaseră la porțile orașului Santiago în chip de parc de distracții deschis numai după-amiaza. Esteban se mira că nici Sofia și nici Victor nu se arătau dornici să-i însoțească în peregrinările lor amuzante prin oraș. Dar cu tot zăduful istovitor, preferau și unul și celălalt să rămână pe bordul vasului, aproape pustiu în timpul acestei perioade de imobilitate forțată, în care marinarii din echipaj plecau pe uscat cu orice ocazie, ca să se întoarcă în amurg, sau chiar în puterea nopții, cu șalupele, afumați și gălăgioși. Sofia căuta să explice situația spunând că din pricina temperaturii ridicate suferea de insomnie așa încât abia dacă apuca să adoarmă, răpusă de oboseală, în zori, când ceilalți se trezeau din somn. Victor, la rîndul său, se instala dis-de-diminează în cabina de la proră, de unde avea sub ochi toată perspectiva orașului ca să scrie teancuri întregi de scrisori în legătură cu afacerile sale. Petrecură astfel mai multe zile — unii pe uscat și alții pe bord ; unii persecutați de mirosurile grele ale vaporului ; alții fără să le bage în seamă — pînă ce într-o dimineată, Dexter veni cu știrea aflată din gura unui marinar nord-american, care tocmai sosisse de acolo în ajun, că la Port-au-Prince întreg orașul era în stare de rebeliune. Nu mai putea să zăbovească, se hotărîse să ridice ancora în după-amiaza acelei zile, ca să-și continue drumul, depășind insula Santo-Domingo. După ce-și strînseră calabalîcul și se ospătară cu niște șuncă de West-falia stropită cu o bere atît de caldă că spuma se

lînea de pahare, călătorii își luară bun rămas de la căpitanul filantrop și de la oamenii de pe *Arrow*. Așezați apoi pe geamantane la umbra unei galerii deschise din port, cercetară pe îndelete situația. Ogé aflase de un vas cu pînze cubanez destul de amărît, care urma să plece a doua zi dimineată spre Port-au-Prince, navlosit de niște negustori de aici ca să culeagă alți refugiați. Lucrul cel mai cuminte era ca Sofia să rămînă la Santiago în timp ce cîteșitrei bărbații aveau să se îmbrace. Dacă situația nu era chiar așa cum o zugrăviseră unii și alții — și Ogé susținea că evenimentele fuseseră cu siguranță determinate de ceva mai complex și mai nobil decît o simplă dorință de pradă — Esteban urma să se înapoieze cu același vas ca s-o aducă și pe verișoara sa. În afară de asta, Ogé avea toată încrederea în autoritatea fratelui său, Vincent, care, după cîte știa el, cu toate că de luni de zile nu-i mai dăduse nici un semn de viață, deținea un post important în administrația coloniei. Cît privește pe Victor, nu putea sta nici o clipă la îndoială ; avea un magazin, o casă, bunuri la Port-au-Prince. Sofia se supăra, stăruind să meargă și ea. Îi asigură că n-o să-i încurce ; că n-are nevoie de cabină și că nu-i este frică. „Parcă-i vorba de frică, spuse Esteban. Nu putem risca să pățești și tu ce-au pățit acolo sute de femei.“ Victor era de aceeași părere. Dacă viața era posibilă pe insulă, aveau s-o ia și pe dînsa, iar dacă nu își făcuse socoteala să-l lase pe Ogé ca împuternicit al său la fața locului și să se întoarcă la Santiago ca să aștepte potolirea furtunii. Cu atîți refugiați francezi cîți erau în oraș, nimeni nu se va gîndi să cerceteze dacă numitul

Victor Hugues de aici și cel care fusese denunțat ca mason la Havana erau unul și același. În momentul acela, Santiago adăpostea sute de membri ai lojilor din Port-au-Prince, din Le Cap, din Leogane. Plecîndu-se în fața hotărîrii bărbaților, fata rămase singură cu Victor, cu bagajele vraște lîngă ei, în timp ce Ogé și Esteban se duceau să caute o locuință mai ca lumea, ceea ce era o problemă foarte greu de rezolvat. Pe bordul vasului *The Arrow* ce se profila zvelt și falnic, cu arborada ușor înclinată, cu sarturile lui subțiri și pavilioanele fluturătoare, începeau manevrele plecării, în forfota neastîmpărată a marinarilor pe punte.

A doua zi dimineata, un vechi cuter cubanez cu velele cîrpite și destul de părăduit ca înfățișare, ieșea din portul Santiago, ținînd drumul de-a lungul unei faleze din ce în ce mai abrupte. Vasul înainta atît de încet, încît părea că nici nu se mișcă, din cauză că trebuia să schimbe mereu direcția, spre a avea vîntul în pînze și a învinge curenții contrarii. Trecu o zi ce părea fără sfîrșit și o noapte cu lună atît de luminoasă, încît Esteban, care dormea chinuit la picioarele catargului, crezu de douăzeci de ori că se revărsa de ziuă. Cuterul pătrunse în apele Golfului Gonaives, unde în scurtă vreme îi ieșiră în întîmpinare coastele unei insule vestite prin căderile ei de apă care, după cum spunea Ogé, aveau darul de a transpune femeile într-o stare de clarviziune orfică. În fiecare an acestea se duceau cu droaia în pelerinaj pe insulă, la strălucitorul altar al zeiței fertilității și apelor, pentru a se scălda în spuma căzută din vârful steiurilor înalte de piatră și atunci unele

dintre ele începeau să se zvîrcolească și să țipe stăpînite de un nu știu ce duh care vorbea prin gura lor făcînd tot felul de preziceri și prorociri — și acele prorociri se împlineau la țanc, în chip uimitor, cuvînt cu cuvînt. „Mi se pare curios că un medic mai poate să creadă așa ceva”, spuse Victor. „Doctorul Mesmer — îi răspunse sarcastic Ogé — a înfăptuit mii de vindecări miraculoase în Europa voastră civilizată, magnetizînd apa băilor în care își cufunda pacienții, provocîndu-le o stare de inspirație — la fel cum se întîmplă, și încă de mult — cu negrii din partea locului. Numai că el lua bani pentru asta. Zeii din Gonaives fac și ei același lucru dar în mod gratuit. Asta e singura diferență.” Continuară astfel să înainteze printre tărături estompate, pînă pe înserat. Victor, care fusese toată ziua excesiv de agitat, se prăbuși într-un somn adînc — ca și cum s-ar fi grăbit să-și recupereze uzura nervoasă, după o cină alcătuită din scrumbii și biscuiți. Esteban îl trezi cu puțin înainte de zorii zilei. Cuterul se apropia de Port-au-Prince. Tot orașul era în flăcări. Un gigantic incendiu înroșea cerul într-o roire de scînteii ce zburau spre munții din apropiere. Victor ceru cu tot dinadinsul să se dea o barcă la apă ; fără multă zăbavă și după cîtva timp, cobora pe cheiul pescarilor. Urmat de Esteban și Ogé, luă în șir străzile pe care întîlniră cîtiva negri cărînd pendule, tablouri, mobile scăpate de la foc. În sfîrșit, ajunseră cîteșitrei în fața unui teren pîrjolit, unde mai stăteau în picioare cîteva bîrne carbonizate, fumegînd spuzite de cenușă, printre flăcările ce mai pîlpăiau pe alocuri. Negustorul se opri locului, tremurînd tot, crispat, în timp ce sudoarea i se

prelingea pe frunte, pe tâmpile, pe ceafă. „Să vă fac onorurile casci — spuse el. Acolo era cup-torul de pîine ; încoace brutăria, în spate locuința mea.” Ridică o scîndură de stejar pe jumătate arsă : „Era o tejghea bună”. Se poticni de o ba-lanță înnegrită de fum. O luă de jos și se uită lung la ea. Pe urmă o trînti brusc de pămînt, cu un dăngănit de gong, stîrnind puzderie de funin-gini. „Iertați-mă”, spuse el, izbucnind într-un hohot de plîns. Ogé plecă să-și caute niște rube-denii pe care le avea în oraș.

Se luminase de ziuă sub cerul perdeluit de nori groși, încărcăți cu fum și parcă învăluiți între munții ce străjuiau golful. Așezați pe cuptorul brutăriei — singurul lucru ce mai putea fi identi-ficat din mormanul inform de ruine, Victor și Esteban contemplau un oraș în care viața își re-căpăta ritmul ei citadin, în însăși existența lui ni-micită. Soseau țărani cu fructe, brînzeturi, verze, legături de trestie-de-zahăr și-și așezau cu dichis marfa în piața căreia nu-i mai rămăsese decît numele. Dintr-o veche obișnuință, poposeau în dreptul fostelor tarabe care acum nu mai existau, încropindu-și niște prăvălii sub cerul liber ce păstrau totuși alinierea și rîndurile de mai înainte. S-ar fi spus că după ce puseseră foc peste tot, răz-vrățiții se făcuseră nevăzuți. O liniște de cărbuni stinși, de jeratic mocnind sub cenușă pe pămîntul troienit de dărîmături scotea și mai mult în relief aspectul bucolic al celui ce lăuda în gura mare laptele caprelor sale bălțate, mireasma iasomei, dulceața mierii cu care venise la tîrg. Uriașul care, ceva mai la margine, oferea spre cumpărare un calmar enorm, ridicîndu-l în sus, lua chipul și

asemănarea lui Perseu, așa cum îl făurise Cellini. Niște călugări, mult mai încolo, strîngeau schelele arse de la binăua unei biserici. Măgăruși cu samarele încărcate treceau pe străzi care numai străzi nu erau, cotind acolo unde acum ar fi putut să taie de-a dreptul și oprindu-se la cîte o ipotetică răspîntie, unde cîrciumarul își scosese din nou la vedere sticlele cu rachiu pe niște scînduri așezate pe cărămizi. Victor măsura mereu din ochi de la un capăt la altul locul unde fusese prăvălia sa mistuită de foc, simțind cum peste mînia sa potolită începe să se înfiripe în el un sentiment ciudat de ușurare la gîndul că nu mai avea nimic, că rămăsese fără nici o proprietate, fără nici o mobilă, fără un contract, o carte, sau chiar o scrisoare îngălbenită, peste ale cărei rînduri să se poată apleca înduioșat. Viața sa fusese redusă la zero, fără angajamente de respectat, fără datorii de plătit, plutind suspendată între un trecut spulberat și un viitor pe care nu putea să și-l imagineze. Printre ruine izbucniseră noi incendii : „Dacă tot ați început, barem ardeți totul pînă la capăt !” spuse el. Era tot acolo la amiază, adăstînd sub strălucirea argintie a perdelei de nori întinsă din munte în munte, cînd sosi Ogé. Medicul avea o față crispată, săpată de riduri noi, pe care Esteban nu le cunoștea.

„Bine v-a făcut” — rosti el, dînd ocol cu privirea cuprinsurilor pustiite de foc. Nici nu meritați altceva.” Și în fața expresiei întrebătoare și mînioase a lui Victor, adăugă : „Fratele meu, Vincent, a fost executat în piața mare din Cap François : I-au zdrobit trupul cu niște rîngi de fier. Zice că-i pîrîiau oasele ca nucile cînd le

spargi cu ciocanul.“ „Răsculații ?“ întrebă Victor. „Nu. Voi“, răspunse medicul, cu o privire sumbră ațintită în gol. Și în mijlocul paraginii lăsate de pîrjol, începu a povesti cumplitele pătimiri ale fratelui mai mic, care pe bună dreptate ar fi trebuit să ocupe un post important în administrația coloniei. Mezinul însă se izbise de împotrivirea coloniștilor francezi care nu voiau cu nici un preț să respecte decretul Adunării Naționale, deși după lege negrii și mulatrii cu o pregătire corespunzătoare aveau toată libertatea să ocupe funcțiuni publice în Santo-Domingo. Obosit să tot argumenteze în zadar, cerîndu-și drepturile, Vincent ridică armele, pornind în fruntea unei cete de răsculați, care se loviseră, ca și el, de intranșigența sau mai bine zis de îndărătnicia albilor. Secundat de un alt mulatru, Jean Baptiste Chavannes, se îndreaptă spre cetate. Fiind înfrînti de la prima ciocnire, Vincent și Jean Baptiste se refugiază în partea spaniolă a insulei. Acolo însă autoritățile îi pun numaidecît la popreală și-i trimit ferecați înapoi la Cap François, sub escortă. Lăsați la vedere sub gratii într-o piață publică, sînt siliți să îndure timp de cîteva zile batjocurile tuturor : huiduiți, scuipați de trecătorii care nu se sfiesc să azvîrle cu spurcăciuni și zoaie în ei. Cît ai bate din palme stîlpul infamiei a fost ridicat în picioare ; călăul înșfacă ranga de fier, care izbește cu sete țurloaiile, brațele, coapsele osîndiților. După ce ranga și-a isprăvit treaba, vine rîndul securii. Capetele celor doi tineri, înfipite în vîrfurile lăncilor, sînt plimbate, pentru ca toată lumea să învețe minte, de-a lungul drumului ce duce la Grande Rivière. Lăsîndu-se jos, vulturii

ciuguleau din zbor fețele învinete de cazne, care nu mai aveau nimic omenesc — prefăcute în niște boțuri de carne buretoasă și sîngerîndă, bălăngănite de soldații beți, care se opreau să tragă o dușcă la fiecare han... „Focul mai are încă mult de furcă, spuse Ogé. La noapte o să fie ceva cumplit. Plecați cît mai curînd!“... Se îndreptară cu toții spre debarcaderul din fața docurilor, a cărui podină de scînduri era arsă pe porțiuni lungi, așa încît erau obligați să meargă pe traversele de susținere, făcute din lemn de esență tare, rezistent la foc, sub care pluteau cadavre mîncate de crabi. Cutterul cubanez, încărcat cu refugiați, plecase fără să mai întîrzie măcar un ceas, după cum aflară din gura unui negru bătrîn, care se încăpățîna să-și dreagă năvoadele ca și cum o gaură în împletitura rețelei ar fi fost o problemă de o importanță capitală în mijlocul acelui dezastru nemaipomenit. Toate navele părăsiseră portul afară de una singură, proaspăt sosită, al cărei echipaj de abia luase cunoștință de cele întîmplate în Port-au-Prince ; era o fregată cu trei catarge, cu borduri înalte, spre care se îndreptau tot mai multe bărci ce se desprindeau rînd pe rînd de țărm. „E unicul prilej, spuse Ogé. Plecați pînă n-o să vă căsăpească“. Purtați de pescarul negru care trăgea la lopată într-o luntre atît de hîrbuită încît trebuia să se scoată mereu apa dinăuntru cu căușul, ajunseră în dreptul vasului *Borée*, al cărui căpitan, aplecat peste balustradă, îi primi cu o ploaie de înjurături, neînduplecîndu-se cu nici un preț să-i lase să urce. Atunci Victor făcu un semn curios — ca și cum ar fi desenat ceva în spațiu — care avu darul să curme pe loc im-

precațiile marinarului. O scară de frînghie fu lăsată în jos și puțin mai apoi se aflau pe punte, alături de cel care înțelesese semnul negustorului scăpătat, simbolizînd o rugămintă abstractă. Corabia, ticsită cu refugiați claie peste grămadă, transpirați, cu hainele learcă de sudoare, răspîndind un miros greu, bolnavi de friguri, de insomnie, de oboseală, scărpinîndu-și primele plăgi, primii păduchi, unul snopit în bătaie, altul rănit, femeia de mai încolo violată — trebuia să ridice ancora neîntîrziat, ca să se întoarcă în Franța. „Nu există altă ieșire“, spuse Victor, văzînd că Esteban ezita în fața unei călătorii atît de extraordinare care nu intra de fel în planurile sale. „Dacă rămîneți, vă omoară la noapte“, spuse Ogé. „*Et vous?*“¹, întrebă Victor. „*Pas de danger*“², răspunse mulatrul arătîndu-și chipul oacheș. Se îmbrățișară. Esteban avu totuși impresia că mulatrul nu-l strîngea la piept cu aceeași căldură ca altă dată. Era o încordare între ei, o distanță, o răceală pe care n-o simțise pînă atunci. „Îmi pare rău de tot ce s-a întîmplat“, spuse Ogé lui Victor, ca și cum ar fi devenit dintr-o dată purtătorul de cuvînt al unei țări întregi. Și fluturînd mîna în semn de rămas bun, coborî iarăși în luntre, lîngă pescarul care își făcea de lucru cu stîrvul unui cal, purtat de valuri, silindu-se să-l împingă îndărăt cu vîsla... Nu trecu mult și o răpăială de tobe se abătu peste ruinele din Port-au-Prince. Incendii noi își înălțau vîlvătaia în amurgul rubiniu. Esteban se gîndea la Sofia

¹ Și dumneata ? (În lb. franceză.)

² Nici o primejdie (în lb. franceză).

care avea să-i aștepte în zadar la Santiago — unde fusese găzduită de o familie de negustori cumsecade cu care tatăl ei fusese în legături de afaceri. Era mai bine totuși că se întâmplase așa. Ogé avea să găsească un mijloc să-i dea de știre despre cele petrecute între timp. Carlos, la rîndul său, avea să se ducă s-o caute. Oricum, prea era ciudată călătoria în care se aventurau acum, ca să le treacă prin minte să plece la drum cu o femeie pe un vas unde, chiar din momentul acela, cine ținea cu orice preț să se spele trebuia s-o facă în văzul tuturor — ca multe alte lucruri care se săvîrșeau, vrînd, nevrînd, în ochii lumii. Esteban, cu sufletul împărțit între neliniște și căință, încîntat totodată de întîmplarea neînchipuită ce-i ieșise în cale, se simțea parcă mai oțelit, mai împlinit, mai bărbat, alături de Victor Hugues. Cu spatele la oraș, ca și cum s-ar fi mîndrit că-și îngropase trecutul sub un morman de cenușă, francezul, mai francez acum ca nicio dată, vorbind franțuzește cu un francez, era curios să afle ultimile evenimente petrecute în patrie. Știrile erau cum nu se poate mai interesante, mai neprevăzute, mai extraordinare. Cea mai grozavă dintre toate însă și cea mai senzațională era fuga regelui și arestarea lui în localitatea Varennes. Un lucru atît de tulburător, de nou pentru orice gîndire, încît cuvintele „rege” și „arestare” nu reușeau să se îmbine pentru a constitui o posibilitate imediat admisibilă. Un monarh arestat, umilit, copleșit de rușine, lăsat în paza poporului pe care avea ambiția să-l cîrmuiască cu toate că era nevrednic s-o facă! Cea mai măreață coroană, cea mai strălucită

putere, cel mai mîndru sceptru de pe fața pămîntului, adus înapoi între doi jandarmi. „Și eu care făceam negustorie cu mătăsurile de contrabandă, cînd se întîmplau astfel de lucruri în lume, se căina Victor, ținîndu-se cu mîinile de cap. Pe cînd acolo puteai să vezi cu ochii tăi născîndu-se o nouă omenire...” Mînat de briza nocturnă, vasul *Borée* plutea molcom sub un cer împînzit de stele atît de strălucitoare, încît munții dinspre Est se profilau ca niște umbre inoportune, știrbind geometriile constelațiilor. În urmă rămîneau incendiile consumate într-o singură zi. Spre Orient se înălța, dreaptă și grandioasă, întrezărită de ochii minții, coloana de foc ce călăuzește mersul călătorilor spre orice Pămînt al Făgăduinței.

PARTEA A DOUA

Sănătoși și bolnavi
G o y a

I

Cînd se gîndea la orașul natal, ce i se părea atît de îndepărtat și atît de aparte din pricina distanței, Esteban nu și-l putea închipui decît în tonalități de acvaforte, cu umbrele sale accentuate, în contrast cu lumina excesiv de puternică a suprafețelor însozite, cu cerul său încărcat pe neașteptate de nori groși și de rostogolirea tunetelor, cu străzile sale înguste, noroioase, pline de negri ce forfoteau robotind cu catran, tutun și pastramă. Era mai mult cărbune decît văpaie în acea imagine a unui ținut tropical ce, văzut de aici, devenea static, copleșitor și monoton, cu paroxisme sale cromatice care se repetau la nesfîrșit, cu amurgurile sale prea scurte și nopțile ce coborau brusc din cer pînă nu apucaî să aprinzi lampa, nopți lungi, prelungite de tăcerea celor ce adormeau înainte de a fi auzit glasul caraulei de noapte anunțînd ora zece și înălțînd slavă Fecioarei Maria cea fără de prihană zămislită la începutul începutului de Duhul Adevărului. Aci, în culorile somptuoase ale primelor zile de toamnă ce constituiau o descoperire prodigioasă pentru un om proaspăt venit din insulele unde frunzele copacilor nu cunoșteau tranziția

de la culoarea verde la ruginiu și la sepia, la orice pas era întâmpinat de voioșia drapelului fluturătoare, de cocarde peste cocarde, de flori oferite la colțuri de stradă, de risipa neprecupețită de roșu și albastru de pe mantilele ușoare și fustele purtate cu o patriotică ostentație. După ce trăise atîta vreme izolat de lume, Esteban avea impresia că nimerise în toiul unui bîlci uriaș, ale cărui decoruri și personaje fuseseră născocite de un faimos regizor de spectacole. Totul se învîrtea, îți fura ochii, te zăpăcea, în mișuiala zgomotoasă și neistovită a cumetrelor guralive, a vizitiilor care se interpelau în gura mare de pe capra trăsorii, a străinilor ce hoinăreau pe străzi, a lacheilor clevetitori, a tot felul de pierde-vară, a sforarilor, a celor care puneau țara la cale comentînd ultimele evenimente, a cititorilor de ziare ce se angajau grupuri, grupuri, în cîte o discuție aprinsă cu cel ce răspîndea zvonuri neîntemeiate, cu cel-care-era-mai-bine-informat-ca-oricine, cu cel-care-știa-din-sursă-sigură, cu cel-ce-văzuse sau care-fusesede-față-și-putea-povesti ; mai erau, în afară de aceștia, patriotul grozav de înfocat care băuse un pahar mai mult, gazetarul care scrisese trei articole în viața lui, agentul de poliție care sub cuvînt că avea guturai umbla îmbrobodit la față, antipatriotul deghizat în patriot al cărui costum era prea bătător la ochi ca să nu-l dea de gol și care în orice moment venea cu cîte o noutate tulburătoare menită să facă vîlvă în uriașul furnicar al mahalalei. Revoluția trezise la o viață nouă strada — strada care avea o importanță atît de mare pentru Esteban, de vreme ce acolo

trăia și din mijlocul ei contempla Revoluția. „Veselia dezlănțuită a unui popor liber“, se gândea tânărul, care era numai ochi și urechi, măgulit de faptul că era considerat de toți ca un „străin, prieten al Libertății“. Unii poate se vor fi obișnuit mai repede cu toate acestea ; el, însă, smuls pe neașteptate din somnolența lui tropicală, avea impresia că se află într-un ținut exotic — acesta era cuvântul — de un exotism mult mai bogat în culoare decât acela al plaiurilor sale cu palmieri și trestie de zahăr, unde crescuse fără să se gândească vreodată că lucrurile pe care le avea zi de zi în fața ochilor ar fi putut fi exotice pentru cineva. Exotice, într-adevăr exotice, i se păreau aici flamurile și stîlpii de pe străzi, alegoriile și stindardele ; caii cu crupă lată, ce păreau desprinși dintr-un carusel așa cum l-ar fi pictat Paolo Ucello, atît de puțin asemănători cu gloabele ciolănoase și năvălase — prăsilă vrednică de strămoșii andaluzi — din țara lui de baștină. Totul era pentru el un prilej de a se opri locului cu gura căscată : cafe-neaua în stil chinezesc și cîrciuma pe firma căreia era zugrăvit un Silen călare pe un butoi. Saltimbanci care imitau în aer liber figurile celor mai vestiți acrobați și meșterul care tunde cîinii într-o baracă instalată pe malurile fluviului. Totul era curios, neprevăzut, comic : îmbrăcămintea negustorului ambulant de cofeturi, taraba cu ace, ouăle vopsite în roșu, ca și curcanii pe care o precupeață din hală îi recomanda drept „aristocrați“. Fiecare prăvălie i se părea un teatru, cu galantarul în care se aflau expuse ca pe o scenă niște pulpe de berbec

pe dantele de hîrtie ; dugheana negustoresei de parfumuri, prea elegantă ca să poți crede că trăia din cele cîteva marafeturi ce se vedeau în geam ; negoțul vînzătoarei de evantaie sau al celeilalte, o femeiușcă nostimă, cu sînii rezemați de tejghea, care vindea embleme revoluționare făcute din marțipan. Totul era dichisit, legat cu panglici, împodobit, în culori de zaharicale, de montgolfieră, de soldat de plumb sau de ilustrația înfățișîndu-l pe Malbrough. Aveai impresia că te afli nu în sînul unei revoluții ci mai degrabă într-o gigantică alegorie a revoluției ; într-o metaforă a revoluției — revoluție desfășurată în altă parte, centrată pe niște poli ascunși, pregătită în condiții oculte, invizibile pentru cei care ar fi vrut să știe tot. Prea puțin familiarizat cu numele noi, despre care pînă mai ieri habar n-avusese iar acum le auzea zi de zi pe buzele tuturor, Esteban nu reușea să-și dea seama lămurit cine erau aceia care făceau revoluția. La un moment dat apăreau fără veste niște oameni obscuri din fundul provinciei, foști notari, seminariști sau avocați fără procese ba chiar și străini, care în cîteva săptămîni căpătau un prestigiu colosal. Faptele se aflau mult prea aproape de el ca să nu privească fascinat la atîtea figuri noi, recent apărute la tribună și în cluburile în care răsunau, cîteodată, glasurile tinerești ale unor oameni doar cu cîțiva ani mai mari decît el. Adunările la care asistase, amestecat în mulțime, nu izbutiseră să-l lumineze mai deplin : necunoscîndu-i pe cei ce luau cuvîntul, zăpăcit de risipa aceea torențială de vorbe, rămînea uluit în fața oratorilor, întocmai ca un lapon

adus pe nepusă masă în fața Congresului State-
lor Unite. Cutare îi era simpatîc prin spontana
duritate a unui limbaj virulent, în care se simțea
neastîmpărul adolescenței ; cutare, prin inflexiu-
nile poporane ale vocii sale groase și puternice ;
cutare, fiindcă elocvența lui era mai caustică și
mai incisivă decît a celorlalți... Victor Hugues
nu putea nici el să-l lămurească mai bine în
momentul acela, fiindcă nu prea aveau ocazia
să se întîlnească. Amîndoi locuiau într-un han
destul de sărăcăcios, prost luminat și neaerisit,
în care stăruia toată vremea un miros de varză,
de carne de herbec și de supă de praz, supra-
pus peste îmbîcseala covoarelor roase ce răs-
pîndeau un iz de unt rînced. La început trăiră
din plin viața capitalei, cercetînd localurile hă-
răzite distracțiilor și plăcerilor, în care Esteban,
după multe excese și nu mai puține atentate
împotriva pungii sale cu bani, reușise să-și poto-
lească clasică lascivitate de care sînt stăpîniți
în genere străinii atunci cînd pun piciorul pe
malurile Senei. După cîtva timp însă, Victor,
lefter cum era, neavînd la sufletul său decît
banii pe care-i cîștigase în Cuba, începuse să se
gîndească la ziua de mîine, așa că Esteban chib-
zui să-i scrie lui Carlos, cerîndu-i o scrisoare de
credit prin intermediul domnilor Laffon, din
Bordeaux, ce reprezentau vinul negru-vîrtos și
tămîiosul contelui de Aranda. Francezul se obiș-
nuise să plece devreme de acasă și să nu se mai
întoarcă decît seara tîrziu. Cunoscîndu-l, tînrul
se ferea să-i pună vreo întrebare. Victor nu sufla
o vorbă despre planurile sale decît după ce-i
reușiseră, adică atunci cînd în mintea lui se

formau alte planuri și mai mari. Singur de capul său, Esteban se lăsa legănat de ritmul fiecărei zile, ținându-se după gărzile ce defilau cu tobele în frunte, strecurându-se în câte un club politic la întâmplare, luînd parte la câte o manifestație improvizată, mai revoluționar decît cei care făceau revoluția, cerînd întotdeauna măsuri cît mai drastice, pedepse draconice, exemplare. Ziarele sale de predilecție erau cele extremiste; oratorii preferați cei mai necruțători. Orice zvon în legătură cu vreo conspirație contrarevoluționară îl făcea să iasă val-vîrtej în stradă, înarmat cu primul cuțit de bucătărie ce-i cădea în mînă. Stăpîna hanului în care locuia se făcuse foc într-o dimineață, cînd sosise cu o liotă de copii după el, aducînd un puiet de brad pe care-l sădise cu toată solemnitatea în curte, ca pe un nou arbore al Libertății. Într-o altă zi, luă cuvîntul într-un club al iacobinilor, lăsîndu-i cu gura căscată pe toți cei de față, cărora le împărtăși convingerea lui că, pentru a răspîndi sămînța revoluției în Lumea Nouă, mijlocul cel mai sigur ar fi fost acela de a sădi idealul libertății în sufletul iezuiților care, expulzați din regatele de peste ocean, umblau pribegi prin Italia și Polonia... Librarii din cartier îi spuneau *huronul*, și Esteban, măgulit de o poreclă care asocia amintirea lui Voltaire cu imaginea Americii, căuta cu orice chip să sfideze manierele curtenitoare ale vechiului regim, afișînd o sinceritate, un fel de a se exprima în termeni brutali, de a-și spune părerea cu atîta cruzime, încît uneori reușea să-i jignească pînă și pe revoluționari. „Grozav îmi place să calc în stră-

chini și să vorbesc de funie în casa spînzuratu-lui“, se lăuda el, încîntat nevoie mare că putea să fie nesuferit și ursuz. Și se ducea astfel „cotelind“ din adunare în adunare și din bîrfeală în bîrfeală, pînă la cluburile unde se adunau spaniolii aflați la Paris, masonii și filozofii, filantropii și mîncătorii de popi, care conspirau cu tot zelul pentru a purta facla revoluției în peninsulă. Acolo erau trecuți mereu pe răboj Bourbonii încornorați, reginele destrăbălate și infanții cretini și se zugrăvea în cele mai sumbre culori starca de înapoiere în care zăcea Spania, vorbindu-se despre călugărițele cu trupul numai răni, despre tot felul de miracole înșelătoare și despre zdrențe, despre persecuții și samavolnicii, așa încît toată suflarea dintre Pirinei și Ceuta se arăta a fi cufundată în tenebrele unui conservatism mereu în floare. Și comparau țara lor amorțită, tiranizată, lipsită de orice scînteie de lumină, cu Franța cea luminată, a cărei revoluție fusese întîmpinată, aplaudată, aclamată, de oameni ca Jeremias Bentham, Schiller, Klopstock, Pestalozzi, Robert Bruce, Kant și Fichte. „Dar nu ajunge să purtăm facla revoluției numai în Spania : trebuie s-o ducem mai departe, în America“, declara Esteban în sînul acelor reuniuni, găsind de fiecare dată o ureche ascultătoare la un anume Feliciano Martinez de Ballesteros, venit din Bayonne, care îi devenise deodată simpatice pentru hazul cu care știa să povestească anecdote și pentru că uncori începea să cînte din gură cîntecele lui Blas Laserna¹, acompa-

¹ Compozitor spaniol din secolul al XVIII-lea.

niindu-se cu eleganță și vervă la un vechi clavicin uitat într-un ungher. Mai mare dragul să-i auzi atunci pe spaniolii strînși în jurul clavirului, reluînd în cor cupletul :

*Cuando Majoma vivia,
Alla en la era pasada
Era tanto lo que bebia
Que del suelo se elevaba
Con las monas que cogia.¹*

Toți purtau, în chip ostentativ, o vestă a cărei vânzare era interzisă în urma unui decret regal atît pe teritoriul Spaniei cît și în coloniile din America : pe căptușeală se putea citi cuvîntul „Libertate” brodat cu roșu. Și își petreceau așa scara, făcînd tot felul de proiecte de invazie, punînd la cale răzvrătirea unei provincii întregi, urzind planuri de debarcări la Cadiz sau la Costa Brava, numind miniștri cu mare faimă, întemeind ziare imaginare, redactînd proclamații. Fiecare din ei avea plăcerea să se asculte glăsuind într-o risipă de vorbe ce spărgea vasele cu mir și răsturna coroanele în răbufnirea cuvintelor grosolane cu care erau de-a valma înfierăți membrii dinastici iberice, soții ca unii ce purtau coarne, iar soțiile ca fiind niște tîrfe.

¹ *Cînd Mahomed trăia
De mult, în vremea ce-a apus
Atîta băutura ce-i plăcea.
Încît se ridica în aer, hopa, sus
De cîte ori o făcea lată.*

Unii se plîngeau că prusacul Anacharsis Cloots¹, apostol al republicii universale, prezentîndu-se la bara Adunării Constituante în calitate de ambasador al speciei umane, nu solicitase pe nici un spaniol din grup să facă parte din cortegiul său de englezi, sicilieni, olandezi, ruși, polonezi, mongoli, turci, afgani și haldei, îmbrăcați în costume naționale, mulțumindu-se, pentru a reprezenta cu toată demnitatea cuvenită țara învecinată care gemea în lanțurile despotismului și sub ștreangul spînzurătorii, cu un cetățean oarecare. Iată de ce nu se auzise glasul Spaniei cu prilejul acelei memorabile ceremonii la care pînă și un turc luase cuvîntul. „Au toată dreptatea să ne disprețuiască fiindcă, pînă una alta, nu sîntem încă nimic — spunea Martinez de Ballesteros, ridicînd din umeri. Dar o să vină și vremea noastră.“ Deocamdată cunoștea cîtiva oameni de mare valoare care se pregăteau să treacă în Franța pentru a se rîndui sub flamura revoluției. Printre alții, un tînăr abate, anume Marchena², pe care îl considera o inteligență superioară, judecînd după stilul scrisorilor sale și traducерile de poeme latine pe care i le trimisese. Ar fi fost prea puțin totuși pentru Esteban, să se mulțumească a-și petrece serile în mijlocul unor reuniuni însuflețite și să bată toată ziua

¹ *Jean-Baptiste du Val-de-Grace*, supranumit *Anacharsis Cloots* (1755—1794), iluminist francez de origine prusacă. S-a distins în timpul Revoluției ca reprezentant al iacobinilor, unul dintre fondatorii cultului Rațiunii. Se socotea „cetățean al umanității“ și „orator al speciei umane“.

² *José Marchena* (1768—1821), filozof și literat spaniol, participant la Revoluția franceză, de partea girondinilor.

străzile, căscînd gura la defilări și la festivitățile civice. Într-o zi care avea să-i rămîină de-a pururi în amintire fu primit cu tot ceremonialul în Loja Străinilor Reuniți, avînd astfel ocazia să pătrundă în vasta lume fraternă și conspirativă din care Victor îi dezvăluisese numai unele crîmpeie. În cinstea lui fuseseră aprinse toate lămpile tainicului și strălucitorului Templu în care, trecînd pe dinaintea spadelor scînteietoare, pășise înfiorat și uimit spre Coloanele Jachim și Boaz, spre delta și tetragrama, spre pecetea lui Solomon și steaua numărului de aur. Se aflau acolo, împodobiți cu aureolele și emblemele lor, cavalerii Kadosh și cavalerii Roza-Crucii, cavalerii șarpelui de bronz și cavalerii arcei regale, Principii Tabernacolului, principii Libanului, principii Ierusalimului, Marele Maestru Arhitect și Sublimul Principe al secretului regal, spre ale căror grade începea ascensiunea tînărului, a celui care, transfigurat de emoție, simțindu-se nedemn de atîta onoare, înainta în momentul acela spre misterele Graalului, spre misterele preschimbării pietrei brute în piatră cubică, ale resurecției soarelui în frunza de salcîm, în sînul unei tradiții păstrate, recîștigate, care, cufundîndu-se vertiginos în timp, ajungea să-și tragă originea din ceremoniile inițiatice ale Egiptului, prin intermediul lui Iacob Boehme, prin Nunțile Chimice ale lui Christian Rosencreutz și prin secretul templierilor. Esteban se simțise unul în totul și cu totul, limpezit, iluminat, în fața arcei pe care acum trebuia să o dureze înlăuntrul ființei sale, după asemănarea Templului ridicat de meșterul Hi-

ram-Abi. Se afla în centrul Universului : deasupra capului său se desfășura Firmamentul, iar sub tălpile lui era drumul ce duce din Occident spre Orient.

După ce ieși din întunecimea cabinetului de meditație, cu pieptul descoperit în partea inimii, cu piciorul drept dezgolit pînă la genunchi, iar cu cel stîng desculț, ucenicul răspunse la cele trei întrebări rituale asupra îndatoririlor pe care omul le avea față de Dumnezeu, față de sine însuși și față de ceilalți ; la sfîrșit, luminile își sporiseră strălucirea, înaltele lumini ale unui secol spre a cărei prodigioasă instaurare pornise orbește, cu ochii legați, mînat parcă de o voință superioară, în ziua cînd Port-au-Prince se mistuise bîntuit de vîlvătăi uriașe. Abia acum pricepea deslușit sensul halucinantei sale călătorii — aiodoma celei în care va fi purces Parsifal în căutarea lui însuși — spre cetatea viitorului, care de data asta nu era situată în America, așa cum și-o închipuise Thomas Morus sau Campanella, ci în leagănul însuși al filozofiei... În noaptea aceea, simțind că nu se lipește somnul de el, hoinări pînă în zori prin cartierele vechi, peste care vremurile își lăsaseră pecetea, cu străzi întortocheate, cu desăvîrșire necunoscute pentru el. Colțuri de case croite în unghi ascuțit îi ieșeau pe negîndite în față, ca provele unor corăbii gigantice, fără catarge și fără pînze, deasupra cărora hornurile se profilau pe cer ca niște fantastice umbre de cavaleri împlătoșați. Fără a-și da în vileag natura exactă a formelor ce se iveau din beznă sau dintr-o împletire de umbre și lumini, ici colo mijeau în noapte schele, firme

de prăvălii, litere decupate din tablă, steaguri încremenite. Într-o parte stăteau strînse grămadă căruțurile precupeților din piață ; ceva mai încolo se zărea o roată spînzurînd deasupra unor coșuri de răchită împletite pe jumătate. Fantomatic, un cal de dîrvală sforăia în fundul unei curți în care o cabrioletă își înălța hulubele sub o rază de lună, încremenită în poziția neliniștitoare a unei insecte care s-ar fi pregătit să înțepe. Urmind drumul pelerinilor de odinioară ai sfîntului Iacob, Esteban se opri într-un loc unde cerul părea că așteaptă la capătul străzii să treacă cineva pe versantul celălalt al colinei, îmbiind nările cu mirosul grîului secerat, cu mireasma de bun augur a trifoiștilor, cu boarea umedă și călduță a cramelor. Tînărul știa totuși că nu era decît o amăgire ; că sus, pe dîmb, erau alte case și mai numeroase, printre care șerpuiau ulițele încîlcite ale mahalalelor. De aceea, oprindu-se acolo unde trebuia să adaste ca să nu se irosească farmecul unei magnifice perspective cerești, rămase să contemple priveliștea pe care scodele de-a rîndul o contemplasera, cîntînd imnuri de slavă, oamenii cu scoici cusute pe vestimente, cu cîrje și pelerină, care-și tîrșiseră atîta sandalele pe făgașul acesta, simțindu-se mai aproape de măreața poartă a Gloriei, cînd mai aveau doar cîteva zile de mers pînă la spitalul Saint-Hilaire din Poitiers, pînă în pădurile de rășinoase din Landes și pînă la popasul din Bayonne, etapele premergătoare întîlnirii celor patru căi ale pelerinilor, pe Podul Reginei din vulca Aspe. Și astfel se perindaseră pe acolo an după an, generație după generație, mînați de o

neistovită osîrdie, în drum spre sublima plăsmuire de piatră a meşterului Matei, care fusese mason — nu mai încăpea nici o îndoială în această privinţă — la fel ca Brunelleschi, Bramante, Juan de Herrera, sau Erwin Steinbach, constructorul catedralei din Strasbourg.

Cugetînd asupra iniţierii sale, Esteban îşi dădu seama cît era de ignorant şi de uşuratic. Exista bunăoară o întreagă literatură necesară desăvîşirii sale de care era cu totul străin. Îşi puse deci în gînd să-şi cumpere chiar în ziua următoare cărţile trebuincioase, îmbogăţind pe socoteala sa cunoştinţele elementare pe care şi le însuşise pînă atunci...

Aşadar, mai puţin receptiv decît înainte faţă de entuziasmul revoluţionar care, mai toată vremea, punea în mişcare mulţimea pe străzi, se apucă să studieze nopţi de-a rîndul, căutînd să se documenteze cît mai bine în privinţa misterioasei dar neîndoielnice dăinuiri a Ternarului de-a lungul veacurilor.

Într-o dimineaţă pe la ora şapte, Victor îl găsi încă treaz, visînd la steaua numită Pelin din Apocalips, după ce stătuse pînă atunci confundat în lectura cărţii *Venirea lui Mesia* de Juan Josaphat Ben Ezra, pseudonim cu rezonanţă arabă sub care se ascundea un sîrguincios conspirator american. „Vrei să lucrezi pentru Revoluţie?” îl întrebă prietenul său. Smuls din îndepărtatele sale gînduri, trezit la pasionanta realitate imediată care, la urma urmei, înfăţişa o primă izbîndă pe calea Marilor Aspiraţii Tradiţionale, răspunse că da cu mîndrie şi cu entuziasm, totodată adăugînd că nu permitea sub

nici un cuvînt să fie pusă la îndoială rîvna, dorința lui fierbinte de a lupta pentru libertate. „Vino la zece în biroul cetățeanului Brissot și întreabă de mine“, spuse Victor, care purta niște haine noi-nouțe, impecabil croite și niște cizme de saftian ce păreau scoase atunci din cutie. „Ah ! Dacă s-ar întîmpla cumva să se discute despre asta, nici un cuvînt despre masonerie. Dacă vrei să fii alături de noi, să nu mai pui niciodată piciorul într-o lojă. Am și pierdut prea multă vreme cu prostiile alea.“ Și observînd mirarea zugrăvită pe figura lui Esteban, adăugă : „Masoneria este contrarevoluționară. În privința asta nu mai încape discuție. Nu există altă morală decît morala iacobină“. Și luînd un *Catehism al Ucenicului*, care se afla pe masă, îi rupse cotorul și-l aruncă în coșul de hîrtii.

II

La zece jumătate Esteban fu primit de Brissot, iar la unsprezece se și stabilise drumul pe care-l avea de făcut pînă la granița spaniolă și care, întîmplător, era chiar unul din drumurile bătute odinioară de cei plecați în pelerinaj la Santiago. „Libertatea ar fi trebuit să-mi dea o pereche de sandale și o cocardă în chip de scoică, așa cum purtau pe vremuri pelerinii“, spuse tînărul, încîntat de figura sa retorică improvizată ad hoc, aflînd ce așteptau de la el. În momentul acela se simțea nevoia unor bărbați cu convingeri puternice, în măsură să scrie texte în limba spaniolă și să traducă documente din limba franceză

pentru a pregăti o literatură revoluționară, destinată Spaniei, literatură care începuse mai de mult să se tragă la tipar în Bayonne, precum și în alte orașe din preajma Pirineilor, unde se aflau tiparnițe disponibile. Abatele José Marchena, al cărui cuvînt avea greutate față de Brissot, și care îndeobște era foarte apreciat pentru talentele și ironia lui voltairiană, recomanda o cît mai grabnică pătrundere doctrinară în peninsula, pentru a se aprinde o dată pentru totdeauna focurile unei revoluții ce trebuia să izbucnească fără multă zăbavă acolo, după cum dezlănțuirea ei era aproape iminentă în sînul altor națiuni dornice să sfărîme rușinoasele lanțuri ale trecutului. După Marchena, Bayonne — bineînțeles nici Perpignan nu putea fi nesocotit — „era locul cel mai potrivit unde se puteau reuni patrioții spanioli care voiau să lupte pentru regenerarea țării lor“, dar că pentru asta trebuiau să se bazeze pe niște oameni destul de inteligenți ca să-și dea seama că „limbajul pe care-l foloseau francezii treziți la o viață nouă nu putea fi încă pe înțelesul spaniolilor“. Aceștia trebuiau pregătiți treptat, „respectîndu-se cîtva timp anumite prejudecăți de dincolo de munți, incompatibile cu libertatea, dar care aveau rădăcini prea adînci ca să poată fi stîrpite dintr-o dată“. „E limpede?“ întrebă Victor pe Esteban, ca și cum și-ar fi luat față de Brissot răspunderea protejării sale. Tînărul se folosi imediat de prilej, răspunzînd concis dar cu toată convingerea, printr-un mic discurs presărat cu citate spaniole, ca să demonstreze nu numai că era de acord cu Marchena, dar că putea să se exprime tot atît

de corect în limba franceză ca în graiul matern... Totuși, gîndindu-se mai pe îndelete la toate acestea, ajunsese după cîteva ore la concluzia că misiunea ce i se încredințase nu era chiar atît de invidiat : să te îndepărtezi tocmai atunci de Paris însemna să pierzi cu totul din vedere ceea ce se petrecea pe scena celui mai mare teatru al lumii, ca să te înmormîntezi într-un fund de țară. „Nu e momentul acum să te plîngi — îl luă Victor la rost, cînd îi împărtășii îndoielile lui. În curînd am să fiu și eu trimis la Rochefort pentru mai multă vreme. Crezi că mie nu mi-ar plăcea să rămîn aici ? Fiecare însă trebuie să meargă unde este trimis.“ Trei zile după aceea petrecură în lege, făcînd zaiafeturi peste zaiafeturi și ținîndu-se de femei și astfel prietenia dintre cei doi bărbați își strînse din nou legăturile. Esteban, care înțelegea să fie cu inima deschisă față de Victor, nu putea să-i ascundă că, deși se străduia să-i urmeze sfaturile, căutînd să nu se mai gîndească la masonerie, trecerea sa prin Loja Străinilor Reuniți îi lăsase o mulțime de amintiri plăcute. Acolo fusese primit ca un „tînăr frate american“ și fusese învestit cu o togă virilă în vederea inițierii. Pe de altă parte, nu se putea spune că nu domnea un spirit democratic, sănătos, în sînul unei adunări în care un om de rangul lui Charles Constantin de Hesse-Rotenburg¹ se purta atît de amical cu patriotul de culoare, proaspăt venit din Martinica ca și cu fostul iezuit din Paraguay, care avea nostalgia

¹ General francez (1752—1821) de origine germană, participant la Revoluție.

misiunilor sale comunitare ; cu tipograful din Brabant, expulzat din țara sa fiindcă răspîndise manifeste, cu surghiunitul spaniol, negustor ambulant în timpul zilei, orator după apusul soarelui, după care masoneria ar fi fost în ființă în Avila încă din secolul al XVI-lea, așa cum mărturiseau diverse elemente figurative ca eche-re, compase și maiuri recent descoperite — cum pretindea el — în biserica Adormirea Maicii Domnului, construită de arhitectul Mosen Rubi de Braquemonte. Acolo aveai adeseori prilejul să asculți muzica unui inspirat compozitor mason, care se chema Mosar, sau Motzarht, sau cam așa ceva, imnurile lui fiind cîntate în timpul ceremoniilor de inițiere de către un bariton vienez care obișnuia să înfrumusețeze cu vocalize pline de strălucire unele din aceste melodii cum ar fi, de pildă, „O, sfîntă însoțire a fraților credincioși“ sau invocația : „Voi care slăviți pe Atot-făcătorul sub numele de Iehovah, Dumnezeu, Fu, sau Brahma“. Acolo veneai în contact cu oameni foarte interesați, care susțineau că revoluția era o victorie de ordin material și politic ce trebuia transformată într-o biruință deplină a omului asupra lui însuși. Esteban își amintea de Ogé, atunci cînd unii dintre frați, de origine daneză sau suedeză, vorbeau despre minunata curte a prințului de Hesse — și Charles Constantin, ca un adevărat senior ce era, atesta mărturiile lor — unde li se puneau diferite întrebări somnambulilor în legătură cu căderea îngerilor, cu zidirea unui templu sau cu substanțele chimice care in-

trau în compoziția așa-numitei aqua-toffana ¹. La curtea din Schleswig ² aveau loc vindecări miraculoase, înfăptuite cu ajutorul magnetismului, datorită căruia orice copac, fie el mesteacăn, nuc, sau brad puteau deveni un izvor de fluid cu virtuți binefăcătoare. Confruntându-se oracolele obținute prin cele optzeci și cinci de mijloace tradiționale de prezicere a viitorului, printre care se număra bibliomanția, cristalomanția, chiromanția și xilomanția, porțile ce țineau ferecate tainele zilei de mâine fuseseră doborâte la pământ. Se ajunsese la cele mai mari subtilități în tălmăcirea viselor. Iar prin intermediul scrierii automate se intrase în legătură cu eul profund, ascuns în fiecare ființă omenească, și care cunoștea viețile ei anterioare. În felul acesta ieșise în vileag, bunăoară, că marea ducesă de Darmstadt plînsese la picioarele crucii pe Golgota sau că marea ducesă de Weimar asistasese, în palatul lui Pilat, la judecata Domnului, după cum înțeleptul Lavater avusese ani de-a rîndul convingerea fermă că fusese cîndva Iosif din Arimateea. Uneori, noaptea, candelabrele magicului castel din Gottorp — învăluit pînă în temelii în negura ce umezea feșile mumiilor egiptene — coborau pe mesele la care jucau cărți, cu un calm seniorial, un conte de Bernstorff care trăise odinioară sub înfățișarea apostolului Toma ; un Ludovic de Hesse, care își amintea de vremea cînd sălășluisese pe pământ în ipostaza evanghelistului Ioan ; un Christian de Hesse care fusese

¹ Otravă foarte puternică pe bază de arsenic.

² Danemarca.

în vechime apostolul Vartolomeu. Prințul Karl lipsea adesea de la aceste ședințe ; prefera să stea închis la el în cameră și să lucreze ținându-și privirea ațintită cu atîta intensitate asupra unei bucăți de metal căreia vechii greci îi spuneau electron, încît la un moment dat în fața ochilor săi începeau să mijcască un fel de norișori ale căror forme puteau fi interpretate ca niște avertismente sau mesaje trimise de pe celălalt tărîm... „Prostii ! izbucnea Victor iritat, de cîte ori îi pomenea de aceste minunății. Cînd există atîtea lucruri reale la care să te gîndești, să pierzi vremea zadarnic discutînd despre asemenea scîrnăvii e ca și cînd ai avea o atitudine contrarevoluționară. Mi-am dat seama la timp de ceea ce se ascundea îndărătul acestor panglicării vrăjitoarești : o vicleană dorință de a întoarce spatele prezentului, abătînd oamenii de la îndatoririle lor imediate. Pe de altă parte, masonii predică în numele frățiilor alcătuite de ei o moderație cu drept cuvînt criminală. Și orice moderat trebuie privit de noi ca un dușman.“ Din vorbă în vorbă, Esteban reușise să lămurească, în fine, taina relațiilor din trecut ale lui Victor cu masoneria : Jean Baptiste Willermoz, furnizorul său de mă-tăsuri, mare cancelar al așa-numitului convent al galilor, față de care prinții de Hesse aveau o mare stimă, era conducătorul unui ordin care alunecase către mistica orfică sub influența lui Martinez de Pasqually, iluminatul săvîrșit din viață la Santo-Domingo. Misteriosul evreu-portughez întemeiase niște consilii în Port-au-Prince și în Leogane, cîștigîndu-și adepți ca Ogé, în-

clinați spre speculațiile esoterice, dar dezamăgindu-i în schimb cu disciplinele sale ermetice pe cei care, ca fostul negustor, se simțeau atrași mai curînd de un ideal politic subversiv. Respectînd imensul prestigiu de care se bucura Willermoz ca filantrop și industriaș — mii de muncitori lucrau în fabricile sale din Lyon — Victor acceptase fundamentele doctrinei, inițiindu-se după ritul Marelui Orient, însă nu voia în ruptul capului (de unde și disputele lui cu Ogé) să admită practicile spiritualiste preconizate de Martinez de Pasqually, care pretindea că poate stabili o legătură mintală, de la distanță, cu discipolii săi din Europa... „Toți magii și inspirații ăștia nu fac decît să bată apa în piuă”, spunea Victor, care acum se lăuda că se află temeinic așezat cu picioarele pe pămînt și lua deseori cuvîntul la clubul iacobinilor, unde avea ocazie să stea cot la cot cu Billaud-Varennes¹ și Collot d'Herbois²; uneori izbutea chiar să se apropie de Maximilien Robespierre, pe care îl socotea mai presus de toți tribunii Revoluției, ridicîndu-l în slăvi cu atîta fervoare, încît Esteban, în fața neprecupețitelor elogi aduse elocinței și concepțiilor acestuia, ținetei,

¹ *Jean-Nicolas Billaud-Varennes* (1756—1819), avocat, inițial, se ilustrează ca unul din cei mai de seamă oratori iacobini; e numit apoi președinte al iacobinilor, președinte al Convenției. Se opune cu timpul politicii lui Robespierre, devenind unul din inițiatorii loviturii din 9 Thermidor, prin care este îndepărtată de la conducerea Revoluției aripa cea mai radicală a burgheziei.

² *Jean-Marie Collot d'Herbois* (1750—1796), actor dramatic, participant activ la Revoluție, membru al Convenției, adept al lui Robespierre.

ba chiar și eleganței vestimentare cu totul neobișnuite în mijlocul unor adunări în care lipsa de maniere și neglijența îmbrăcămînții erau precumpănitoare, nu se putea stăpîni să nu-i spună în zemflea: „Cum văd eu, este un fel de Don Juan pentru bărbați“. Victor, care nu prea știa de glumă, îi răspundea cu un gest trivial, ducînd mîna la prohab.

După o lungă și zdruncinată călătorie pe șleauri desfundate, de-a lungul cărora cucuruzii de pin scrișneau sub roțile șinuie ale trăsorii, Esteban ajunsese cu chiu, cu vai la Bayonne, unde se puse la dispoziția celor care pregăteau declanșarea Revoluției în Spania: fostul marinăr Rubin de Celis, primarul Bastarreche și ziaristul Cuzman, prieten cu Marat și colaborator al ziarului *L'Ami du Peuple*. De la început, avu impresia menită să-l descurajeze, că atît mutra lui cît și dorințele sale de a intra imediat în acțiune nu prea erau pe placul unor oameni care în majoritate se complăceau într-un iacobinism temperat de anumite considerente hispanice, virulent de cîte ori era vorba de Franța, pentru a deveni blînd și precaut atunci cînd privirile se întorceau spre Bidasoa. Tînărul fu expedit fără întîrziere la San Juan de Luz, oraș care se numea acum Chauvin-Dragon, în amintirea unui eroic soldat republican din partea locului. Acolo se afla o tipografie mică, dar foarte activă, căreia trebuia să i se dea multe manifeste și texte revoluționare selecționate de abatele Marchena, bun agitator, gata oricînd să ia pana în mînă, ținînd pas cu evenimentele, dar care de o bucată de vreme bătea mai rar drumurile ce du-

ceau la frontieră, zăbovind cea mai mare parte din timp la Paris, unde mai toată ziua era în audiență la Brissot. Esteban, care se credea lipsit de prieteni pe acele meleaguri, avu bucuria să întâlnească într-o după-amiază, pe malurile râului Untzin, un pescar stingher pe care-l întâmpină cu brațele deschise : era mucalitul Feliciano Martinez de Bellesteros ; fostul mason purta acum sclipitoarele trese de colonel pentru meritul de a fi creat un corp de vânători de munte, așa-numiții *miqueletes* în scopul de a ține piept trupelor spaniole în cazul unei agresiuni, ispitindu-le totodată să treacă de partea Republicii. „Trebuie să fim pregătiți — îi explică el — la noi în țară iarba rea crește pe toate drumurile : ajunge să te uiți la Godoy¹ și la cei de teapa lui sau la Mesalinele noastre din casa de Burbon“. Însoțit de jovialul cetățean din Logroño, Esteban cutreieră pe îndelete satele din împrejurimi, care-și schimbaseră de curînd numele : Ixrasson, bunăoară, acum se chema Unión ; Arbonne — Constante ; Ustarritz — Marat-sur-Nive ; Baigorry — Termopyles. Primele săptămîni tînărul și le petrecu minunîndu-se în fața bisericilor basce, primitive, cu clopotnițele lor scunde și dîrze, cu grădinile de zarzavat împrejmuite cu lespezi îngropate în pămînt ; se oprea locului să privească perechile de boi, mîinate cu strămurarea, cu cîte o piele de oaie întinsă peste jug ; trecea peste poduri

¹ Godoy Alvarez de Faria (Manuel) (1767—1851), important om de stat spaniol, președinte al Consiliului de miniștri, demnitate ocupată grație favoarei deosebite de care se bucura pe lângă regină.

arcuite, cabrate deasupra puhoaielor ce se îndestulau din zăpezile topite, culegînd în treacăt cîte o ciupercă portocalie în crăpăturile stîncilor. Îi plăcea arhitectura caselor, cu bîrnele lor vopsite în albastru indigo, cu acoperişurile lor lin înclinate, cu scoabe de fier înfipite în pietrele zidurilor de sprijin. Lanţul de munţi din poemele închinat lui Charlemagne, îmbucătătit în contraforturi abrupte pe ale căror poteci se iveau de după vreun stei de piatră pe care poate îşi oprise cîndva privirile paladinul Roland, turme forfotitoare de oi robuste şi mai cu seamă păşunile, umede, mătăsoase, verzi, de un verde luminos de măr nepîrguit, una la fel cu alta şi toate aidoma, îl făceau să se gîndească la posibilitatea unei fericiri bucolice, restituie tuturor oamenilor de principiile revoluţionare. Numai că oamenii, atunci cînd îi cunoscuse mai bine îl dezamăgiseră: bascii aceştia, cu mişcările lor tacticoase, cu grumaji de taur şi profiluri cavoline, pricepuţi cum nu se mai poate la căratul pietrelor şi tăiatul copacilor, şi corăbieri vrednici să stea alături de aceia care, căutînd drumul spre Islanda, avuseseră parte să vadă cei dintîi marea încremenită sub gheţuri, îşi păstrau cu tenacitate tradiţiile. Nimeni nu-i întrecea cînd era vorba să născocască fel de fel de şiretlicuri ca să poată asculta clandestin liturgia, să dosească ostii în berete, să ascundă clopote de biserici în cîte o şură sau într-un cuptor de var, să ridice altare pe furiş în cine ştie ce fermă, în odaia din fundul unei cîrciumi ori într-o peşteră păzită de cîini ciobăneşti, adică în locurile unde nimeni nu s-ar

fi aşteptat. Chiar dacă se aflaseră cîțiva nelegiuți care să sfărîme sfîntii catedralei din Bayonne, episcopul găsisese totuși oameni care să-l ajute să treacă pe pămîntul spaniol cu odăjdii, brîie preoțești și cu tot calabalîcul. O fetișcană care se dusesese să se cuminece în Villa de Vera trebuise să fie împușcată. Locuitorii din mai multe sate de frontieră, dovediți că ocrotesc preoți refractari, găzduindu-i, erau deportați în masă, în Landes. Chauvin-Dragon continua să fie Saint Jean de Luz pentru pescarii săi, după cum Baigorrry rămăsese mai departe sub oblăduirea Sfîntului Ștefan, pentru plugari. La Soule păstra cu aceeași credință datina focurilor aprinse de ziua Sfîntului Ion și a dansurilor de obîrșie medievală și nimeni nu s-ar fi încumetat prin partea locului să dea în vileag pe cel care își făcea rugăciunile în sînul familiei sau care se închina atunci cînd venea vorba despre vrăjitoarele din Zagarramurdi... Esteban trăia de două luni încheiate în mijlocul unei lumi pe care o simțea străină față de el, nestatornică și plină de vicleșuguri, cu atît mai mult cu cît niciodată nu reușise să înțeleagă graiul basc, după cum niciodată nu izbutise să citească sensul cuvintelor pe fețele celor din jur, cînd sosi, ca un trăsnet, vestea că izbucnise războiul cu Spania. Acum era convins că nu va mai putea cu nici un chip să treacă în peninsulă, ca să asiste la nașterea unei țări noi, după cum îi plăcea să viseze în timp ce asculta discursurile pline de speranțe ale lui Martinez de Ballesteros, care-i anunța mereu o apropiată răscoală a poporului din Madrid. Rămăsese ostatic între granițele

Franței, blocate dinspre Atlantic de escadrele engleze și nu întrezărea nici o posibilitate să se întoarcă în țară. Nu se gândise niciodată pînă atunci să plece înapoi la Havana, dornic cum era să joace un rol oricît de neînsemnat într-o revoluție menită să transforme lumea. Era de-a-juns să-și vadă însă toate drumurile închise, pentru ca o nostalgie aproape dureroasă a căminului și a oamenilor de care se simțea legat, a unor culori diferite și a miresmelor unei alte lumi, să-l facă să urască misiunea prezentă, care se rezuma de fapt la niște plictisitoare îndeletniciri birocratice. Nu merita să străbată o cale atît de lungă ca să vadă o revoluție pentru ca pînă la urmă să nu vadă nimic ; să rămînă ca un ascultător silit să-și ațintească urechea dintr-un parc învecinat, la acordurile orchestrei dezlănțuite în fortissimo din teatrul de operă în care nu izbutise să pătrundă. Trecură astfel cîteva luni în care Esteban se străduise să fie de folos, îndeplinind unele lucrări monotone. În Spania nu se întîmpla nimic din ceea ce se așteptase. Pînă și războiul în această parte a Franței începea să tînjească, mulțumindu-se să se țină de tipic, fără să depășească o serie de măsuri defensive cerute de puternicele contingente desfășurate de-a lungul frontierei de generalul Ventura Caro, care nu părea nici el prea hotărît să părăsească pozițiile ocupate, cu toată superioritatea numerică a trupelor sale. Noaptea se auzeau cîte un schimb de focuri în munți, fără alte incidente decît niște simple hărțuiri sau ciocniri încheiate imediat între patrulile de recunoaștere. Vara — o vară lungă, însorită

și liniștită — își împlini timpul sorocit și se stîrniră iar vînturile de toamnă ; dobitoacele fură închise în grajduri, de îndată ce iarna începu să-și arate colții. Cu cît trecea timpul, Esteban își dădea seama că depărtarea de Paris nu făcea decît să sporească haosul ce domnea în mintea lui, așa încît ajunsese să nu mai poată descurca itele unei politici în neconținută schimbare, contradictorie și excesivă, care se devora singură, cu atîtea comitete și mecanisme complicate care de la distanță erau destul de greu de definit, cu atîtea vești neașteptate ce curgeau una după alta ca să anunțe înălțarea unor personaje necunoscute pînă deunăzi sau căderea zgomotoasă a omului zilei, care, nu mai departe decît în ajun, era asemuit cu cei mai de seamă croi ai antichității. Legile, regulamentele, decretul curgeau cu nemiluita, imediat abrogate sau socotite ca incompatibile cu anumite măsuri de urgență pe care provincia le respecta totuși ca fiind încă în vigoare. Săptămîna ajunsese să aibă zece zile ; anul începea la sfîrșitul lui ianuarie ; lunile erau numite Brumar, Germinal, Fructidor, fără să existe nici o concordanță cu cele de mai înainte ; greutatea fuseseră schimbate, răsturnîndu-se deprinderile celor ce foloseau din instinct cotul, latul de palmă și merticul. Prin partea locului nimeni n-ar fi putut să spună ce se petrecea în realitate, după cum nimeni nu știa în cine să se încreadă : francezul-basc se simțea mai aproape de spaniolul din Navarra decît de funcționarii veniți de cine știe unde, din Nord, pe nepusă masă, ca să-i vîre pe gît niște calendare curioase sau ca să schimbe nu-

mele orașelor. Războiul care izbucnise avea să fie de lungă durată, fiindcă nu era un război ca toate celelalte, făcut pentru a satisface ambițiile unui prinț sau pentru cucerirea unor teritorii străine. „Regii știu — se striga în tribunele iacobine — că pentru idcile filozofice nu există Pirineii: milioane de oameni s-au pus în mișcare pentru a preschimba fața lumii”... Asta se întâmpla prin martie — Martie era tot martie pentru Esteban, cu toate că Nivôse și Pluviôse — așa cum se numeau unele luni ale noului calendar — îi sunau destul de plăcut la ureche. Un martie cenușiu, zăbrelit de ploaia ce înfășura colinele din Ciboure în zăbrănice neguroase, dând un aspect fantomatic bărcilor care intrau în port, întorcându-se de la pescuit, din largul mării verzi-cenușii, agitate și triste, ale cărei depărtări fără orizont precis păreau că se topesc în cerul alburii, pîcios, de iarnă târzie. Prin fereastra odăii în care tînărul își îndeplinea munca sa de traducător și corector de șpalturi tipografice, se zăreau plajele pustii, presărate cu țaruși, pe care valurile oceanului lăsase alge moarte, scînduri rupte și zdrențe, după furtunile nocturne ce răbufneau gemînd prin crăpăturile obloanelor și făceau să se învîrtească zănat scîrțîitoarele moriște de fier mîncate de rugină. Acolo, în mijlocul pieței ce purtase mai înainte numele lui Ludovic al XVI-lea, iar acum se chema piața Libertății, se înălța ghilotina. Desprinsă din mediul său, departe de piața stropită cu sîngele unui monarh, unde deținuse un rol precis într-o tragedie transcendentă, naufragiată pe acele meleaguri, mașina — mai curînd

hîdă decît cumplită, mai curînd tristă și năclăită decît fatidică — atunci cînd era pusă în funcțiune avea înfățișarea lamentabilă a unor teatre de provincie pe seama cărora niște comedianți ambulanti, în turneu prin partea locului, se străduiau să imite jocul marilor actori din capitală. De cîte ori avea loc o execuție, singurii spectatori care se opreau locului cîteva clipe erau cîteva pescari cu poverile la subsuoară, trei sau patru trecători cu figuri enigmatice, scuipînd din cînd în cînd prin colțul gurii, un copil, un peticar de espadrile, un vînzător de caracatițe, care își vedeau mai departe de drum, tacticos, în momentul cînd sîngele începea să gîlgîie din trupul condamnatului ca vinul prin gîrliciul unui burduf. Era prin martie. Un martie cenușiu, zăbrelit de ploaia ce făcea să se umfle paiele din grajduri, mohora părul caprelor și îmbîcsea cu fum înecăcios bucătăriile cu hornuri înalte în care stăruia un miros de usturoi și de ulei prost. Esteban nu avea vești de la Victor de cîteva luni. Știa doar că îndeplinea cu o neîndurătoare mîină de fier funcția de acuzator public pe lîngă tribunalul revoluționar din Rochefort. Ajunsese pînă acolo încît ceruse — lucru cu care tînărul era de acord — ca ghilotina să fie instalată chiar în incinta tribunalelor, ca să nu se piardă timp între sentință și execuție. Lipsit de căldura sa, de felul său dur de a fi ca și de impetuositatea sa, de prestigiul legăturilor sale directe cu un om ca Billaud sau Collot ori cu cine știe ce înalt personaj de ultimă oră — oră care nu coincidea cu cea trăită de el — Esteban avea impresia că se mic-

şorează zi de zi, că se închirceşte, că-şi pierde cu încetul personalitatea, că este cu desăvîrşire absorbit de Evenimentul în care mult prea umila lui contribuţie era iremediabil sortită să rămînă anonimă. Se simţea atît de neînsemnat încît uneori îi venea să plîngă. Muncit cum era de îndoieli, ar fi dorit în momentul acela să găsească un refugiu lîngă Sofía, pe genunchii căreia îşi odihnise de atîtea ori fruntea, căutînd un balsam în forţa aceea maternă ce izvora din sînul ei feciorelnic şi care avea darul să-l aline ca mîngîierile unei mame adevărate. Şi începu chiar să plîngă de-a binelea, gîndindu-se la singurătatea şi inutilitatea sa, cînd văzu intrînd în camera sa de lucru — care era totodată şi odaia lui de culcare — pe colonelul Martinez de Ballesteros. Comandantul vînătorilor de munte era îmbufnat şi nervos şi-i tremurau mîinile asudate, scos din ţîţîni, pe cît se părea de o veste proaspăt primită.

III

„Mi s-a făcut lehamite de franţuzii ăştia, răbufni spaniolul, lăsîndu-se să cadă pe patul lui Esteban. Sînt sătul pînă-n gît ! Dracu să-i ia pe toţi !” Îşi cuprinse faţa în palme şi o bucată de vreme nu mai spuse nimic. Tînărul îi întinse o cană de vin pe care o bău pe nerăsuflăte cerîndu-i încă una. Apoi începu să măsoare în lung şi-n lat odaia, vorbindu-i învălmăşit despre ceea ce-l făcuse să-şi iasă din fire.

I se luase comanda, fusese destituit — des-titu-it — de un oarecare comisar trimis de la Paris, cu puteri nelimitate, pentru a reorganiza trupele în sectorul respectiv. Lovitura primită era consecința curentului împotriva străinilor ce se dezlănțuise de curînd în capitală și ale cărui efecte abia acum se resimțeau la frontieră : „După ce i-au discreditat pe masoni, sau înverșunat acum împotriva celor mai credincioși prieteni ai revoluției“. Se spunea că abatele Marchena, care în momentul acela stătea ascuns fiind urmărit, putea fi ghilotinat în orice moment : „Un om care a fost trup și suflet pentru libertate“. Acum francezii puseseră mîna pe comitetul din Bayonne, mătrășindu-i pe spanioli — cutare chipurile era moderat, cutare fusese mason, iar cel de-al treilea era suspect. „Ia seama, prietene, fiindcă și dumneata ești străin. De cîteva luni încoace a fi străin constituie un delict aici, în Franța.“ Și Martinez de Balles-teros își continuă monologul indignat : „În timp ce la Paris își făceau de lucru deghizînd niște tîrfe în zeite ale Rațiunii, aici pierdeau, din cauza incapacității și a invidiilor ce-i învrăj-beau, ocazia fericită de a răspîndi sămînța revo-luției în Spania. Acum pot să aștepte mult și bine... De altfel, cum văd eu, nu mai au nici un chef să dezlănțuie o revoluție universală ! Nu se gîndesc decît la revoluția franceză. Cei-lalți... n-au decît să se spînzure ! Totul aci de-vine absurd. Ne-au pus să traducem în spaniolă Declarația Drepturilor Omului, cînd zi de zi vedem cum sînt încălcate cel puțin douăsprezece din cele șaptesprezece principii înscrise acolo.

Au luat Bastilia cu asalt ca să pună în libertate patru calpugeni, doi nebuni și un homosexual, în schimb au înființat închisoarea din Cayenne, care-i mai cumplită decât orice Bastilie." Esteban, temîndu-se să nu-i audă cumva vreun vecin, caută să-l scoată din cameră pe prietenul furios, sub cuvînt că trebuia să cumpere hîrtie de scris. Trecînd prin fața fostei case Haraneder, se îndreptară spre librăria „Trinității“, care acum se numea „a Fraternității“, printr-o binevenită schimbare de firmă. Era o dugheană întunecoasă, cu tavanul jos, de grinzile căruia spînzura gazornița aprinsă ziua-n amiaza mare. Esteban de obicei zăbovea ore întregi acolo, răsfoind cărțile noi, într-o atmosferă care îi amintea cumva de ultima încăpere a magazinului din Havana, înțesată cum era cu tot felul de obiecte colbuite din mijlocul cărora ieșeau la iveală sfere armiliare, planisfere, lunete marine și diverse aparate de fizică. Martinez de Ballesteros ridica din umeri în fața unor gravuri so-site recent, care evocau marile evenimente din istoria Greciei și a Romei : „Azi orice secătură se crede făcut din aceeași plămadă cu Grahii, Caton sau Brutus“, bodogăni el. Și apropiindu-se de un pian hodorogit, începu să răsfoiască ultimele cîntece ale lui François Girouet, editate de Frère, care se cîntau peste tot cu acompaniament de chitară, după o cheie cifrată care se putea desluși fără multă bătaie de cap. Ii arătă lui Esteban titlurile : *Arborele Libertății*, *Imnul Rațiunii*, *Despotismul zdrobit*, *Doica Republicană*, *Imnul Silitrei*, *Deșteptarea Patriotilor*, *Cîntecul celor o mie de Făurari de la Armură-*

rie. „Pînă și muzica e raționalizată — spuse el. Au ajuns chiar să creadă că cine compune o sonată își nesocotește îndatoririle revoluționare. Însuși Grétry are grijă să ne servească *La Carmagnole* la sfîrșitul fiecărui balet, vrînd să arate cu orice preț că este un bun patriot.“ Și ca să-și manifeste cumva dezaprobarea față de producțiile lui François Girouet, atacă un allegro dintr-o sonată cu o pasiune vijelioasă, descărcîndu-și paraponul asupra claviaturii instrumentului. „N-ar fi trebuit să cînt compoziția unui mason ca Mozart — spuse terminînd bucata. S-ar putea să fie ascuns un spion în cutia de rezonanță.“ După ce-și făcu tîrguielile, Esteban ieși din prăvălie împreună cu spaniolul care nu voia să rămîna singur să-și rumege mînia. Cu toată ploaia rece ca gheața ce începuse să cadă, un călău cu beretă se apucase să descopere ghi-lotina, în așteptarea vreunui condamnat a cărui căpățină avea să se rostogolească fără s-o vadă nimeni, în afară de santinelele postate la picioarele eșafodului. „Taie că te tai — bombăni Martinez de Ballesteros. Exterminări la Nantes, exterminări la Lyon, exterminări la Paris.“ „Omenirea va ieși nou-născută din această baie de sînge“, spuse Esteban. „Nu-mi veni cu fraze ticluite de-a gata, și mai cu seamă, nu-mi pomeni de Marea Roșie a lui Saint-Just (niciodată nu reușise să-i rostească numele cum trebuie, pronunțîndu-l Sen-Jú), fiindcă asta nu-i decît retorică și încă destul de proastă“, i-o reteză celălalt. Puțin mai încolo se întîlniră cu nelipsita căruță în care un preot, cu mîinile legate, era dus la eșafod și, continuîndu-și drumul

pe chei, se opriă în fața unei bărci pescărești, pe fundul căreia se zbăteau sardele și toni, lîngă o vulpe de mare roșcată, ca într-o natură moartă flamandă. Martinez de Ballesteros smulse o cheie de fier pe care-o purta aninată de lanțul ceasului și o aruncă în apă cu un gest mînios. „O cheie de la Bastilia — îi explică el. De altfel pot să-ți spun că era falsă. S-au găsit niște pehlivani de lăcătuși care le fabrică cu toptanul. Au umplut lumea cu asemenea talismane. Acum avem mai mult chei de la Bastilia decît relicve din crucea lui Hristos.” Aruncînd o privire spre Ciboure, Esteban observă o forfotă neobișnuită pe drumul dinspre Hendaya. Niște soldați din regimentul de vînători din Pirinei soseau destrămați în grupuri răzlete; unii dintre ei cîntau, însă majoritatea erau atît de obosiți, atît de dornici să se agățe de prima căruță întîlnită în cale, ca să facă măcar o bucată de drum fără să-și mai bată picioarele, în-cît cei care mai aveau chef de cîntat erau cu siguranță beți. Părea o armată în debandadă, rătăcind la voia întîmplării, lăsată în plata ei de ofițerii călări, care se îndreptau spre țărmul golfului, pentru a descăleca în fața unei cîrciumi ca să-și zvînte hainele jilave la dogoarea focului din vatră. Esteban își simți măruntaiele încleștate de spaimă la gîndul că trupele acelea vor fi fost puse pe fugă, poate chiar urmărite de forțele inamice aflate sub comanda marchizului de Saint-Simon, șeful unui grup de emigranți din partea căruia se așteptau mai de mult la o temerară ofensivă. Uitîndu-se însă mai de aproape la noii-veniți, putu să-și dea

seama că erau mai degrabă murdari de noroi și murați de ploaie decât hăituiți în urma unei bătălii pierdute. În timp ce unii din ei, rebegiți de frig sau mai șubrezi din fire căutau să se pună la adăpost sub streșini, sau se trăgeau pe lângă zidurile ferite de burnița ce se cernea din văzduh, majoritatea se pregăteau să tabere în câmp, trecîndu-și din mînă în mînă clondirul cu rachi, scrumbiile și pîinea cazonă. Cantinierii tocmai începuseră a roboti cu grătarele de sub care se ridica fumul gros, iscat de lemnele umede, cînd Martinez de Ballesteros se apropie de un tunar care purta o funie de usturoi pe umăr, curios să afle pricina acelei neașteptate mișcări de trupe. „Plecăm în America“, spuse soldatul, lăsînd să-i scape acest cuvînt care săgetă ca o fulgerare de lumină mintea lui Esteban : tremurînd, tulburat, cuprins de nerăbdare și parcă în același timp iritat ca unul care nu fusese poftit la o petrecere dată chiar la el în casă, tînărul intră împreună cu colonelul destituit în cîrciuma în care poposiseră ofițerii. Puțin mai apoi aflară că regimentul se afla în deplasare cu destinația Antile. Și după el aveau să mai vină și alte unități ca să completeze armata în curs de organizare la Rochefort. Trupele urmau să plece rînd pe rînd pe bordul unor vase mici de transport, fiindcă trebuia să se navigheze cu multă prudență, ținîndu-se cît mai aproape de coastă, din cauza blocadei engleze. Navele aveau să fie însoțite de doi comisari ai Convenției : Chretiën și un oarecare Victor Hugues, un marinar încercat după cum se zvonise, care cunoștea ca-n palmă marea

Caraibilor, unde tocmai atunci se pusese în mișcare o escadră britanică... Esteban ieși în piață, atît de înfricoșat să nu piardă ocazia binevenită de a fugi dintr-un loc în care se simțea amenințat — știind mai ales că îndeplinea o muncă fără folos și a cărei zădărnicie nu se putea să nu atragă la un moment dat, poate chiar foarte curînd, atenția celor ce o suvenționaseră, încît se lăsă, sfîrșit de puteri, pe pragul de piatră, fără să ia aminte la vîntul înghețat ce-i biciuia obrazii: „De vreme ce ești prieten cu Hugues, fă tot ce-ți stă în putere să te ia cu dînsul. Hugues a devenit om mare de cînd se bizuie pe sprijinul lui Dalbarado, pe care-l știm cu toții de cînd era corsar la Biarritz. Aici mucezești. Hîrtille pe care te chinuiești să le traduci zac aruncate într-o pivniță. Și pe urmă, nu trebuie să uiți că ești străin.“ Esteban îi strînse mîna: „Dar dumneata ce-o să faci?“ Celălalt îi răspunse cu un gest resemnat: „Același lucru ca și pînă acum, orice s-ar întîmpla. Cînd te-ai străduit atîta să pui la cale revoluții, e greu să te mai întorci înapoi.“ După ce ticlui o lungă scrisoare către Victor Hugues — scrisoare după care făcu mai multe copii, una adresată ministerului marinei, a doua tribunalului revoluționar din Rochefort, iar cea de-a treia unui vechi frate mason pe care îl ruga să dea cu orice preț de urma destinatarului oriunde s-ar afla el — Esteban așteptă rezultatul cererilor sale. Scrisese totul, negru pe alb, înfățișîndu-se ca o victimă a indiferenței administrative, a dezbinării republicanilor spanioli și atribui faptul că străduințele sale nu reușiseră să iasă în evidență mediocri-

tății oamenilor care se succedaseră la conducerea treburilor locale ; se plîngea de climă, insinuînd că din cauza ei s-ar putea să-i revină boala de odinioară. Făcînd să vibreze coarda prieteniei, socotise cu cale să-i amintească de Sofía și de căminul îndepărtat în care „trăiseră ca frații“. Și terminase cu un pomelnic amănunțit al calităților sale, menite a servi cauza Revoluției în America. „În afară de aceasta, după cum știi — încheia el — situația străinilor nu este de invidiat în momentul de față“. Gîndindu-se însă că scrisoarea lui ar fi putut să încapă pe mîinile altcuiva, avusese grijă să adauge : „Cîțiva spanioli din Bayonne s-au făcut vinovați, pe cît se pare, de unele greșeli contrarevoluționare cu drept cuvînt deplorabile, ceea ce a impus o epurare necesară, datorită căreia, din păcate, nevinovații s-ar putea să plătească pentru cei ce s-au făcut cu adevărat vinovați...“ Urmă apoi o așteptare înfrigurată de cîteva săptămîni, în care stătu tot timpul cu frica în sîn, ferindu-se de Martinez de Ballesteros și de toți cei care ar fi putut să comenteze pe muchie de cuțit un eveniment recent, în prezența unor terțe persoane. Unii afirmău că abatele Marchena, despre care nu se mai știa nimic, ar fi fost ghilotinat. Marea Frică începuse să bîntuie nopțile locuitorilor de pe coastă. Nenumărate perechi de ochi privegheau strada prin obloanele întredeschise ale caselor cufundate în întuneric. Esteban o ștergea de la han pînă nu se lumina de ziuă, luînd-o pe jos prin ploaie spre satele vecine, unde zăbovea cu un pahar de vin roșu în față, ca să-și astîmpere zbuciumul în cîte o circiumă, sau în vreo du-

gheană cu mărunțișuri, în care se vindeau nasturi cu duzina, ace cu bucata, clopoței, câte un cupon de pînză sau o cremă oarecare servită într-o cutioară de lemn. Se întorcea acasă după apusul soarelui, cu inima strînsă de teamă să nu fi primit între timp vizita unui necunoscut, sau să nu se pomenească deodată chemat la castelul cel vechi din Bayonne, transformat în cazarmă și comisariat, ca să dea socoteală despre cine știe ce misterioasă „chestiune care îl privea”. I se făcuse lehamite de ținutul acela ferecat și tăcut, unde la tot pasul era pîndit de primejdii, atît de lehamite încît i se părea urît tot ceea ce putea fi socotit frumos prin partea locului: nucii și stejarii, locuințele feudale, zborul uliului, cimitirele pline de cruci curioase, în care erau săpate semnele zodiacului... Cînd văzu intrînd pe ușă caraula cu o scrisoare, mîinile începură să-i tremure atît de tare, încît nu reuși să desfacă plicul. Trebui să rupă sigiliul cu dinții, care cel puțin ascultau de voința lui. Recunoscă de la prima vedere scrisul. Dîndu-i instrucțiuni precise, Victor Hugues insista să vină imediat la Rochefort ca să ia în primire slujba de grămatic al escadrei ancorate în preajma insulei Aix și care trebuia să pornească foarte curînd în călătorie. Înarmat cu scrisoarea aceea care avea aceeași putere ca și un bilet de liberă trecere, Esteban era în măsură să plece din Saint Jean de Luz cu unul dintre regimentele de vînători basci care urmau să se alăture expediției: expediție destul de aventuroasă, nevoită să rezolve o serie de probleme la fața locului, fiindcă nu se știa, din lipsă de vești, dacă englezii ocupaseră într-ade-

văr posesiunile franceze din Antile. Teoretic, ținta călătoriei era insula Guadelupa, de unde, în cazul cînd nu s-ar fi putut debarca, escadra trebuia să-și continue drumul pînă la Santo-Domingo... Victor îl îmbrățișă cu răceală pe tî-năr, deși trecuse atîta timp de cînd nu se mai văzuseră. Slăbise puțin și, pe figura sa parcă sculptată cu dalta, se oglindea o energie sporită de conștiința puterii pe care o deținea. Înconjurat de ofițeri, era pînă peste cap ocupat cu ultimele pregătiri, cercetînd cu atenție hărți și dic-tînd scrisori, în mijlocul unei săli înțesate cu arme, cu instrumente chirurgicale, cu tobe și drapele înfășurate. „O să stăm de vorbă mai încolo — spuse, întorcîndu-și spatele ca să citească o depeșă. Du-te la intendentă.“ Se corectă însă imediat. „Duceți-vă la intendentă și așteptați ordinele mele.“ Cu toate că la vremea aceea faptul de a tutui pe toată lumea era considerat ca o mărturie a spiritului revoluționar, interlocutorul ținea să păstreze totuși o distanță. Esteban înțelese că Victor își impusese prima disciplină cerută de situația lui de conducător de oameni : aceea de a nu avea prieteni.

IV

E un lucru foarte important.

G o y a

În ziua de 4 floridor în anul II al Republicii, mica escadră alcătuită din două fregate, *La Pique* și *Thétis*, din bricul *L'Espérance*, și din

cinci vase destinate transportului de trupe, care duceau o companie de artilerie, două de infanterie și un batalion de vânători din Pirinei, cu care Esteban venise la Rochefort — ridica ancora, fără surle și tobe, lăsînd în urmă insula Aix, cu fortăreața presărată cu numeroase tunuri de pază și un vas-închisoare *Les Deux Associés*, în care mai bine de șapte sute de deținuți așteptau să plece în surghiun la Cayenne, stînd claie peste grămadă în cala în care nu aveau nici măcar loc să se culce, dormind și bolind de-a valma, împărțind laolaltă rîia, molimele și puroaiele. Călătoria începea sub auspicii destul de vitrege. Ultimele vești sosite de la Paris nu aveau darul să-l bucure peste măsură nici pe Chrétien și nici pe Victor Hugues : insulele Tobago și Santa Lucia căzuseră în mîna englezilor ; Rochambeau fusese silit să capituleze în Martinica. Cît despre Guadelupa, era ținta unor atacuri necurmăte ce împrușcau treptat mijloacele guvernatorului militar. În afară de aceasta, se știa prea bine că toți coloniștii din Antilele franceze erau niște canalii monarhiste ; din ziua cînd perechea regală fusese executată, își manifestau fără înconjur ostilitatea față de Republică și, dorind din toată inima o ocupație britanică definitiv statornicită, căutau să înlesnească acțiunile inamicului. Escadra pleca la noroc, fiind nevoită să străbată prin diferite tertipuri dincolo de blocada coastelor franceze, pentru a se îndepărta cît mai degrabă de Europa, în care scop fuseseră luate cele mai severe măsuri ; era interzis să se aprindă vreo lumină după apusul soarelui, iar soldații erau obligați să se urce devreme în hamacele lor.

Trăiau în permanentă stare de alarmă, avînd în orice clipă armele pregătite în vederea unei eventuale întîlniri. Vremea totuși părea să fie prielnică expediției, coborînd ocrotitoare pînze de ceață pe întinsul mării pe care acum se puteau încumeta să-l străbată cu inima ușoară. Încărcate cu guri de foc și cu merinde, corăbiile erau ticsite cu lăzi, butoaie, baloturi și pachete, iar oamenii trebuiau să împartă spațiul restrîns ce rămăsese liber pe punte cu caii care își ronțăiau tainul de fîn din bărcile transformate în iesle. În plus, mai luaseră și niște oi ale căror behăituri triste răbufneau zi și noapte din cală, iar în niște lăzi pline de pămînt, așezate pe un fel de postamente, creșteau ridichi și legume, menite să îndestuleze masa ofițerilor. De la plecare, Esteban nu avusese niciodată prilejul să stea de vorbă cu Victor Hugues ; își petrecea timpul în tovărășia a doi tipografi care porniseră la drum cu flota — Loeuillet, tatăl și fiul — transportînd o mică tiparniță în vederea publicării înștiințărilor și proclamațiilor... Pe măsură ce vasele se îndepărtau de continent, revoluția, rămasă în urmă, se simplifica în conștiința călătorilor : detașat de vîlva adunărilor de stradă, de clocotul retoric al discursurilor, de luptele oratorice, Evenimentul, redus la cîteva scheme, își lepăda toate contradicțiile. Recenta condamnare și moarte a lui Danton devenea un simplu incident în cursul unui lanț de întîmplări care, privite de la distanță, erau modelate după tiparul dorințelor arzătoare ale fiecăruia. Era destul de greu, de bună seamă, să admiți subita infamie a unor tribuni care nu mai departe decît în ajun fuseseră idolii

poporului, oratori întâmpinați cu aclamații, al căror cuvînt însuflețea masele. Curînd însă lucrurile aveau să capete o întorsătură sortită să dea satisfacție tuturor, după zilele furtunoase pe care le trăiseră : viitorul imediat avea să fie mai puțin potrivnic religiei, chibzuia în sinea lui băștinașul din țara bască îmbarcat pe corabie în bagajele căruia se aflau niște omofoare ; mai puțin antimasonic, se gîdea un altul care simțea lipsa lojilor ; mai egalitar, mai propice stăpînirii bunurilor în comun, nădăjduia un al treilea care visa la suprimarea definitivă a ultimilor privilegii, deghizate încă sub diferite măști. Deocamdată, călătoria lor avea o misiune și această misiune urma să fie îndeplinită de francezi împotriva englezilor : departe de cîrciumile și de clevetirile orașelor, îndoielile de odinioară se ștergeau. O singură îndoială continua totuși să-l frămînte pe Esteban : gîndindu-se la Marchena — cu siguranță fusese dat peste cap, de vreme ce mersese mîna în mîna cu girondinii — regreta că o bună parte dintre străini, prieteni ai libertății, amenințați cu moartea la ei în țară, din pricina asta, erau suprimați fără altă vină decît aceea de a fi avut prea mare încredere în forța de expansiune a revoluției. Îndeobște se punea prea mult temei pe mărturiile și acuzațiile oricui. Insuși Robespierre, în discursul pronunțat la o întrunire a prietenilor libertății și egalității, condamnase denunțurile nesăbuite care, zicea el, nu erau decît niște tertipuri folosite de adversarii republicii pentru a discredita pe cei mai buni cetățeni. Esteban socotea că plecase tocmai la

timp, fiindcă se afla, de fapt, în rîndul celor căzuți în dizgrație. Și cu toate astea, în adîncul său năzuia să înfăptuiască un lucru de o însemnătate deosebită, să ia parte la ceva grandios, cu aceeași rîvnă care îl stimulase odinioară, cînd Brissot îl trimisese în Pirinei, asigurîndu-l că va contribui la pregătirea unor evenimente excepționale, pentru ca pînă la urmă să-și dea seama că aceste evenimente erau sortite să se oprească la poalele Pirineilor, dincolo de zidurile cărora, moartea, credincioasă vechilor sale deprinderi medievale, continua să se călăuzească după alegoriile teologice ale picturii flamande, atîrnate de Filip al II-lea pe pereții Escorialului... În momentele acelea, Esteban ar fi vrut să se apropie de Victor Hugues ca să-i împărtășească frămîntările lui. Comisarul era însă scump la vedere și dacă se arăta, cîteodată, o făcea pe neașteptate, fără să prindă nimeni de veste, pentru a vedea dacă disciplina era respectată. Într-o noapte apăruse într-o cambuză, unde dăduse peste patru soldați care jucau cărți la lumina unei lămpi cu ulei acoperite cu un cornet din hîrtie de împachetat. Mîinîndu-i din spate cu vîrfurile săbiei, îi obligase pe cîteșipatru să se urce pe punte și să arunce cărțile în marc. „Data viitoare — îi amenințase el — o să luați voi locul rigilor.“ Se strecura printre hamacele oamenilor în timp ce dormeau duși, ca să cerceteze dacă nu cumva se simțea printre ochiurile rețelei vreo sticlă dosită. „Dă-ncoace pușca“, îi poruncea unui carabinier, ca și cînd ar fi fost nerăbdător să țintească niște înotătoare ce se zăreau la supra-

fața apei. Și, uitînd să mai ia la cătare arma, se mulțumea s-o măsoare din ochi, ca să constate că era murdară și neunsă. „Dobitocule!“, se oțăra la ostaș, aruncînd pușca pe podea. A doua zi toate carabinele erau lustruite lună ca și cînd ar fi ieșit tocmai atunci din armurărie. Cîteodată, noaptea, se cățăra pe sarturi, proptindu-și cizmele în treptele de frînghie, legănîndu-se în gol cînd scăpa cîte o treaptă, ca să răsară falnic, în cele din urmă, alături de gabier, cu pălăria lui împodobită cu pene ca o umbră abia deslușită în întuneric, aîdoma unui albatros care s-ar fi lăsat din zbor, cu aripile larg desfășurate asupra întregului vas.

„Teatru“, se gîndea Esteban. Dar un teatru care avea darul să-l impresioneze ca pe orice spectator, dezvăluindu-i dimensiunile celui care izbutise să se înalțe la asemenea roluri.

Într-o bună dimineață, deșteptarea sunată din rășputeri și în cel mai perfect unison de gorniștii flotei le dădu de știre ostașilor că vasele reușiseră a depăși zona periculoasă. Pilotul dădu înapoi ceasornicul de nisip și strînse pistoalele ce stătuseră tot timpul împrăștiate peste hărți. După ce băură cîte o dușcă de rachiu pentru a sărbători începutul unei navigații normale, oamenii se apucară de treabă, îndeletnicindu-se cu muncile lor de fiecă zi, în mijlocul unei veselii zgomotoase ce puneă capăt, dintr-o dată, încordării și neliniștii de pînă atunci și însenina chipurile încruntate din ultimele zile. Cînta marinarul pus să arunce cu lopata, în mare, bălegarul cailor ce mușluiau cu botul prin bărcile transformate

în iesle. Cîntau măcelarii ascuțindu-și cuțitele în vederea sacrificării berbecilor hărăziți pentru ziua aceea. Cînta fierul și tocila, pensula și fierăstrăul, țesala și crupa strălucitoare și nicovala în adăpostul ei, în timp ce foalele și ciocanele băteau tactul. Ultimele cețuri ale Europei se risipeau în bătaia soarelui învăluit în pîclă, prea palid încă, deși destul de cald, ce făcea să lucească, de la prova la pupa, cataramele uniformelor, fireturile galoanelor, pielea de lac, baionetele, oblîncurile șeilor scoase la vedere. Piese de artilerie erau descoperite, nu încă pentru a fi încărcate, ci pentru ca ștergătoarele să lunece pe țevile de bronz, dîndu-le lustru. Pe dunetă, muzica regimentului de vînători din Pirinei exersa un marș de Gossec, căruia i se adăugase un trio pentru tobă și surlă bască, mult mai bine executat decît stimele partiturii, atît de bine chiar încît restul suna strident și dezacordat, stîrnind hazul trupei. Și fiecare își vedea de treaba lui, ațintindu-și ochii în zare fără nici o strîngere de inimă, cîntînd, rîzînd, cu o voioșie ce domnea peste tot, din vîrfurile gabiilor pînă în fundul cambuzei, cînd apăru Victor Hugues, în mare ținută de comisar, cu o figură zîmbitoare, deși nu părea să fie mai accesibil decît altă dată. Înaltul mandatar străbătu puntea, oprindu-se să privească pe cei ce reparau afetul unui tun, sau la tîmplarul care robotea mai încolo, bătut cu palma grumazului unui cal, lovit cu un bobîrnac pielea unei tobe ; se interesă de sănătatea unui artilerist care purta un braț legat de gît... Esteban observă că la ivirea lui oamenii amuțeau

brusc. Comisarul urcă tacticos treptele de la prova. Acolo, la capătul punții superioare, se aflau niște butoaie puse unul lângă altul și acoperite cu o pînză mare de cort, priponită cu funii de balustradă. Victor dădu instrucțiuni unui ofițer, care ordonă pe loc să fie mutate aiurea poloboacele. Puțin mai apoi o șalupă cu drapelul flîlfîind în vînt fu coborîtă la apă ; bucurîndu-se de prima zi pașnică și liniștită, comisarul se ducea să ia masa pe bordul navei *Thétis* cu căpitanul de Leyssagues, comandantul flotei. Chrétien, care de la începutul călătoriei suferea din pricina răului de mare, stătea închis la el în cabină. În momentul cînd pălăria cu pene a lui Hugues dispăru în corabia *L'Espérance*, care era încadrată de cele două fregate, veselia se revărsă iarăși din plin pe puntea vasului *La Pique*. Pîna și ofițerii, despovărați de orice griji, împărtășeau buna dispoziție, cîntecele și glumele oamenilor din echipaj pe socoteala fanfarei care, îndată ce isprăvea cu melodiile basce și cu meșteșugita picurare a surlei, nu reușea să însăileze de bine, de rău nici măcar Marsilieza. „Nu e decît o repetiție de ansamblu“, strigă șeful de muzică, încercînd să se dezvinovătească față de cei ce-l luau peste picior. Oamenii însă făceau haz pe socoteala lui, așa cum ar fi făcut haz de orice ; simțeau nevoia să rîdă cu tot dinadinsul și mai cu seamă în momentul cînd bateriile de pe *Thétis* îl întîmpinau cu salve pe Comisarul Convenției Naționale, situîndu-l într-o zonă străină și îndepărtată. Înaltul mandatar era temut. Și poate că îi plăcea să se știe temut.

Trecură astfel încă trei zile. De fiecare dată cînd pilotul dădea înapoi ceasornicul de nisip, soarele părea mai dogoritor, iar afluviile mării aveau darul să-i amintească lui Esteban de o mare al cărei miros îl simțea din ce în ce mai stăruitor în nări. Într-o noapte, dorind să scape de căldura ce începuse să devină tot mai înăbușitoare în sală și cambuze, tînărul ieși pe punte ca să contemple imensitatea cerului senin care pentru prima oară de cînd străbăteau întinsul apelor era limpezit pe deplin. O mîna se așeză pe umărul său. Victor stătea lîngă el, cu pieptul descoperit, fără cazacă, zîmbindu-i așa cum îi zîmbea odinioară: „Ne cam lipsesc femeile. Nu ți se pare?” Și mînat parcă de o necesitate irezistibilă, se apucă să evoce locurile pe care le frecventaseră amîndoi la Paris, puțin după ce sosiseră și în capitală, locuri unde avuseseră prilejul să întîlnească atîtea femei nostime și binevoitoare. În primul rînd pomeni de Rosamunda, nemțoaica de la Palais Royal pe care, firește, că n-o uitase; de Zaïre, care purta un nume voltairian; de Dorine, cu rochiile ei de muselină trandafirie, și de mezaninul în care, pentru suma de doi ludovici, aveau posibilitatea să cunoască succesiv talentele pline de o nuanțată măiestrie ale locatelor: Angélique, Adèle, Zéphire, Zoé, Esther și Zilie; fiecare dintre ele încarnau un anumit tip feminin și se comporta în consecință, respectînd cu strictețe legile unei comedii splendid armonizate cu caracteristicile frumuseții lor — fie ca o domnișoară, fie ca o burgheză libertină,

fie ca o balerină în mizerie. Esther era Venus din Insula Mauriciu, iar Zilie făcea pe bacanta beată. După ce fusese obiectul unei viclene solitudinii din partea fiecărui prototip, musafirul era aruncat, în cele din urmă, în brațele puternice ale Aglaiei, cu sînii ei bulbucați ațintiți spre bărbia de regină antică, a cărei făptură încheia de obicei, într-un chip neîntrecut progresiva eșalonare a dorințelor. Altă dată Esteban s-ar fi amuzat de tot acest pomelnic hazliu. În sufletul lui însă stăruia o nemulțumire — după atîta vreme în care nu se putuse împărtăși nimănui, deoarece din ziua cînd se întîlniseră la Rochefort celălalt nu se mai sinchisise de el — și pentru a ține piept acestui neașteptat puhoi de cuvinte, abia dacă reuși să articuleze niște răspunsuri monosilabice al căror repertoriu se epuiză foarte curînd. „Parcă-ai fi haitian — constată Victor. Numai acolo oamenii răspund : Oh ! oh ! la orice, așa că niciodată nu izbutești să afli pînă la urmă ce gîndesc cu adevărat. Vino la mine în cabină.“

Primul lucru ce-ți sărea în ochi, aninat între cele două cuie de care atîrnau pălăria și cazaca lui Hugues, era un portret mare al Incoruptibilului, luminat de o lampă aprinsă în chip de candelă la picioarele lui. Comisarul puse o sticlă de rachiu pe masă și umplu două pahare. „În sănătatea ta“ ! Și se uită la Esteban cu o umbră de zîmbet ironic. Se scuză apoi cu un glas ce nu trăda nimic altceva decît o simplă politețe pentru faptul că nu-l mai chemase la el de cînd navele ridicaseră ancora din preajma insulei Aix : cu atîtea griji pe cap, atîtea obligații, îndatoriri etc.;

și pe urmă nici situația nu era prea clară. E adevărat că reușiseră să tragă chiulul blocadei engleze. Totuși nu se știa încă ce-i așteaptă când vor sosi acolo. Obiectivul lor principal era să reîntărească autoritatea republicii în coloniile franceze din America și să lupte din răsuputeri împotriva oricăror tendințe separatiste, recucerind — dacă era nevoie — teritorii care poate că în prezent trecuseră în mâinile altora. Pauze lungi interveneau când și când în desfășurarea monologului său, întrerupt doar pe alocuri de câte un *Oui!* pe jumătate icnit, pe jumătate mormăit, pe care Esteban îl cunoștea atât de bine. Lăudă tonul înșuflețit de un înalt patriotism pe care-l observase în scrisoarea tânărului și care îl determinase să-l ia în serviciul său : „Cine ar fi necredincios iacobinilor înseamnă că trădează republica și cauza libertății“, rosti el. Esteban schiță însă un gest iritat. Nu pentru ceea ce voiau să spună cuvintele luate în sine, ci pentru că fraza aceea era a lui Collot d'Herbois, calul lui de bătaie, și fiindcă bătrînul cabotin, care se deda tot mai mult la patima beției, i se părea omul cel mai puțin indicat să dicteze norme de morală revoluționară. În loc să-și pună frîu limbii, își dădu gîndul în vileag fără să stea prea mult în cumpănă. „Poate că ai dreptate, încuviință Victor. Collot s-a cam întrecut cu băutura, totuși e un bun patriot.“ Căpătînd curaj după două pahare de rachiu, Esteban arată cu mîna portretul Incoruptibilului : „Cum poate un asemenea uriaș să aibă atîta încredere într-un bețiv ? Discursurile lui Collot duhnesc a vin.“ Revoluția făurise o seamă de oameni măreți, fără doar și poate,

dar în același timp dăduse aripi unei puzderii de ratați și de înăcăriți, care căutau să profite de pe urma erorii și, pentru a-și dovedi înaltul lor zel civic, puneau să se lege textul constituției în piele de om. Nu erau legende. Văzuse cu ochii lui cărțuliile acelea înspăimântătoare, cu coperta din piele cenușie, prea poroasă, cu aspect de petală ofilită, de hîrtie de împachetat, de piele de antilopă sau de șopîrlă, pe care mîinile îngrețosate nu se încumetau să le atingă. „Regretabil într-adevăr, spuse Victor încruntîndu-se. Dar, ce vrei, nu putem controla tot.“ Esteban se socoti obligat să facă o profesiune de credință care să nu lase nici o îndoială asupra fidelității sale față de principiile revoluționare. Era totuși indignat de ridicolul anumitor ceremonii civice ; de unele nedreptățiite ridicări la înalte demnități, de mediocritățile a căror suficiență era încurajată de niște oameni superiori. Atîtea piese stupide erau reprezentate cu precădere, dacă deznodămîntul lor era încununat cu o bonetă frigiană ; se scriau epiloguri însuflețite de spirit cetățenesc pentru *Mizantropul* iar la Comedia Franceză, într-o nouă versiune a lui *Britannicus*, Agripinei i se spunea „cetățeană“ ; o mulțime de tragedii clasice fuseseră interzise, în timp ce statul subvenționa un teatru în care, într-un spectacol insipid, aveai ocazia să-l vezi pe Papa Pius al VI-lea bătîndu-se — care cu sceptrul, care cu tiara — cu Ecaterina a II-a și cu regele Spaniei și, cum acesta din urmă era doborît în toiul încăierării, pierdea pe jos coșcogea nasul de carton. În afară de aceasta, de cîtăva vreme era tot mai mult încurajată tendința de denigrare a inteligenței.

Nu numai o singură dată în cutare sau cutare comitet răsunase strigătul barbar : „nu trebuie să aveți încredere într-un om care a scris o carte“. Toate cercurile literare din Nantes — era lucru știut — fuseseră suspendate de Carrière ¹. Mai mult chiar, Henriot ², care nu era decît un ignorant, ajunsese pînă acolo încît ceruse să se dea foc Bibliotecii Naționale, în timp ce Comitetul Salvării Publice trimitea pe eșafod chirurghi cu mare faimă, chimiști eminenti, erudiți, poeți, astronomi... Esteban se opri, văzînd că interlocutorul său dădea semne de nerăbdare. „Văd eu că ești cîrcotaș — spuse acesta într-un tîrziu. Vorbești exact așa cum se vorbește la Coblentz. Și te mai întrebi de ce au fost suspendate cercurile literare de la Nantes?“ Trînti cu pumnul în masă : „Sîntem pe cale să schimbăm fața lumii, dar singurul lucru care-i preocupă pe dumnealor este prostul gust al unei piese de teatru. Sîntem pe cale să transformăm viața omului, dar tot ce-i doare pe dumnealor este că niște oameni de litere nu se pot întruni să-și citească operele lor stupide și lașe. Ați fi capabili să cruțați viața unui trădător, a unui dușman al poporului, numai pentru că ar fi scris chipurile niște versuri frumoase!“ Pe punte se auzi un zgomot de lemne tîrîte pe jos. Profitînd de faptul că se făcuseră pîrtii printre baloturi, tîmplarii cărau niște scînduri la prova, urmați de cîțiva marinari care

¹ *Jean-Baptiste Carrière* (1756—1794), deputat în Convenție, a condus acțiunile sîngeroase din Normandia.

² *François Henriot* (1761—1794), comandant al forțelor armate din Paris în timpul Revoluției.

purtau pe umeri niște lăzi lungi și încăpătoare. În momentul cînd se deschise capacul uneia dintre ele, lumina lunii se reflectă într-un obiect de oțel de formă triunghiulară, la vederea căruia tînărul se cutremură înfiorat. Oamenii aceia, profilați ca niște umbre pe întinsul mării, păreau să îndeplinească un tainic și sîngeros ritual, în timp ce mînuiau bascula și ușorii așezați cu tot șartul convenit pe podele — conturîndu-se pe orizontală — după un plan dinainte statornicit de instrucțiunile pe care le consultau în tăcere la licărirea unui felinar. Ceea ce căutau să înjghebeze acolo era o proiecție, o geometrie descriptivă a verticalei, o falsă perspectivă, o figură cu două dimensiuni, care în curînd avea să dobîndească o înălțime, o lățime și o firoasă adîncime. Ca într-un ritual, umbrele întunecate continuau munca lor nocturnă de asamblare, scoțînd diferite piese, curele, balamale din lăzile ce se-mănau cu niște sicrie; sicrie prea lungi, fără îndoială, pentru statura unui om, destul de largi totuși pentru a-i cuprinde trunchiul în acest jujeu, în pătratul acesta ce trebuia să circumscrie un cerc croit după gabaritul curent al oricărei ființe omenești măsurate de la un umăr la altul. Ciocanele începură a bocăni făcînd să plutească sinistrele lor cadențe peste imensitatea liniștită a mării, pe care ieșeau la iveală primele sargase... „Va să zică a mers și asta cu noi!” exclamă Esteban. „Nici vorbă — spuse Victor, intrînd din nou în cabină — asta și tipografia sînt lucrurile cele mai utile pe care le avem pe bord, în afară de tunuri“. „Nu se poate bucurie fără suspin“, rosti Esteban. „Dă-mi pace cu zicalele

tale spaniole", i-o tăie celălalt, umplînd din nou paharele. Apoi se uită lung la interlocutorul său, cu o privire bine socotită și întinzînd mîna spre o servietă din piele de vițel, o deschise pe îndelete. Scoase dinăuntru un teanc de hîrtii ștampilate și le aruncă pe masă... „Da, am luat cu noi și mașina. În schimb, știi tu ce le aduc oamenilor din Lumea Nouă ? Tăcu o clipă, apoi adăugă apăsînd pe fiecare cuvînt : Decretul din 16 pluviôse anul II, prin care a fost abolită sclavia. De acum înainte toți oamenii, fără deosebire de rasă, stabiliți pe teritoriul coloniilor noastre sînt declarați cetățeni francezi, avînd cea mai deplină egalitate de drepturi“. Se aplecă pe fereastra cabinei, supraveghînd roboteala tîmplarilor. Și continuă să monologheze, cu spatele la celălalt, convins că era ascultat cu sfințenie : „Pentru prima oară o escadră se îndreaptă spre țărmurile americane fără să arboreze cruci. Corăbiile lui Columb le purtau zugrăvite pe vele. Erau semnul sclaviei hărăzite băștinașilor din Lumea Nouă în numele unui mîntuitor care murise — după cum spun duhovnicii — pentru a izbăvi omenirea, aducînd mîngîiere săracilor și înfruntîndu-i pe bogați. Noi (și întorcîndu-se brusc arătă cu mîna decretul), cei fără cruce, fără Mîntuitor și fără Dumnezeu, ne ducem acolo cu vasele noastre pe care nu există nici un duhovnic, pentru a suprima orice fel de privilegii, statornicind în schimb egalitatea. Fratele lui Ogé e răzbunat.“ Esteban lăsă capul în jos, rușinîndu-se de criticile pe care le formulase puțin mai înainte, în chip atît de nesăbuit, ca și cum ar fi vrut să-și despovăreze sufletul de îndoielile ce-l apă-

sau. Luă în mână decretul, pipăind hîrtia pecetluită cu sigilii groase : „În orice caz — spuse el — aş fi preferat ca lucrul acesta să reuşească fără să mai fie nevoie de ghilotină“. „Asta depinde numai de oameni — răspunse Victor — de ceilalţi şi de ai noştri. Să nu crezi că am chiar atîta încredere în toţi cei care călătoresc cu noi. Rămîne de văzut cum o să se poarte fiecare după ce o să coboare pe uscat.“ „Asta o spui pentru mine?“ întrebă Esteban. „Pentru tine sau pentru ceilalţi. Sarcina pe care o am mă obligă să nu mă încred în nimeni. Sînt unii care trîncănesc prea mult. Sînt alţii cărora le place să despice prea mult firul în patru. După cum, tot aşa, mai sînt unii care încă mai poartă ascuns omoforul, sau care spun că lumea trăia mai bine în lupanarul vechiului regim. Se mai găsesc iarăşi, printre militari, unii care se înţeleg de minune între ei şi care nu visează altceva decît să-i discrediteze pe comisari de îndată ce scot sabia din teacă. Numai că eu ştiu tot ce se spune, tot ce se gîndeşte şi se face pe bordul ticăloaselor ăstora de vase. Aşa că vezi, ia seama la ce vorbeşti. Fiindcă o să aflu imediat.“ „Nu cumva mă consideri suspect?“ întrebă Esteban cu un zîmbet amar. „Toată lumea-i suspectă“, rosti Victor. „Atunci de ce nu faci chiar în noaptea asta safteaua maşinii pe pielea mea?“ „Tîmplarii ar trebui să dea în brînci ca s-o monteze. Prea multă osteneală pentru nimica toată. Victor se apucă să-şi scoată cămaşa : Du-te la culcare“. Şi-i strînse mîna, cordial şi sincer, la fel ca odinioară. Privindu-l, tînărul fu izbit de asemănarea dintre Incoruptibil, aşa cum îl înfăţişa tabloul din cabină,

și chipul puțin modificat pe care-l avea înaintea ochilor și care căuta în chip evident să imite felul cum își ținea capul, privirea, expresia, în același timp politicoasă și neînduplecată, cel din portret. Descoperirea acestei mărturii de slăbiciune, a acestei dorințe de a se asemăna fizicește cu cel pe care îl admira mai presus de orice, îi oferea lui Esteban compensația unei victorii. Așadar, omul care odinioară cu prilejul jocurilor organizate la ei acasă, în Havana, se deghizase de atâtea ori în Licurg sau în Temistocle, acum, când era investit cu depline puteri și când ambiția lui era pe deplin satisfăcută, se străduia să imite pe un alt om, pe care-l considera superior lui. Pentru prima oară trufia lui Victor Hugues se înclina, poate fără să-și dea seama, în fața unei superiorități precumpănitoare.

VI

Mașina stătea învăluită la prova, redusă la două planuri, unul orizontal și altul vertical, simplă ca figura unei teoreme în momentul când escadra intră în zona mărilor calde. Vecinătatea uscatului era vestită prin mărturia trunchiurilor de copaci purtate de curenți, a rădăcinilor de bambus, a crengilor de manglieri și frunzelor de cocotieri ce pluteau pe apele verzui, ici-colo, peste fundurile nisipoase. Din nou se puteau oricând aștepta să le taie drumul navele britanice, și faptul că n-aveau habar de ceea ce se întâmplase între timp în Guadelupa, de când pri-

miseră ultimele vești, adică din ziua când ridicaseră ancora, îi ținea pe toți într-o încordare ce sporea pe măsură ce înaintau fără să li se întâmple nimic. În cazul când n-ar fi putut să debarce în Guadelupa, vasele aveau să-și continue drumul pînă la Santo-Domingo. Englezii însă puteau foarte bine să fi pus stăpînire și pe Santo-Domingo. Într-o împrejurare ca asta, Chrétien și Victor Hugues trebuiau să ajungă cu orice preț pe coastele Statelor Unite, pentru a se pune sub protecția națiunii prietene. Supărat pe sine însuși, ba chiar scîrbit de ceea ce considera, la rece, ca o neiertată dovadă de egoism, Esteban nu-și putea împiedica inima de a înceta să mai bată de cîte ori se vorbea de eventualitatea în care flota avea să fie silită să se îndrepte spre Baltimore sau spre New York. Asta ar fi însemnat sfîrșitul unei aventuri care se prelungea fără nici o noimă : nemaiavînd nici un rost în armata franceză, putea să-și ceară libertatea sau să și-o ia cu de la sine putere — ceea ce era același lucru — ca să se întoarcă încărcat de istorie și cu traista plină cu povești acolo unde toată lumea o să-l asculte cu gura căscată, ca pe unul care s-ar fi întors din hagialîc la locurile sfinte. Ratată ca acțiune, dar nu și ca experiență cîștigată, prima sa ieșire pe marea scenă a lumii echivala cu o inițiere ce lăsa să se întrevadă isprăvile lui viitoare. Deocamdată, simțea nevoia să facă ceva care să dea un sens existenței sale. Ar fi vrut bunăoară să scrie ; să ajungă cu ajutorul scrisului și al disciplinei pe care acesta o impune la concluziile ce ar putea rezulta din tot ceea ce avusese parte să vadă. Nu reușise încă

să definească ce anume avea să fie acea lucrare. În orice caz ceva sortit să facă vîlvă, o operă necesară epocii în care trăia. Ceva care s-ar putea să nu fie cîtuși de puțin pe placul lui Victor Hugues — și la gîndul acesta încerca o mulțumire ascunsă. Poate o nouă teorie asupra Statului. Sau poate *Spiritul Legilor*¹ într-o versiune revăzută. Poate chiar un studiu asupra greșelilor Revoluției. „Exact așa cum ar scrie orice netrebnic de emigrat“, își luă el seama, părăsind din capul locului proiectul. În ultimii ani, Esteban simțise accentuîndu-se în firea lui o pornire critică — destul de supărătoare, uneori, deoarece nu-i îngăduia să se bucure în voie de unele entuziasme imediate, împărtășite de către cei mai mulți — pornire care nu accepta să se lase cîștigată de un criteriu generalizat. Bunăoară, cînd i se vorbea despre revoluție ca despre un eveniment sublim, fără nici un cusur și fără nici o slăbiciune, în același moment revoluția i se părea vulnerabilă și cu multe întortocheturi. Față de un monarhist însă ar fi apărut-o fără doar și poate, folosind aceleași argumente care îl exasperau cînd ieșeau din gura unui Collot d'Herbois. Ura demagogia nerușinată a unui Père Duchesne², tot atîta cît și bazaconiile apocaliptice ale emigranților. Se simțea preot în prezența celor care dădeau în târbacă preoțimea; și anticleral, în prezența preoților; monarhist, cînd i

¹ *L'Esprit des Lois* (1748), celebra lucrare a lui Montesquieu.

² Personaj simbolic reprezentînd opinia maselor populare, lansat de gazetarul francez Jacques-René Hébert în preajma Revoluției, prin ziarul intitulat tot astfel.

se spunea că toți regii, fără deosebire, — un Iacob al Scoției, de pildă, un Henric al IV-lea, un Carol al Suediei, nici mai mult nici mai puțin — fuseseră niște degenerați ; antimonarhist cînd auzea pe nu știu cine lăudînd pe unii Bourboni din ramura spaniolă. „Sînt cîrcotaș, îmi dau seama, recunoștea în sinea lui, gîndindu-se la ceea ce-i spusese Victor cu cîteva zile înainte, dar cîrcotaș cu mine însumi, deci cu atît mai rău.“ Informat de Loeuillet tatăl și fiul căroră, puțin cîte puțin, începuse să li se dezlege limba, despre teroarea pe care acuzatorul public o dezlănțuise la Rochefort, se gîdea acum la el cu un fel de ciudă și în același timp cu o strîngere de inimă ; cu bunăvoință și în același timp cu invidie, cu ciudă fiindcă se vedea exclus din anturajul său ; cu o strîngere de inimă de cînd aflase de înverșunarea rechizitoriilor sale în fața tribunalului ; cu o bunăvoință aproape feminină, gata să-i mulțumească anticipat pentru orice dovadă de prietenie ce-ar fi consimțit să i-o acorde ; și cu invidie, pentru că avea asupra lui un decret datorită căruia acest băiat de brutar, născut printre cuptoare și copăi, era sortit să dobîndească dimensiuni istorice. Zile întregi Esteban dialoga, în sinea lui, cu Victor, în absența acestuia, dîndu-i sfaturi, luîndu-l la refec, ridicînd glasul ca și cum s-ar fi pregătit sufletește în vederea unei discuții care poate nu avea să se înfiripe niciodată și care, în cazul cînd ar fi avut loc, ar fi modificat caracterul discursurilor sale premeditate, fiindcă ar fi intervenit sensibilitatea și poate chiar și lacrimile, amestecîndu-se cu reproșurile, argumentele, întrebările categorice și

amenințările de ruptură formulate cu voce scăzută acum... În acele zile de așteptare și nesiguranță, Victor pornea dis-de-dimineață spre *Thélis*, în șalupa ce-și flutura pavilionul în vînt, pentru a schimba impresii cu de Leyssegues, stînd amîndoi rezemați în coate pe hărțile menite să semnalizeze recifele și bancurile de nisip printre care naviga escadra. Esteban căuta să-i iasă în cale fie la ducere, fie la înapoiere, prefăcîndu-se că robotește ceva în momentul cînd Victor trecea pe lîngă el. Acesta însă nu-i adresa niciodată cuvîntul atunci cînd era înconjurat de ofițeri și aghiotanți. Grupul strălucitor de galonați cu penase pe cap constituia o lume inaccesibilă pentru el. Urmărindu-l din ochi în timp ce se îndepărta, Esteban privea mînios și parcă fascinat spinarea aceea puternică, pe care pînza umezită de sudoare a cazacei stătea gata să crape; era spinarea omului care cunoștea cele mai intime secrete ale casei sale; a omului care se amestecase în viața lui ca o fatalitate, purtîndu-l pe căi din ce în ce mai nesigure. „Nu îmbrățișa statuile înghețate“, își spunea tînărul cu amărăciune, citîndu-l pe Epictet, de cîte ori măsura distanța ce-l despărțea acum de prietenul din alte vremuri. Și totuși văzuse cu ochii lui statuia aceea înghețată petrecînd în tovărășia celor mai ușuraticе femei — alese anume pentru asta — la chefurile pe care le puneau adesea la cale, în timpul șederii lor la Paris, mai ales la început, cînd singurul lor scop era să se înfrupte din toate plăcerile. Dezbrăcat, împăunîndu-se cu mușchii lui față de ibovnicele sale de o seară, iubitor de vinuri bune și de glume fără perdea,

păstra o prospețime de caracter anterioară sprâncenelor încruntate ale omului strălucitor, mîndru de insignele sale republicane, care cîrmuia în momentul de față destinele flotei, uzurpînd funcția de amiral cu un aplomb care îl intimida chiar și pe de Leyssagues. „Ți s-a urcat la cap uniformă, se gîndea Esteban. Ia seama, fiindcă beția uniformei e cea mai păcătoasă dintre toate.“

Într-o bună zi, în faptul dimineții, doi pelicani se lăsară din zbor pe bompresul navei *La Pique*. Briza mirosea a iarbă, a melasă, a fum de lemne. Înaintînd încetul cu încetul, cufundînd mereu sondele în apă, escadra se apropia de temutele recife din preajma insulei Désirade. De la miezul nopții tot echipajul se afla în stare de alarmă ; îmbulzindu-se de-a lungul parapetului, oamenii stăteau cu ochii ațintiți spre insula cu profil auster ce începuse a se desluși din zori, ca o umbră uriașă desfășurată între fața mării și o învălătucire de nori foarte joși, adăstînd deasupra uscatului. Apa era atît de liniștită în aceste zile de la începutul lui iunie, încît se putea auzi de departe clipocitul undelor săgetate de un pește zburător ; atît de limpede, încît se vedeau lunecînd țiparii de mare pe sub oglinda apei. Navele se opriră în dreptul unei coaste abrupte, pe care nu era nici urmă de răzor sau de așezare omenească. O șalupă cu cîțiva marinari se desprinsese de vasul *Thétis*, îndreptîndu-se spre insulă în cadența vîslelor. Îndată după aceea, căpitanul de Leyssagues și generali Cartier și Rouger aborderă vasul *La Pique*, pe puntea căruia rămaseră să aștepte

împreună cu Chrétien și Victor Hugues rezultatele recunoașterii... După două ore, când încordarea ajunsese la culme, șalupa se ivi în depărtare. „Cum stăm ?“ strigă în gura mare comisarul către marinari, în momentul când socoti că se aflau destul de aproape ca să-i audă glasul. „Englezii au ocupat Guadelupa și Santa Lucia“, urlă unul, stîrnind o furtună de imprecății pe punțile vaselor. „Au debarcat pe insule încă de la plecarea noastră din Franța.“ Descurajarea luă locul încordării de mai înainte. Le era dat să trăiască mai departe în nesiguranță ca și pînă atunci : începea o nouă călătorie, plină de riscuri, în largul unor mări bîntuite de vase inamice, spre o altă insulă, anume Santo-Domingo, ocupată și asta, mai mult ca sigur, de niște forțe ce se bîzuiău pe sprijinul coloniștilor bogați, toți regaliști, care trecuseră de partea Angliei împreună cu cetele lor de negri. Scăpau așadar de pericolul britanic ca să fie acum nevoiți să se sustragă pericolului spaniol, făcînd o sută de ocolișuri care sileau escadra să treacă prin zona insulelor Bahama în cea mai vitregă epocă de peste an ; Esteban își amintea chiar niște versuri din *Furtuna* în care era vorba despre uraganele din Bermude. Defetismul puneă stăpînire pe oameni. De vreme ce nu era nimic de făcut în Guadelupa, lucrul cel mai sănătos era s-o șteargă cît mai curînd. Și unii nu mai puteau de necaz cînd vedeau că Victor Hugues se încăpățîna să-l iscodească pe cel ce venise cu știrile, punîndu-l să repete iarăși și iarăși povestea scurtei incursiuni pe uscat. Nu mai încăpea nici o îndoială. Informația fusese culeasă din gura mai

multor persoane : un pescar negru, un țăran, băiatul de prăvălie dintr-o cârciumă ; stătuse apoi de vorbă cu caraulele din straja unui mic fort. Toți zăriseră navele escadrei cu toate că, privindu-le de la distanță, le confundaseră cu vapoarele care, sub comanda amiralului Javris, urmau să ridice ancora, sau o ridicaseră, sau o ridicau chiar atunci la Pointe-à-Pitre, pentru a se îndrepta spre Saint-Christophe. Locul acesta înconjurat de recife era cât se poate de primejdios : „Cred că nu trebuie să mai zăbovim nici o clipă, spuse Cartier. Dacă dau peste noi aici, ne fac praf“. Rouger era de aceeași părere, dar Victor nu voia de loc să se înduplece. Nu trecu mult și glasurile își ridicară vijelios diapazonul. Comandanții și comisarii discutau într-o tumultoasă fluturare de săbii, galoane, eșarfe și cocarde, slobozind cele mai triviale cuvinte pe care le putea rosti un francez din Anul II, după ce mai întâi citase numele lui Temistocle și al lui Leonida. Pînă ce, Victor Hugues, le închise tuturor gura, rostind tăios : „Într-o Republică militarii nu discută ci se supun. Am fost trimiși în Guadelupa și vom merge în Guadelupa.“ Cei-lalți plecară capetele, domoliți parcă de biciul unui îmblînzitor de lei. Comisarul dădu ordin să se ridice imediat ancora pentru a porni în direcția salinelor de pe Grande Terre. Curînd apăru la orizont insula Marie-Galante, estompată într-o pîclă alburie și o dată cu asta începu și tevatura. În timp ce puntea vuia de hureitul afeturilor împinse încolo și înapoi, de scîrțîitul cablurilor și scripeților, de strigătul, de clocotul pregătirilor și adunărilor executate în grabă, la

toate acestea adăugându-se și nechezatul cailor ce începuseră să adulmece apropierea uscatului și mirosul ierbii proaspete, Victor Hugues ceru tipografilor să-i înmîneze cîteva sute de afișe ieșite de sub teasc în timpul traversării, cuprinzînd textul decretului din 16 Pluviôse, tipărit cu litere groase, decret care proclama abolirea sclaviei și deplina egalitate de drepturi acordată tuturor locuitorilor insulei, fără deosebire de rasă sau de stare socială. Străbătu apoi duneta cu pași apăsăți și, apropiindu-se de ghilotină, smulse învelitoarea dată cu catran ce o acoperea, lăsînd-o să iasă la iveală pentru prima oară în bătaia soarelui cu tăișul ei neted și bine ascuțit. Dînd în vileag toate semnele distinctive ale autorității sale, nemișcat, împietrit, cu mîna dreaptă sprijinită pe ușorii mașinii, Victor Hugues se transformase dintr-o dată într-o alegorie. O dată cu libertatea sosea și prima ghilotină în Lumea Nouă.

VII

Dezastrele războiului
G o y a

Chrétien și Victor Hugues plecară printre cei dintîi cu bărcile ce se îndreptau spre uscat, anume poate ca să dovedească armatei că, atunci cînd era vorba să treacă la acțiune, aveau tot atîta curaj ca și militarii. Îndată după ce trupele debarcară, se auziră cîteva detunături răzlețe,

urmate de un scurt schimb de focuri de armă, care se pierdură încetul cu încetul în depărtare. Se lăsă noaptea și tăcerea coborî asupra vaselor pe care rămăsese o parte din grupele de marină împreună cu două companii de vânători din Pirinei, lăsate sub comanda căpitanului de Leyssegues. Trecură astfel trei zile în care nu se întâmplă nimic, nu se auzi nimic, nu se știu nimic. Pentru a-și amăgi neliniștea, Esteban căuta să-și facă de lucru pescuind în tovărășia celor doi tipografi care deocamdată erau nevoiți să stea cu mâinile în sân. Acum, când grosul armatei plecase, era atîta loc pe punțile navelor, încît, privindu-le, te gîndeai fără să vrei la scena unui teatru după o reprezentație spectaculoasă. Ici-colo, vedeai capete de parîme spînzurînd în aer, baloturi ce zăceau părăsite alături de lăzi goale. Puteai să umbli în voie, unde pofteai, să moțai la umbra velelor, să-ți iei castronul cu supă și să te aciuezi unde te simțeai mai bine, să te despăduchezi în aer liber sau să joci cărți, ațintind cînd și cînd privirea în depărtare, între două mize dublate, pentru a lua seama dacă nu cumva mijeste la orizont velatura unui bastiment inamic. Viața pe care o duceau putea să semene perfect cu o vacanță fericită în insulele Barlovento, dacă faptul de a nu avea nici o știre n-ar fi aruncat o umbră peste cugetele atîtor oameni. În zadar iscodeau cu privirea peisajul de pe coastă. Nu se întâmpla nimic deosebit acolo. Un copil scormonea nisipul, căutînd midii ; niște cîini zburdau cufundați în apă pînă la pîntece ; o familie de negri trecea purtînd covîrșitoare poveri pe cap, ca și cînd tot timpul n-ar fi făcut

altceva decît să se mute din loc în loc... Unii începuseră chiar să se gîndească la cele mai mari nenorociri cînd, în zorii celei de a patra zi, o ştafetă abordă vasul *Thétis*, aducînd ordinul ca flota să porceadă la drum spre Pointe-à-Pitre. Armata Republicii era biruitoare. După o ciocnire ce avusese loc imediat după debarcare, francezii înaintaseră cu băgare de seamă, fără să întîmpine rezistenţa la care se aşteptaseră. Victor Hugues atribuia replierea neîntreuptă a trupelor engleze teroarei resimţite de coloniştii adepţi ai regalităţii în faţa celor ce atacau infamele drapele albe, sub egida stindardelor republicane. Mai curajoase, echipajele vaselor comerciale surprinse în port, organizaseră pe seama lor rezistenţa în fortul Fleur d'Épée, întărit cu şaisprezece piese de artilerie. În timpul nopţii precedente, Cartier şi Rouger luaseră cu asalt reduta apărată de nouă sute de oameni, atacînd-o fără veste, cu arme albe. Dînd un exemplu de neasemuită vitejie, Chrétien căzuse cu faţa la inamic. Englezii, demoralizaţi de această victorie, se instalaseră pe poziţii în Basse-Terre, dincolo de Rivière Salée, un neînsemnat firicel de apă, năpădit de manglieri, care, cu toată îngustimea lui, despărţea Guadelupa în două regiuni diferite. Victor Hugues se afla de la miezul nopţii în Pointe-à-Pitre, unde luase frînele puterii în mînă. Optzeci şi şapte de vase comerciale părăsite în port trecuseră în stăpînirea francezilor. Depozitele erau întesate de mărfuri. Escadra era aşteptată acolo cu nerăbdare... Începură manevrele în vederea plecării, în timp ce şalupele de transport se întor-

ceau la navele lor. O bucurie cotropitoare, adîncă, aproape viscerală, îi făcea pe oameni să forfotească din vîrful gabiilor și pînă în cală, cățărîndu-se, alergînd, opintindu-se asupra pîrghiilor, înălțînd, desfășurînd, înfășurînd, aruncînd. Victoria era într-adevăr măreață. Și pe urmă, în seara aceea, vor avea tot felul de vînașuri la masă și fripturi, pulpă de berbec împănată cu căței de usturoi; vin din belșug și carne de vacă cu morcovi proaspeți; stacane pline cu vin și rom de cea mai bună calitate; cafea din aceea care lasă un zaț negru în ceașcă, și poate și femei, roșcate sau arămii, palide la față sau smolite; din cele ai căror pantofi cu toc înalt se ivesc de sub dantelele jupoanelor; femei mirosind frumos a cremă de migdale, a lămîiță, a vetiver și mai cu seamă a femeie. Și, în cîntece și strigăte, în mijlocul uralelor la adresa republicii, izbucnite pe cheiuri și repetate în cor pe punțile vaselor, escadra intra în portul orașului, într-o zi de Prairial a anului II, purtînd ghilotina înălțată la prora navei *La Pique*, nou-nouță și strălucitoare, descoperită pe de-a-ntregul ca să se vadă bine și s-o recunoască toată lumea. Victor și de Layssegues se îmbrățișară. Se îndreptară apoi împreună spre fosta dregătorie a dreptății — unde comisarul începuse să-și instaleze cancelaria și birourile — pentru a se înclina în fața trupului neînsuflețit al lui Chrétien, așezat, cu eșarfa și cocarda pe piept, pe un catafalc negru, împodobit cu garoafe roșii, tuberoze albe și glicine albastre. Esteban primi dispoziția să se ducă la depozitul comerțului exterior unde fusese trimis. În ziua

aceea avea să-și ia cu adevărat în primire slujba, inaugurînd un registru de capturi, în care trebuia să inventarieze vasele părăsite de inamic. Peste tot se lipseau afișe în care se proclama abolirea sclaviei. Patriotii întemnițați de „gran-gurii albi” erau puși în libertate. Mulțimea pestriță și voioasă mișuna pe străzi, aclamîndu-i pe noii-sosiți. Și pentru ca veselie obștească să fie și mai mare, se răspîndi zvonul că generalul Dundas, guvernatorul britanic al Guadelupeii, murise la Basse-Terre, în ajunul debarcării francezilor. Soarta era prielnică forțelor armate ale republicii. Numai că, din păcate, chefurile pe care cu toții le proiectaseră pentru după-amiază aveau să rămînă doar o simplă năzuință : după prînz, căpitanul de Leyssagues se grăbi să pună pe roate lucrările de fortificație și de apărare a portului, începînd prin a scufunda cîteva vase părăginite în dreptul barei de nisip, pentru a zăgăzui astfel intrarea în dană și așezînd tunuri de-a lungul cheiului, cu țevile îndreptate spre mare... Dar patru zile mai tîrziu, lucrurile luară o întorsătură neașteptată. O baterie amplasată pe muntele Saint-Jean, dincolo de Rivière Salée, porni să bombardeze sistematic Pointe-à-Pitre. După ce își debarcase trupele la Gozier, amiralul Jarvis se apucase să asedieze orașul... Spaima prinse a bîntui populația, terorizată de proiectilele căzute din cer, care mai toată vremea se abăteau la întîmplare asupra orașului, surpînd tavanele, străbătînd podelele, făcînd să zboare acoperișurile într-o avalanșă de țigle

roșii, ricoșînd atunci cînd se izbeau de vreun zid de piatră, de caldarîmul străzilor, de cîte o bornă, pentru a se rostogoli apoi, răzbubuiind, spre primul obstacol întîlnit în cale și pe care-l culca la pămînt : o coloană, o balustradă, un om năucit de iuțeala cu care se năpustea asupra lui. Un miros de tencuială veche, uscată, prăfuită stăruia în atmosferă, pătrunzînd usturător în gîtlej, înroșind ochii, ca și cînd tot orașul s-ar fi prefăcut în ruine. Cîte o ghiulea, lovindu-se de un zid de piatră, sărea peste casa de lemn de alături, se dădea de-a dura pe scări, ca să nimerescă în cele din urmă într-un dulap plin cu sticle, în vitrina unei olării, în fundul unei pivnițe în care traiectoria ei se sfîrșea într-o zburătăcire de doage sfărîmate, sau peste trupul istovit de dureri al unei lehuze. Trăsnit de o izbitură năprasnică, un clopot se năruie cu un vuiet cumplit de bronz, hurducat atît de puternic, încît pînă și tunarii din tabăra inamică îl auziră. Cu greu se putea găsi un adăpost împotriva ghiulelelor, în această împărăție a obloanelor, jaluzelelor, geamlîcurilor, balcoanelor ușoare, grilajurilor de lemn, șipcilor și ciubucelor, în care totul era în așa fel alcătuit încît oamenii să poată profita de cea mai ușoară suflare de vînt. Fiecare bătaie de tun era ca o lovitură de măciucă, într-o colivie de răchită, lăsînd cîteva cadavre strivite sub masa de nuc unde se refugiase întreaga familie. Curînd se auzi despre o nouă grozăvie pusă la cale de asediatori ; o baterie cu cuptoare, instalată pe muntele Savon, se pregătea să bombardeze orașul cu

ghiulele înroșite în foc. Ceea ce mai rămăsese în picioare căzu pradă focului. După năruituri — pîrjolul. Nici nu apucau bine oamenii să stingă un incendiu că și izbucnea altul, puțin mai încolo, la negustorul de pînzeturi, într-o cherestegerie, la un depozit de rom care, aprinzîndu-se la rîndul său, lăsa să se scurgă în stradă molcome șiroaie de flăcări albastre pe care trotuarele, încetul cu încetul, le îndreptau spre panta cea mai apropiată. Deoarece o mare parte din casele sărăcăcioase erau acoperite cu frunze și fibre de palmier împletite, un singur proiectil încins în foc ajungea pentru a distruge un cartier întreg. Culmea era că, neavînd apă în cantitate suficientă, locuitorii se vedeau nevoiți să combată incendiile cu toporul, cu fierăstrăul sau cu satîrul. Prăpădul ce se abătuse din văzduh era întregit de prăpădul săvîrșit cu bună știință de copii, femei și bătrîni. Fumul negru, gros, ce se ridica din partea de jos a orașului, unde ardeau o mulțime de șandramale vechi și murdare, așternea subit umbre pîcloase, în plină zi, asupra cetății supuse la caznc. Și priveliștea aceea cumplită, imposibil de suportat o oră întreagă, stăruia zi și noapte, în mijlocul unui vascarm neînterupt, în care huruitul surpăturilor se învîlmășea cu țipetele, trosnetele focului dezlănțuit, cu răbufniturele ghiulelelor ce se rostogoleau pe pămînt, se ciocneau de obstacole, ricoșau, izbeau cu puterea unui berbece. Lumea trăia în plină urgie și, deși părea să fi ajuns la paroxism, dezastrul sporea cu fiecare veste nou-sosită. Cele trei încercări de a reduce la tăcere bateriile ucigătoare dăduseră greș, rînd pe rînd.

Istovit de oboseală, de nesomn și de climatul cu care nu se putuse obișnui, generalul Cartier se stinsese din viață cu puțin înainte. Atins de un proiectil, generalul Rouger trăgea să moară într-una din sălile dregătoriei preschimbate în spital militar. Nu se știa cum ieșiseră la lumina zilei din văgăunile și ascunzișurile lor niște călugări dominicani misterioși, care răsăreau pe neașteptate la căpățiul bolnavilor cu câte o băutură de leac sau o fiertură de buruieni în mână. În acele momente nimeni nu mai lua în seamă rasa lor călugărească, primind îngrijirile menite să le ușureze imediat suferințele, îngrijiri urmate puțin mai apoi de reapariția crucifixului și a sfintei împărtășanii. Credința se infiltra prin contrabandă acolo unde erau mai multe răni și cangrene și unde se găseau unii care cereau să se grijească, smulgându-și cocarda, când se simțeau în pragul morții... Și ca și când n-ar fi fost de ajuns atâtea suferințe, oamenii erau chinuiți acum și de sete. Deoarece căzuseră câteva cadavre în cisterne, nimeni nu se încumeta să bea din apa aceea spurcată. Soldații fierbeau apă de mare ca să-și poată face cafea și, ca să-i dreagă gustul, fiindcă era prea sălcie, o îndulceau, turnând zahăr cu nemiluita și adăugându-i puțin alcool. Sacagii, care aprovizionau de obicei populația cu apă, cărînd-o cu butoaiele fie în barcă, fie cu căruțele, nu se încumetau să se apropie de pîrîiașele din preajma orașului din cauza gloanțelor inamice. Șobolanii mișunau pe străzi, forfotind printre dărîmături, pră-

sindu-se peste tot și, ca și cum pacostea asta ar fi fost floare la ureche, niște scorpioni cenușii începuseră a ieși la iveală din lemnăria veche, înfigându-și ghimpele ori de câte ori le venea bine. Mai multe vase din port fuseseră transformate în mormane rătăcitoare de scînduri carbonizate. *Thétis*, poate rănită și ea de moarte, stătea ancorată în mijlocul unui decor de cataracte rupte și de epave din care nu mai rămăsese decît schelăria.

După douăzeci de zile de asediu în oraș se dezlănțui epidemia de holeră. Oamenii se topeau în cîteva ore, sleiți de vлага ce-i părăsea scurgîndu-se prin intestine. Și cum nu era cu putință să fie înmormîntate creștinește, cadavrele erau bătute în pămînt unde se nimerea, sub un copac, într-o groapă oarecare, lîngă latrine. Căzînd peste cimitirul vechi, bombele scosese răsemintele la lumina zilei, împrăștiindu-le printre lespezi surpate și cruci prăbușite. Victor Hugo, împreună cu ultimele căpetenii militare rămase în viață, și cu cele mai vajnice trupe, ocupase poziții pe așa-numita măgură a Guvernămîntului, o înălțime ce domina orașul și unde avea la îndemîină, ca un eventual adăpost, o biserică de piatră cuprinsă în perimetrul cetății... Copleșit, înmărmurit de uimire, incapabil să-și adune gîndurile în mijlocul cataclismului ce dura de aproape patru săptămîni, Esteban își trecea timpul culcat într-un fel de vizuină, de groapă orizontală, pe care și-o întocmise printre sacii de zahăr îngrămădiți în dana portului,

unde îl prinsese bombardamentul în timp ce făcea inventarul. Urmîndu-i exemplul, Loeuillet tatăl și fiul se aciuaseră în fața lui, într-o peșteră ticluită tot așa, printre saci, dar ceva mai lată, în care depozitaseră o parte din materialul tipografiei lor, în primul rînd casetele cu litere, cu neputință de înlocuit pe aceste meleaguri. În schimb nu sufereau de sete, fiindcă aveau la dispoziție cîteva butoaie de vin depozitate acolo și, uneori ca să se răcorească, alteori ca să-și potolească spaima, iar alteori numai de plăcere, deșertau stacane pline de licoarea încropită, ce se acrea zi cu zi și care le lăsa urme violacee pe buze. Bătrînul Loeuillet, fecior de camizard¹, nu se ferea, în aceste momente de restriște, să scoată Biblia rămasă din tată în fiu în familia sa, pe care o ținea ascunsă într-o ladă cu hîrtie. Cînd bombele cădeau în apropiere, încurajat de stacanele pe care le golise, buciurma din adîncurile văgăunii sale cite un verset din Apocalips. Și nimic nu putea fi mai în perfectă concordanță cu realitatea decît frazele acelea țîsnite din delirul profetic al evanghelistului Ioan: „Îngerul a sunat din trîmbiță și a venit grindină și foc, amestecate cu sînge, care au fost aruncate pe pămînt; și a treia parte a pămîntului a fost arsă și a treia parte din copaci a fost arsă, și toată iarba verde a fost arsă“. „A venit ziua de apoi — gemea tipograful —

¹ Camizarzii — protestanți din munții Cevennes care s-au răsculat după revocarea Edictului din Nantes (1685).

că prea a fost mare necredința noastră". Bateriile lui Jarvis se îngemănau pentru el în acele clipe cu mâniile exemplare ale preamăriților zei din vechime.

VIII

Într-o dimineată bateriile amuțiră. Încordarea oamenilor slăbi dintr-o dată; dobitoacele nu mai ciuliră urechile; ceea ce zăcea neînsuflețit, ceea ce era inert rămase mai departe în aceeași stare, dar fără să se mai clintească din loc. Se auzea forfota valurilor în port, și ultimul geam spart, pe care un copil îl nimerise cu o piatră, făcu să tresară lumea care nu mai era obișnuită cu zgomote atît de neînsemnate. Supraviețuitorii ieșiră din hrubele, din vizuinile, din cocinele lor, plini de funingine, de jeg, de scîrnă, cu pansamente murdare ce atîrnau lăbărțate, lăsînd plăgile descoperite. Numai atunci aflară minunea întîmplată: cu două nopți mai înainte, Victor Hugues, informat că englezii spintecaseră ostașii din avanposturile lui, pătrunzînd în oraș, cuprins de disperare, coborîse de pe măgura Guvernămîntului într-un iureș atît de năprasnic, încît inamicul, respins de cîteva ori și pus pe fugă în cele din urmă, trecuse pe malul celălalt al apei, și se repliase spre tabăra întărită din Berville, în Basse-Terre. Francezii erau victorioși în această jumătate a țării... Primul convoi de sacagii sosi la amiază,

fiind luat cu asalt de o gloată de zdrențăroși, înarmați cu ceaune, găleți, căldări, lighene. Cu mic cu mare se adăpau pe brînci, împinși de boturile și rîturile dobitoacelor, cu capetele cufundate în vase, înghiontindu-se, lăpăind, vomitînd apa băută pe nerăsuflăte, furîndu-și unul altuia ulcioarele, într-o harababură pe care soldații nu reușiră s-o potolească decît lovind în dreapta și-n stînga cu patul puștii. După ce-și astîmpărară setea, oamenii se apucară să curețe străzile principale, scoțînd cadavrele îngropate sub dărîmături. Cînd și cînd tot mai cădea cîte un proiectil inamic, culcînd la pămînt un trecător, smulgînd un grilaj, despicînd un iconostas. Nimeni însă nu se mai sinchisea acum de asemenea mărunțișuri, după suferințele îndurate în cele patru săptămîni de groază. Atunci se auzi că generalul Aubert, ultimul membru al statului-major ce conducea expediția, se stîngea mistuit de frigurile galbene. Victor Hugues rămînea singur stăpîn peste Grande-Terre din Guadelupa. Chemîndu-i pe Loeuillet tatăl și fiul în biroul său cu ferestre sparte, ale căror perdele jumătate arse atîrnau ca niște jalnice podoabe, le dictă, pentru a fi tras pe loc la tipar, textul unei ordonanțe prin care se aducea la cunoștința populației decretarea stării de asediu și formarea, prin recrutare obligatorie, a unei miliții de două mii de oameni de culoare în stare de a purta armele. Orice locuitor care răspîndea zvonuri false, care se dovedea a fi dușmanul Libertății sau care încerca să treacă în Basse-Terre, avea să fie executat după o judecată sumară ;

totodată, cetățenii cu adevărat patrioți erau îndemnați să denunțe pe trădători. Căpitanul Pélardy era înaintat prin decret la gradul de general de divizie și comandant suprem al forțelor armate, iar comandantul Boudet la gradul de general de brigadă, cu misiunea de a instrui și disciplina trupele locale... Esteban se minuna față de energia pe care o desfășurase comisarul de cum debarcaseră la Salines. Avea un dar pur și simplu extraordinar de a conduce și, în afară de asta, norocul îi zîmbise totdeauna. Fiindcă în împrejurările de față morțile succesive ale lui Chrétien, Cartier, Rouger și Aubert fuseseră cu drept cuvînt providențiale pentru el. O dată cu dînșii dispăruseră singurii oameni care ar fi putut să-i pună bețe în roate. În prezent, încordarea ce stăruia în relațiile dintre comandamentul militar și autoritatea civilă era de fapt anulată. Victor Hugues, care avusese de atîtea ori discuții aprige cu generalii din statul-major al expediției, mîndri de galoanele, panașele și de campaniile pe care le făcuseră, se putea bizui de acum încolo pe doi colaboratori credincioși care, pe de altă parte, știau foarte bine că numai de el depindea ca avansările lor să fie confirmate de Convenție.

În noaptea aceea vinul curse gîrlă în oraș, iar soldații care scăpaseră teferi din luptă găsiră mijlocul să se despăgubească după o îndelungată abstenență. Comisarul se arătă jovial, plin de duh, scăpărător în timpul banchetului dat de ofițeri, la care fu poftit și Esteban împreună cu Loeuillet tatăl și fiul. Mulatrele care serveau

la masă aduceau pe tavă pocale cu puncte de rom și nu se supărau când vreunul dintre oaspeți le cuprindeau pe după mijloc sau le ciupeau pe sub fustă. Între două toasturi, Victor Hugues îi anunță că măgura Guvernământului avea să se numească pe viitor măgura Victoriei și că piața Sartines, care se bucura de o minunată privești asupra portului, avea să-și schimbe la rîndul său numele, devenind piața Victoriei. Cît despre Pointe-à-Pitre, se va chema de aici încolo Port-de-la-Liberté. (Lumea însă tot Pointe-à-Pitre o să-i spună — se gîndi Esteban, așa cum Chauvin-Dragon o să rămîna mai departe San Juan de Luz.) Spre sfîrșitul ospățului, adică în zorii zilei, cînd se serviră torturile, tînărul auzi din gura unei slujnice solicitate să cînte nostalgicele versuri compuse de marchizul de Bouillé, un văr al lui La Fayette, care în floarea tinereții fusese guvernatorul Guadelupeii. Chemat în Franța în urmă cu douăzeci și patru de ani, părăsind insula, scrisese la despărțire un cîntec de inimă albastră în dialectul local, a cărei melodie încă mai stăruia în amintirea tuturor :

*Adieu foulard, adieu madras,
Adieu grains d'or, adieu collier-chou
Doudou an moin i a pati
Hélas, hélas, cé pou toujou*

*„Bonjou, Missié le Gouveneu,
Moin vini faire en ti petition
Pou mandé ou autorization
Laissé Doudou au moin ban moin“*

*„Mademoiselle c'est bien trop ta
Doudou a ou ja embaqué
Batiment la ja su la boué
Bientot i ke apareillé“¹.*

Amețit de pocalele de punci deșertate unul după altul, Esteban se ridică de pe scaun, mînat de o idee fixă, propunînd convivilor să închine paharele pentru „doudou“ care avea o voce atît de plăcută ; în schimb, ceru să se suprimе din cuprinsul cîntecului anumiți termeni ca „musiu“ și „mamzelo“, care erau în contradicție cu spiritul democratic, și să fie înlocuiți cu cei de „cetățean Guvernator“ și de „cetățeană“. Victor Hugues îi aruncă o privire încruntată, curmînd aplauzele care întîmpinaseră propunerea tînarului însufletit de atîta zel republican. Dar pînă una-alta începuseră cu toții să cînte în cor, *J'ai tout perdu et je m-en fous*, cel mai recent cîntec al lui François Girouet, care se potrivea de minune cu biruința lor din ajun.

¹ Adio, șaluri și batic,
Cersei de aur, scump șirag,
Acum, vai, nu mai am nimic
Căci pleacă Bibicul meu drag.

„Bonjur, musiu guvernator,
La tine c-o jalbă-am venit.
Fă-mi, rogu-te, zău, un favor
Și lasă-mi Bibicul iubit.“

„Mamzelo, vai, e prea tîrziu
Bibicul tău s-a îmbarcat
Corabia l-a secfestrat
Și pînzele a ridicat.“

*J'avais jadis sur ma table
bons poulets et chapons gras,
du pain comme on en voit pas,
du pain comme on en voit pas.*

*Depuis la durée de la guerre
je fais assez maigre chère
mais je chante de bon coeur :
George tyran d'Angleterre
bois l'opprobre et nous l'honneur,
bois l'opprobre et nous l'honneur¹.*

Revărsatul zilei îi găsi pe toți adormiți în fotolii și pe canapele, printre pocale golite pe jumătate, tăvi cu fructe și resturi de friptură, în timp ce comisarul, în fața ferestrelor deschise ale camerei sale, se îmbăia frecându-se cu buretele și pălăvrăgind cu bărbierul care își ascuțea briciul... Puțin mai târziu trâmbițele sunară deșteptarea, iar pe la opt, în ropotul ciocanelor, începură a se înălța stâlpi de lemn, flamuri, ghirlande și alegorii în fosta piață Sartin, unde fanfara vânătorilor din Pirinei, în

¹ În limba franceză în text :

Aveam odinioară pe masa mea
pui buni și claponi grași,
pîine cum nu se mai vede,
pîine cum nu se mai vede.

De cînd durează războiul
mănînc cam pe sponci,
dar cînt din toată inima :
George Tiranul Angliei
bea ocară iar noi onoare,
bea ocară iar noi onoare.

uniformă de gală, cînta cîntece revoluționare însoțite de zarva asurzitoare a tobelor și dairalelor turcești. Mai mulți tîmplari construiau o estradă, de pe care autoritățile urmau să prezideze o festivitate cetățenească, din vreme vestită prin gura crainicului. Părăsindu-și casele dărăpănate, o droaie de oameni năpădiseră piața, atrași de neobișnuitul concert matinal. Esteban porni spre depozitul comerțului exterior, unde avea instalat un pat ca să-și potolească durerea de cap cu prișnițe cu oțet și să-și dreagă ficatul cu cîteva linguri de revent ; pînă una alta, se gîndi să tragă un pui de somn în așteptarea solemnității — știa foarte bine fiindcă trăise o bucată de vreme în Parisul revoluționar — că începea de obicei mai tîrziu decît era anunțată. Era aproape zece cînd se întoarse în piața întesată acum de o multime pitorească și zgomotoasă, care părea că uitase proaspetele suferințe. Rînd pe rînd se urcau pe estradă reprezentanții civili și militari ai guvernului, în frunte cu Victor Hugues, cu generalii Pélardy și Boudet și cu comandantul de Leyssegues.

Lumea se strînse în iurul noilor demnitari, pe care pentru prima oară aveau prilejul să-i admire în mare ținută și se făcu o liniște atît de desăvîrșită, încît se auzea fîlfîitul porumbeilor dintr-o curte din vecinătate. După ce învăluî piața într-o privire stăruitoare, comisarul Convenției luă cuvîntul. Felicită mai întîi pe cei care, sclavi pînă deunăzi, se bucurau acum de drepturile de cetățeni liberi. Lăudă bărbăția cu

care poporul suportase zilele de restriște ale bombardamentului, aduse omagiul său victimelor, încheind prima parte a discursului cu o emoționantă orățiune funebră închinată răposaților Chrétien, Cartier, Rouger și Aubert; acesta din urmă se săvîrșise abia cu o jumătate de oră mai înainte, la spitalul militar, spre care vorbitorul îndreptă mîna cu aprigă mînie, ca și cînd acolo moartea s-ar fi înverșunat împotriva celor mai aleși oameni. Apoi rosti cîteva cuvinte despre Cristofor Columb, care, străbătînd pentru a treia oară oceanul, descoperise această insulă în care sălășluiau niște fapte fericite, simple, deprinse cu o viață sănătoasă, în deplină armonie cu starea firească a ființei omenești și, descoperind-o, îi dăduse numele corăbiei cu care naviga. O dată cu descoperitorul însă sosiseră și preoții creștini, agenții fanatismului și ai ignoranței, ce apăsau omenirea ca un blestem de cînd sfîntul Pavel răspîndise învățăturile mincinoase ale unui proroc evreu, fiul unui legionar roman numit Pantherus, deoarece istoria cu Iosif și cu ieslea nu era decît o legendă discreditată de filozofi. Ridicînd brațul spre măgura Guvernămîntului, aduse la cunoștință tuturor că biserica înălțată pe coasta dealului va fi dărîmată din temelii pentru a se șterge orice urmă de idolatrie și că preoții, care stăteau ascunși, după cum fusese informat, în apropiere de Le Moule și de Sainte-Anne, ar face mai bine să presteze jurămînt de credință constituției... Esteban peste măsură de atent la

gesturile unei mulatre al cărei *madrás*¹ în trei colțuri spunea lămurit „mai am un loc și pentru tine“ prin felul cum erau făcute nodurile de la basma, potrivit unui limbaj bine cunoscut de toți locuitorii insulei, privea cu un interes mult prea adânc fandoselile femeii, degetele ce se jucau cu brățărilor, umerii ce coborau lin spre șira spinării ușor adumbrită, ca să ia aminte cum s-ar fi căzut la cuvintele oratorului care în momentul acela tocmai anunța că piața Sartines era botezată cu numele de piața Victoriei. Vocea lui Victor, metalică și limpede, răzbătea la urechea lui în rafale, din care se desprindea, subliniată prin inflexiunile tonului, o sentință, o definiție a Libertății, ori un citat clasic. Știa să vorbească meșteșugit și avea nerv. Totuși cuvintele sale nu reușeau să se armonizeze cu starca de spirit a mulțimilor, a femeilor și bărbaților care alergaseră acolo ca la o serbare, dornici să se distreze, să se hîrjonească, ascultînd numai cu o ureche discursul rostit într-un grai care se deosebea mult — datorită mai ales accentului meridional pe care Victor îl afișa ca pe o mărturie heraldică — de pitorescul jargon local. Dar iată că, după ce făcuse procesul companiei Indiilor și al „Grangurilor albi“ din Guadelupa, comisarul își încheie cuvîntarea declarînd că lupta încă nu se terminase; că englezii din Basse-Terre trebuiau nimiciți și că foarte curînd va începe ofensiva finală, pentru ca pacea să fie statorni-

¹ Tesătură în dungi, din bumbac și mătase, importată din Madrás (India), din care femeile antileze își fac legături de cap.

cită din nou pe aceste meleaguri slobozite pe veci din lanțurile sclaviei. Cuvîntarea fusese limpede, bine alcătuită, fără excese retorice și publicul tocmai aplauda concluzia încununată cu un citat din Tacit, cînd de Leyssegues observă că un vas cu pînze forțase bara portului îndreptîndu-se spre cheiul cel mai apropiat. Nu era nici un motiv de îngrijorare, totuși, fiindcă vasul arăta într-un hal fără hal: era un biet cuter vechi, atît de dărăpănat, de murdar și de ponosit, încît cu vecele lui făcute din saci innădiți ca vai de lume, părea mai curînd o corabie fantomă ieșită dintr-o povestire cu naufragii. Cuterul acostă și în aceeași clipă un freamăt trecu prin mulțime: spre tribuna comisarului înaintau niște oameni cu mîini și urechi scâlîmbe, fără dinți, schiopătînd, cu piclea acoperită de cruste solzoase, argintii. Erau leproșii de pe insula Désirade care veneau să presteze jurămînt de credință Republicii. Făcînd față cu sînge rece împrejurării, Victor Hugues le conferi titlul de cetățeni bolnavi, înmîinîndu-le o eșarfă tricoloră și asigurîndu-i că va vizita în curînd insula lor pentru a cunoaște nevoile lor și a le ușura suferințele. După acest incident neprevăzut care contribui la consolidarea popularității sale, ce începuse a se înfiripa, aclamat zgomotos cu urale și aplauze care îl obligară să iasă de cîteva ori în fața publicului, se retrase la el în birou, urmat îndată de comandanții militari. În răstimpuri, cîte un proiectil lansat într-o direcție greșită de bateriile inamice străbătea cerul strălucitor, căzînd, fără a pricinui stricăciuni, în adîn-

cul golfului. În tot oraşul stăruia un miros greu, de hoit. Pe înserat, însă, înfloriră lămâii. Era ca o Bobotează a rămurişurilor, după atâtea liturghii vrăjitoareşti.

IX

Ciudată cucernicie

G o y a

Cu toate că anunţase o neîntârziată ofensivă în Basse-Terre, Victor Hugues şovăia să pornească la acţiune. Poate că începuse să dea înapoi din cauza lipsei de armament; ori se temea că miliţia de culoare nu era încă suficient instruită şi aştepta, cu vădită nerăbdare, să sosească întăririle pe care le ceruse în Franţa încă de când începuse asediul oraşului Pointe-à-Pitre. Trecură câteva săptămîni în care din cînd în cînd artileria inamică se burzuluia din nou împotriva populaţiei. După atîtea suferinţe îndurate, însă, oamenii suportau mai uşor un neajuns mai puţin grav, mulţumindu-se să ridice din umeri, să blesteme sau să înfrunte cu un gest obscen văzduhul. Printr-o măsură de prudenţă, ghilotina nu ieşise din încăperea încuiată cu cheie, în care aştepta, gata închiată şi bine unsă, ca domnul Anse, fostul călău al tribunalului din Rochefort — un mulatru cu maniere distinse, crescut la Paris, violonist cu oarecare iscusinţă, ale cărui buzunare erau totdeauna pline de caramele pentru copii — să pună în funcţiune mecanismul atît de precis,

inventat de un fabricant de clavecine. Comisarul ştia cât de scump plătise Franţa o precipitată întrebuinţare a Maşinii care intrase în acţiune mult prea curînd după ocuparea unor ţinuturi de la frontieră. N-ar fi vrut ca Guadelupa să devină pentru el un fel de Belgie la scară mai mică. De altfel, nu primise încă nici un fel de plîngerii din partea unor locuitori obişnuiţi, datorită vicisitudinilor îndelungatei lor istorii, să trăiască fără a crîcni sub călcîiul stăpînului, oricare ar fi fost acela. Deocamdată se putea sprijini pe marea masă a sclavilor dezrobiţi, copleşită încă de bucuria drepturilor cetăţeneşti proaspăt dobîndite, bucurie care pe de altă parte îi punea în faţă de la bun început o problemă de guvernare: convinşi că de aci înainte nu mai aveau un stăpîn de care erau obligaţi să asculte, sclavii din ajun începuseră să se lase pe tînjală, pregetînd atunci cînd era vorba să muncească pămîntul. Ogoarele erau năpădite de buruieni fără să se poată aplica, pentru moment, pedepse prea aspre celor care găseau fel de fel de pretexte patriotice ca să nu-şi îndoiaie spinarea pe arăturile părăginite ale căror brazde ajunseseră să se închidă, în timp ce trestiiile şi mărăcinii se prăseau la infinit, sub soarele care făcea să sporească deopotrivă toate soiurile de plante, fără să ţină seama de preferinţele oamenilor... Tocmai atunci sosi şi vasul *La Bayonnaise*, aducînd arme şi muniţii şi un număr oarecare de infanterişti — cu mult inferior celui solicitat de comandantii militari. Convenţia avea nevoie de oameni şi nu putea să se dispenseze de detaşamente prea mari ca să apere o colonie înde-

părtată. Chemat într-o zi în biroul lui Victor Hugues pentru niște pricini legate de îndatoririle sale, îl găsi pe comisar cufundat în lectura unui lucru pe care-l aștepta cu cea mai mare nerăbdare după înștiințările oficiale : presa pariziană în care era uneori menționat și numele lui. Răsfoind jurnalele pe care celălalt le văzuse, Esteban află cu adâncă uimire despre instituirea unei sărbători închinată Ființei Supreme și, ceea ce era și mai uluitor, despre condamnarea ateismului ca fiind o atitudine amorală și, prin urmare, aristocratică și contrarevoluționară. Ateii erau considerați dintr-o dată inamici ai republicii. Poporul francez recunoștea existența Ființei Supreme și nemurirea sufletului. Dacă existența lui Dumnezeu și nemurirea sufletului n-ar fi fost decît simple iluzii — declarase Incoruptibilul — chiar numai așa și rămîneau cele mai frumoase concepții ale spiritului omenesc. Oamenii fără dumnezeu erau pecetluiți acum cu termenul de „monștri întristați“... Esteban începu să rîdă cu atîta poftă, încît Victor îl privi încruntat pe deasupra jurnalului pe care-l ținea deschis în față : „Ce ți se pare atît de hazliu ?“ îl întrebă. „Nu merita să dăm la pămînt capela de pe măgura Guvernămîntului ca să aflăm acum noutatea asta“, spuse Esteban, care, de cîteva zile, regăsise voioșia celor din stirpea lui, într-o atmosferă ce-i restituia gustul fructelor, adierile mării, priveleșteea anumitor arbori și o dată cu acestea și ceva din personalitatea sa de odinioară. „Totul mi se pare perfect — spuse Victor, fără să răspundă în mod direct. Un om ca el nu poate să se înșele. De vreme ce a socotit ne-

cesar să facă lucrul ăsta înseamnă că așa e bine". „Ba chiar i se ridică osanale în stil de Te Deum, de Laudes, de Magnificat", adăugă Esteban. „Așa cum se și cade unui om de talia sa" replică Victor. „Totuși, nu văd ce deosebire există între «Iehova, Marele Arhitect și Ființa Supremă»", continuă Esteban. Și-i reaminti comisarului necredința pe care o afișase mai înainte; sarcasmele sale pe socoteala „mascaradelor vrăjitoarești" ale masonilor. Celălalt însă nu-l asculta: „Dăinuiau prea multe vestigii ale iudaismului în sînul lojilor. Cît despre Dumnezeuul catolicilor, pe care călugării l-au asociat cu cei mai detestabili agenți ai închiziției și ai tiraniei, nu are nimic de-a face cu conștiința existenței unei Ființe Supreme, infinite și eterne, care trebuie venerată în mod rațional și demn, cum se cuvine să procedeze niște oameni liberi. Cel căruia ne închinăm noi nu este Dumnezeuul lui Torquemada¹, ci Dumnezeuul filozofilor". Esteban se simțea descumpănit în fața surprinzătorului servilism al unui spirit atît de viguros și energetic dar în același timp conformist, în asemenea măsură, încît nu voia să accepte un examen critic al faptelor, refuzînd să vadă cele mai flagrante contradicții și credincios pînă la fanatism, fiindcă într-adevăr atitudinea lui putea fi calificată drept fanatism față de părerile omului care îi încredințase puterea. „Și dacă mîine porțile bisericilor se vor deschide din nou, înseamnă că din momentul acela episcopii vor înceta să mai fie

¹ *Tomás de Torquemada*, inchiizitor spaniol din sec. al XV-lea, renumit prin fanatismul său.

niște «bipede cu mitre pe cap», și că sfinții și fecioarele vor defila iarăși, o dată cu procesiunile religioase, pe străzile Parisului?», întrebă tânărul. „Ar trebui să existe un motiv destul de puternic ca să se întâmple astfel.“ „Dar tu... tu crezi în Dumnezeu?“ strigă Esteban, crezînd că astfel îl strînge cu ușa. „Asta este o chestiune pur personală, care nu poate schimba întru nimic obediența mea revoluționară“, răspunse Victor. „Pentru tine revoluția este infailibilă“. „Revoluția... spuse Victor agale, privind spre forfota din port, unde oamenii se apucaseră să repare vasul *Thétis*, a cărui cocă suferise stricăciuni. Datorită revoluției existența mea a dobîndit un țel. Mi s-a încredințat un rol în uriașa transformare hărăzită vremurilor noastre. Și voi căuta să-l îndeplinesc cu toată destoinicia.“ Un timp nici unul dintre ei nu mai spuse nimic; în tăcerea care se lăsase, se auzi mai bine strigătul cadențat al marinarilor care se opinteau să tragă niște parîme. „Și ai de gînd să introduci și aici cultul Ființei Supreme?“ întrebă Esteban, căruia eventualitatea reîntronării credinței într-un Dumnezeu i se părea din nou culmea apostaziei. „Nu, declară comisarul, după ce stătu o clipă în cumpănă. Încă n-am terminat cu dărîmarea bisericii de pe măgura Guvernămîntului. Ar fi prematur. Treaba asta trebuie făcută cu mai multă socoteală. Dacă în momentul de față m-aș apuca să vorbesc despre Ființa Supremă, n-ar trece mult și oamenii din partea locului și-ar înfățișa-o țintuită pe o cruce, cu o cunună de spini și o rană deschisă în coastă,

și unde-am ajunge atunci ? Cîmpul lui Marte ¹ se află la cu totul altă latitudine decît noi." În clipa aceea Esteban încercă satisfacția răutăcioasă de a auzi din gura lui Victor Hugues exact ceea ce ar fi spus Martinez de Ballesteros într-o împrejurare ca asta. Și totuși, acolo, atîția spanioli fuseseră persecutați și trimiși pe eșafod pentru vina de a fi susținut că metodele promovate la Paris nu puteau fi puse în aplicare în țările în care anumite tradiții erau adînc înrădăcinate. „N-ar fi indicat — susțineau ei — să se proclame ateismul în momentul cînd revoluția va fi izbutit să pătrundă în Spania". Travestită în zeiță a Rațiunii, domnișoara Aubry n-ar fi putut exhiba în catedrala din Saragosa sînii ei atît de frumoși, așa cum făcuse în biserica Notre-Dame care, în curînd, fusese scoasă în vînzare cu toate că nu i-ar fi trecut nimănui prin gînd să cumpere, pentru folosința sa personală, un edificiu gotic atît de monumental și atît de puțin apt să găzduiască locatari. „Contradicții peste contradicții, murmură Esteban. Revoluția, așa cum o visam eu, era atît de deosebită". „Și cine te obliga să crezi în ceea ce nu există ? întrebă Victor. De altminteri, toate astea sînt vorbe în vînt. Englezii mai sînt încă în Basse-Terre. E singurul lucru care trebuie să ne preocupe în momentul de față." Și adăugă pe un ton categoric : „O revoluție nu se discută ; se face". „Cînd mă gîndesc — spuse Esteban — că altarul de pe

¹ *Champs-de-Mars*, esplanadă în partea vestică a Parisului unde se sărbătoreau diferite evenimente pe timpul Revoluției.

măgura Guvernământului ar fi putut să rămână intact dacă ne-ar fi sosit mai curînd poșta de la Paris ! Dacă sufla un vînt mai prielnic peste Atlantic, Dumnezeu n-ar fi fost scos din casă ! Încearcă să afli, dacă poți, cine-i de vină aici ! “ „Du-te și vezi-ți de treabă ! “ spuse Victor, împingîndu-l spre ușă cu o mîină lăsată cu toată greutatea pe umărul lui. Ușa se închise după el atît de zgomotos, încît slujnica mulătră care lustruia de zor balustrada scării îl întrebă cu perfidie : *Monsieur Victor faché ?* ¹ Și Esteban străbătu sufrageria, petrecut de chicotele fetelor care rîdeau pe socoteala lui.

Imprimeria celor doi Locuillet, tatăl și fiul, era în plină activitate, tipărind pamflete destinate conspiratorilor francezi stabiliți pe insulele neutre, cărora li se făgăduiau slujbe și loturi de pămînt dacă acceptau binefacerile guvernului revoluționar. În felul acesta, contingentele disponibile sporeau mereu ; cu toate astea, rînd pe rînd săptămîinile se iroseau fără ca francezii să se decidă o dată să forțeze trecerea liniei de demarcație de pe Rivière Salée. La sfîrșitul lui septembrie lucrurile se aflau în aceeași stare, cînd Comisarul află că frigurile galbene decimau rîndurile forțelor britanice, și că generalul Grey, temîndu-se de cicloanele care bîntuiau în acel anotimp insulele Barlovento, deplasase grosul escadrei în portul Fort-Royal din Martinica, port care oferea un adăpost mai sigur împotriva uraganelor. În consecință, începură să delibereze asupra modului în care s-ar putea folosi

¹ Domnul Victor supărat ? (incorect în lb. franceză).

cu mai mult succes de această situație. În cele din urmă se hotărî ca armata franceză să fie divizată în trei coloane sub comanda lui de Leyssegues, Pellardy și Boudet, pentru a-și încerca norocul printr-o triplă debarcare în Basse-Terre. Se făcură achiziții de canoe, bărci, caiace și chiar și de pirogi indiene și, într-o noapte, porniră la atac. După două zile Lamentin și Petit-Bourg se aflau în mâinile francezilor. În dimineața de 6 octombrie, începu asediul taberei întărite de la Berville... La Pointe-à-Pitre lumea trăia ceas cu ceas în așteptare. Unii erau de părere că asediul va fi de lungă durată, de vreme ce englezii avuseseră tot timpul să fortifice pozițiile ocupate de ei. Alții spuneau că generalul Graham era demoralizat de rezistența opusă de guvernul revoluționar în Grande Terre cu atât mai mult cu cât populația părea că nici nu se sinchisește de bombardamentele pe care le dezlănțuia cînd și cînd, furios, asupra orașului aflat în bătaia tunurilor de pe muntele Savon... În ultima vreme, Esteban se întâlnea deseori cu domnul Anse, custodele și mînuitorul ghilotinei, care, amator de curiozități, își făcuse o colecție de evantaie de mare, bucăți de minerale, pești-lună împăiați, rădăcini cu forme zoologice și melci roșii. Uneori poposeau pe țărmul golfului Gozier, în mijlocul unei priveliști de toată frumusețea, cu o insuliță strălucitoare ca inima unei pietre de calcedonic. Domnul Anse, după ce puneă cîteva sticle de vin la răcit în niște găuri săpate în nisip, scoțea din cutie o vioară veche, și, întors cu spatele spre mare, începea să cînte o încîntătoare pastorală de Philidor, pe tema căreia improviza dife-

rite variațiuni. Era un plăcut însoțitor în excursii, gata oricînd să se extazieze în fața unui bulgăre de sulf, a unui fluture împodobit cu hieroglifice egiptene sau a oricărei flori necunoscute ce-iese în cale. În ziua de 6 octombrie, la amiază, domnul Anse primi ordin să încarce ghilotina într-o căruță și să plece în grabă spre Berville. Poziția fusese cucerită. Victor Hugues nu mai apucase să dea ordinul de atac, cerîndu-i de la început generalului Graham să capituleze în termen de patru ore. Și cînd, în sfîrșit, comisarul pătrunse în mijlocul taberei întărite, în care zăceau vraiste lucrurile părăsite în toiul debandadei, se găsi în fața unui număr de o mie două sute de militari englezi, care nu știau o boabă englezește : în zorul retragerii, Graham nu luase cu el decît un număr de douăzeci și doi de coloniști monarhiști, pe care îi socotise cei mai devotați față de el, lăsîndu-i pe ceilalți în voia soartei, pe uscat. Copleșiți de uluitoarea trădare a fostului lor comandant, francezii care luptaseră sub drapelele britanice ședeau plouați grupuri, grupuri, fără să fi apucat măcar să-și dezbrace uniforme. „Sînt lucruri imposibile“, spuse domnul Anse, la plecare, făcînd un gest în doi peri spre căruța în care mașina ședea acoperită cu foi de cort, deoarece vîntul aducea boarea ploii abătute asupra insulei Marie Galante, al cărei colorit se schimbase brusc, din verde-deschis devenind plumburiu, din pricina perdelei scînteietoare ce-i estompa contururile... „Sînt lucruri imposibile“, repetă domnul Anse, întorcîndu-se a doua zi dimineața ud learcă și rebegit de frig, după ce încercase zadarnic să se încălzească

pe drum cu cîte o duşcă de rom prin hanuri. Şi, puţin charchelit, începu să-i explice lui Esteban că ghilotina nu putea fi întrebuinţată pentru execuţii în masă. Că operaţia asta cerea un anumit timp, avea şi ea ritmul ei, şi că nu putea să înţeleagă pretenţiile Comisarului care deşi cunoştea prea bine maşina, ar fi vrut ca opt sute şaizeci şi cinci de condamnaţi la moarte, nici mai mult, nici mai puţin, să defileze pe sub tăişul ghilotinei. Se făcuse tot ce era omeneste posibil ca să se urgenteze operaţia. Dar pînă la miezul nopţii, doar treizeci de prizonieri îşi primiseră pedeapsa pentru trădarea lor. „Ajunge!“ strigase Comisarul. Şi ceilalţi fuseseră împuşcaţi în grupuri de cîte zece sau de cîte douăzeci, în timp ce căruţa se întorcea la Pointe-à-Pitre, ocolind drumurile proaste. Cît priveşte pe soldaţii englezi care rămăseseră izolaţi la Berville nu erau prea mulţi, doar o mîna de oameni — Victor Hugues se arătase îndurător îngăduindu-le să plece pe urmele armatei lor risipite, după ce-i dezarmase. Şi adresîndu-se unui tînăr căpitan britanic care încă mai zăbovea, îi spusese: „Eu am datoria să mă aflu aici. Dar pe tine cine te obligă să priveşti sîngele francez pe care sînt silit să-l vărs?“ Domnia Grangurilor Albi se încheiase în Guadelupa. Vestea era trîmbiţată, în ropotul zgomotos al tobelor, în Piaţa Victoriei. „Sînt lucruri imposibile“, repeta domnul Anse, mîhnit de chipul atît de nefericit în care începuse să-şi îndeplinească sarcina: „Erau opt sute şaizeci şi cinci. O muncă de titan“. Iar Esteban îl asculta povestind pentru a nu ştiu cîta oară acelaşi lucru, ca şi cînd i-ar fi povestit despre o

erupție vulcanică întâmplată cine știe unde, pe ce meleaguri îndepărtate. Berville nu era pentru el decît un nume. Cît despre rest, cele opt sute șaizeci și cinci de chipuri erau prea multe pentru ca dintre ele să se desprindă măcar imaginea unuia singur.

X

Mai rămăseseră totuși cîteva focare de rezistență în Basse-Terre. Dar cutezanța oamenilor trădați de Graham se irosea de îndată ce reușeau să pună mîna pe cîte un cuter ca să se refugieze pe o insulă vecină. În ziua cînd căzu și fortul Saint-Charles, campania putea fi socotită cu drept cuvînt ca și încheiată. Désirade și Marie-Galante — al cărei guvernator, fost constituant trecut mai apoi în serviciul Angliei, preferase să-și ia viața decît să înfrunte asaltul — se aflau în mîna francezilor. Victor Hugues era stăpînul întregii Guadelupe, fiind în măsură să anunțe populația că de aci înainte va putea să lucreze în pace. Și, pentru a-și întări spusele printr-un gest simbolic, sădi arbori, sortiți să umbrească în viitor Piața Victoriei. Atunci se petrecu evenimentul pe care toată lumea îl aștepta de atîta timp, cu o înfricoșată curiozitate: ghilotina fu pusă în mișcare, în văzul tuturor. În ziua inaugurării, care se făcu pe socoteala a doi preoți monarhiști descoperiți într-o fermă unde se găsiseră puști și muniții dosite, toată populația orașului începu a se scurge pe ulițe, împînzind piața, în mijlocul căreia se

înălța un eșafod zdravăn, prevăzut cu o scară laterală, întocmai ca la Paris, așezat pe patru stâlpi de cedru. Și fiindcă moda republicană începuse să prindă în colonie, în rîndurile privitorilor își făcuseră apariția niște metiși îmbrăcați cu jachete scurte, albastre și pantaloni albi cu dungi roșii, în timp ce mulatrele erau legate la cap cu baticuri de madras nou-nouțe, în culorile zilei. Niciodată parcă nu fusese o omenire atît de veselă și de fremătătoare, în mijlocul căreia culorile vii — albastru-deschis și roșu ca fraga — se involburau fîlfîind în concordanță cu drapelele, în dimineata senină și însorită. Slujnicele Comisarului ședeau aplecate pe ferestre, strigînd și rîzînd — rîzînd mai cu seamă atunci cînd mîna înfiorată a unui ofițer luneca pe pulpele lor tot mai sus. O mulțime de copii se cățăraseră pe acoperișurile caselor ca să vadă mai bine. Peștele prăjit fumega, sucurile de fructe și zeama de ananas curgea din căni, iar romul limpede, dat de dușcă în faptul zilei, întărea inimile. În momentul cînd domnul Anse se înfățișă pe eșafod, îmbrăcat de gală cu cele mai frumoase haine ale sale — cu un aer tot atît de grav pe cît era de bine bărbierit obrazul lui — se făcu o liniște adîncă. Pointe-à-Pitre nu era Cap Français, unde exista mai de mult un teatru minunat care nu ducea lipsă de nouătăți datorită companiilor dramatice în trecere spre Noul Orléans. Așa ceva nu se pomenea aici, unde nimeni nu văzuse vreodată o scenă deschisă în fața tuturor. De aceea mulțimea, în momentul acela, descoperea esența Tragediei. Destinul era acum prezent, gata să-și abată năprasnic tăișul, neînduplecat

și punctual, pîndindu-i pe aceia care avuseseră nefericita inspirație de a-și întoarce armele împotriva cetății, iar spiritul Corului sălășluia în ficare spectator, cu strofele și antistrofele lui, cu glumele nesărate și apostrofele ce se încrucișau pe deasupra eșafodului. În sfîrșit, apăru un crainic, santinelele se dădură deoparte, lăsînd drumul liber și căruța își făcu intrarea în vastul decor al pieței publice, aducîndu-i pe cei doi condamnați, cu mîinile strîns legate cu un șirag de mătănii, petrecut peste încheieturi. Se auzi o răpăială solemnă de tobe ; bascula se puse în mișcare, sub povara unui om obez, și cuțitul căzu întîmpinat cu un strigăt de emoție. Cîteva minute mai tîrziu, primele două execuții erau un fapt împlinit... Mulțimea nu se îndura totuși să se risipească, surprinsă poate, pentru moment, de durata atît de scurtă a reprezentației tragice, în fața sîngelui ce nu apucase încă să se închege, scurgîndu-se printre scîndurile eșafodului. Deodată, pentru a împrăstia spaima care-i ținea în loc, năuciți, mulți dintre ei simțiră nevoia să petreacă pentru a sărbători ziua aceea care pe viitor avea să fie socotită zi de repaus. Hainele trebuiau, oricum, arătate cu acest prilej. Trebuiau să facă ceva care să afirme primatul vieții față de moarte. Și fiindcă dansurile cu figuri erau cele mai apte să pună în valoare găteliile, făcînd să strălucească în fel de fel de ape hainele croite după moda marsilieză, cîteva dintre ei se apucară să înjghebeze contradansuri, la care partenerii, așezați față în față pe două rînduri, înaintau și se retrăgeau succesiv, schimbau perechea, își făceau reverențe și se legănav

din șolduri, fără să se sinchisească de maeștrii de ceremonie improvizați care încercau, în zadar, să mențină oarecare ordine în rîndurile și grupurile de dansatori. În cele din urmă se stîrni un tîmbălău nemaipomenit, și cum toată lumea avea chef să danseze, să țopăie, să rîdă și să strige, se prinseră cu toții de mîna alcătuiind o uriașă horă, preschimbată curînd într-o farandolă, care, după ce făcu ocolul ghilotinei, se desfășură pe străzile învecinate, șerpuiind încolo și încoace printre case, năvălind prin curți și grădini, pînă la căderea nopții. Din ziua aceea teroarea începu să bîntuie pe insulă. Mașina lucra de zor în Piața Victoriei, fără o clipă de răgaz, întindindu-și loviturile. Și cum, pe de altă parte, curiozitatea de a asista la execuții era, bineînțeles, foarte vie într-o localitate în care toată lumea se cunoștea din vedere sau era în relații (cutare nu uita pica pe care o purta cutăruia, iar cutare nu putea să ierte nu știu ce jignire suferită...) ghilotina ajunsese să centralizeze viața orașului. Tîrgul se mută cu totul în atît de arătoasa piață a portului, cu tejghele și grătare, cu tarabe instalate la colțuri de stradă și mărfuri expuse sub cerul liber și, între două execuții, în timp ce capetele unor oameni respectați și lingușiți în ajun se rostogoleau pe eșafod, răsunau în tot momentul strigătele precupeților care-și lăudau marfa — gogoși și ardei, fructe de corosal sau de ananas, plăcinte și pălămidă proaspătă. Și cum locul era foarte potrivit pentru tranzacții, piața se transformă într-un fel de bursă ambulantă de ciurucuri și vechituri cu care stăpînii respectivi nu mai aveau ce face, unde se putea

cumpăra la mezat un grătar, o pasăre mecanică sau o rămășiță dintr-un servici chinezesc. Se făceau schimburi în natură, harnașamente cu cazane ; cărți de joc cu lemne pentru încălzit ; pendule de stil cu perle din insula Margareta. Într-o zi tejgheaua cu zarzavaturi sau taraba coropcarului erau ridicate la rangul de bazar — un bazar cu cele mai pestrițe lucruri, în care găseai oale de tuci, sosiere cu blazon, tacâmuri de argint, piese de șah, tapițerii și miniaturi. Eșafodul devenise pivotul unei bănci, al unui for, al unor permanente vânzări la mezat. Execuțiile nu mai întrerupeau tocmelile, ciorovăiele sau discuțiile. Ghilotina făcea parte acum din lucrurile obișnuite, de fiecare zi. Printre mănunchiuri de pătrunjel și de maghiran se vindeau, în chip de suvenir, niște ghilotine minuscule, pe care multă lume le cumpăra pentru a-și împodobi casa. Copiii se frământau cu mintea ca să construiască niște mașini mai mici, cu care să decapiteze pisicile. O frumoasă mulțime, căreia un locotenent de-al lui de Leyssegues îi făcea ochi dulci, își trata musafirii cu lichioruri servite în flacoane de lemn, cu forme omenеști ; în momentul cînd flacoanele erau așezate pe o basculă, dopurile — pe care bineînțeles erau pictate niște mutre caraghioase — cădeau sub acțiunea unui cuțit în miniatură pus în mișcare de un călău automat. Dar în pofida noutăților și distracțiilor pe care acele împrejurări le ofereau vieții pastorale și retrase a locuitorilor de pe insulă, unii apucaseră să bage de seamă că teroarea începuse să coboare treptele sociale, secerînd acum la nivelul pămîntului. Aflînd că în

ținutul Abysses, numeroși negri nu voiau să muncească moșiile expropriate, sub cuvînt că erau oameni liberi, Victor Hugues porunci să fie arestați cei mai îndărătnici dintre ei și-i condamnă la moarte prin ghilotinare. Esteban observase, de altfel, cu oarecare mirare, că deși mai înainte ridicase în slavă decretul din 16 Pluviôse anul II, comisarul nu arăta prea multă simpatie față de negri: „ajunge că-i considerăm cetățeni francezi“, spunea el de obicei cu acreală. Mai păstra încă ceva din prejudecățile rasiale după ce stătuse atîta vreme în Santo-Domingo, unde coloniștii se purtau în genere foarte rău cu sclavii — calificați întotdeauna ca leneși, zevzeci, hoți, „propres-à-rien“¹, gata oricînd să fugă de la stăpîn, de cei care-i puneau să muncească din zori și pînă în noapte. Pe de altă parte, ostașii republicii, care dădeau mereu tîrcoale negreselor, nu pierdeau nici un prilej ca să cotonogască și să-i biciuiască pe negri sub orice pretext, recunoscînd totuși că unii dintre ei, cum ar fi fost bunăoară Vulcan, o matahală de om bolnav de lepră, puteau să devină niște tunari de mîna întîi. Înfrățiți în război, negrii și albi trăiau dezbinați în timp de pace. Pînă una alta, Victor Hugues decretă munca obligatorie. Orice negru căruia i se aducea acuzația de a fi leneș sau recalcitrant, arțăgos sau zurbagiu, era condamnat la moarte. Și ca să le fie tuturora învățare de minte, ghilotina, ridicată de la locul ei din Piața Victoriei, porni într-o călătorie prin toată insula — urmînd itinerarii diferite; luni,

¹ buni de nimic (în lb. franceză).

în zorii zilei, era la Le Moule ; marți avea de lucru în Le Gozier, unde trebuia să pedepsească un puturos ; miercuri venea de hac la șase monarhiști, care stătuseră ascunși pînă atunci în fosta parohie Sainte-Anne. O purtau așa, din sat în sat, și din cîrciumă în cîrciumă. Călăul și ajutoarele sale făceau demonstrații în gol, în schimbul cîtorva pahare de vin sau al unui bacșiș, pentru ca toată lumea să-i cunoască mecanismul. Și cum escorta de toboșari care, la Pointe-à-Pitre, trebuia să înăbușe cu bătaia darabanelor ultimele țipete ale condamnaților, nu se putea deplasa, însoțind ghilotina în peregrinările ei prin insulă, încărcaseră în căruță o tobă mare ce adăuga spectacolului o veselie de bîlci. Vrînd să încerce puterea mașinii, țărani puneau trunchiuri de banani pe basculă — nimic nu seamănă mai bine cu un grumaz omenesc ca un trunchi de banan, cu mănunchiul acela de vase poroase și umede — ca să vadă cum erau retezate. Mai mult chiar, pentru a pune capăt unei controverse, avusese loc o demonstrație care dovedise că o legătură de șase trestii-de-zahăr nu putea fi un obstacol pentru cuțitul ghilotinei. După aceea, călătorii primiți cu alai peste tot plecau mai departe spre locul unde trebuiau să facă iar un popas, fumînd și cîntînd în bubuiturile tobei, cu bonetele lor frigiene care, îmbîcsite de sudoare, din roșii deveniseră castanii. La întoarcere, bascula era încărcată cu atîtea pometuri, încît părea purtată de carul abundenței.

La începutul anului III, Victor Hugues se văzu încununat de cel mai strălucit succes. Peste măsură de încîntată de veștile pe care le pri-

mise din partea lui, Convenția ratifica toate avansările militare, aproba toate numirile și decretelor sale, felicitându-l în fraze ditirambice, și încunoștinându-l, totodată, că-i trimitea întăriri în soldați, arme și muniții. Comisarul însă nu le mai ducea lipsă acum : prin recrutarea forțată pe care o poruncise, reușise să-și alcătuiască o armată de zece mii de oameni suficient de instruiți.

În toate punctele vulnerabile de pe coastă, se făceau lucrări de fortificație. Confiscările de bunuri umpluseră visticria iar magaziiile erau tic-site cu toate cele trebuincioase. În timpul călătoriei sale în cealaltă jumătate a insulei, Victor Hugues — amintindu-și că stătuse acolo, cu mulți ani înainte — se înduioșase în fața frumuseții orașului Basse-Terre, împânzit de susurul șipotelor zglobii și al fântânilor publice ce răspîndeau o boare răcoroasă, nespus de plăcută, pe bulevardele plantate cu tamarini. Era o așezare mai aparte și mai de soi decât Point-à-Pitre, cu străzile sale pietruite, cu cheiul său umbros, cu casele sale de piatră ce aminteau de unele priveriști din Rochefort, din Nantes și din La Rochelle. Comisarul și-ar fi mutat cu dragă inimă reședința în liniștita și primitoarea parohie Saint-François ; dar portul, în care de obicei se descărcau turmele de vite aduse din insulele învecinate, vitele fiind azvîrlite la sosire peste bord și lăsate să meargă înot pînă la mal — nu puteau fi un adăpost chiar atît de prielnic pentru flota sa. Continuînd să facă înconjurul teritoriilor ca un conducător victorios, Victor Hugues fu întâmpinat cu alai de leproșii din Désirade,

de „albii“ de rînd din Marie-Galante, și chiar și de indienii caraibi de pe insulă, care solicitară, prin purtătorul lor de cuvînt, cîntea de a li se acorda și lor cetățenia franceză. Cunoscîndu-i ca pe niște marinari încercați, în stare să străbată și cu ochii închiși arhipelagul pe care îl cutreierau cu bărcile lor sprintene cu mult înainte de a fi apărut pe acele meleaguri navele Marelui Amiral al Isabellei și al lui Ferdinand, comisarul împărți tuturor cocarde, făgăduind tot ce i se ceruse. Victor Hugues avea mai multă simpatie pentru caraibi decît pentru negri : îi plăcea mîndria lor, firea lor aprigă, și deviza lor plină de trufie : „Numai caraibii sînt oameni“, mai ales acum că purtau cocarde tricolore la brîu, prinse de șorțurile cu care erau încinși. Cercetînd insula Marie-Galante, comisarul ținu să vadă plaja unde acești deposedați cuceritori ai Antilelor trăsese în țeapă niște pirați francezi care, cu mulți ani în urmă, încercaseră să le răpească femeile. În vîrfurile parilor împlîntați în pămînt pe țărmul mării, mai rămăseseră încă osemintele și craniile celor uciși : străpunși de vîrfurile ascuțite ale parilor, ca niște insecte prinse în ace de un naturalist, hoiturile ademeniseră sumedenie de vulturi, care timp de cîteva zile invadaseră coasta, încît de departe, țărmul insulei părea acoperit de o lavă clocotitoare... Copleșit de mărturiile zeloase și aclamațiile cu care fusese primit, comisarul avea totuși grijă să nu uite nici un moment că vasele engleze brăzdau în lung și-n lat mările înconjurătoare, căutînd să organizeze un fel de blocadă. Victor stătea nopți întregi la el în birou cu de Leyssegues, pe a

cărui uniformă străluceau acum galoanele de contraamiral, ca să întocmească planurile unor operații navale ce ar fi trebuit să cuprindă toată regiunea insulelor Caraibe. Proiectul era sub pecetea celui mai desăvârșit secret, și încă mai aveau de lucru cu el, în ziua când Esteban, intrând în biroul Comisarului, îl găsi pe Victor Hugues cu părul zbîrlit, transpirat și cu fața crispată de mînie, plimbîndu-se jur împrejurul mesei mari, de consiliu; cînd și cînd se oprea în spatele funcționarilor care, părăsindu-și îndatoririle se certau pe ziarele proaspăt sosite. „Ai aflat?“ îl întîmpină el pe tînăr de la ușă, arătîndu-i cu o mîină tremurătoare un articol din gazetă: era relatarea aproape neverosimilă a evenimentelor petrecute la Paris în ziua de 9 Thermidor. „Mizerabilii — strigă Victor — i-au doborât pe cei mai buni“. Faptele erau atît de extraordinare, încît Esteban rămase încremenit de uimire. În același timp, totul căpăta un relief mult mai dramatic datorită distanței. Întocmai cum cineva păstrează în minte imaginea unui obiect contemplat o bucată de vreme, conștînd că-l are încă în fața ochilor, atunci cînd obiectul poate a dispărut între timp, pînă în momentul acela, în sala în care se aflau acum se vorbea la prezent, în funcție de realitatea imediată, în funcție chiar de viitor, despre un om a cărui existență încetase cu cîteva luni mai înainte. În timp ce aici se discuta despre cultul Ființei Supreme, omul care-l statornicise de mult lăsase să-i scape un geamăt de durere, la picioarele eșafodului, în clipa cînd călăul îi smulsese cu brutalitate bandajul ce-i acoperea

maxilarul spart. Pentru Victor Hugues lucrul acesta era mai îngrozitor decât pentru oricine, silindu-l să se gândească la atâtea implicații, încât mintea sa nu se mai simțea în stare să pună o stavilă ipotezelor. Nu numai că gigantul al cărui portret stătea mai departe atârnat în cui, acolo, în sala de consiliu, unde putea să-l vadă așa cum arăta atunci când se afla în culmea gloriei, se prăbușise; nu numai că Victor Hugues se pomenea dintr-o dată lipsit de sprijinul celui care îi acordase încrederea sa, dându-i atîta putere și atîta autoritate, dar pe deasupra trebuia să mai și aștepte cine știe cîte săptămîni, ba poate chiar luni, ca să cunoască întorsătura pe care vor fi luat-o între timp evenimentele în Franța. Probabil că reacțiunea avea să-și ia revanșa fără nici o cruțare, poate că venise chiar un guvern care avea să spulbere tot ceea ce făcuse cel de mai înainte. În Guadelupa se vor prezenta în curînd noi mandatarî, cu o mutră morocănoasă și gesturi negative, aducînd cine știe ce ordine misterioase. Raportul trimis de Victor Hugues Convenției în legătură cu execuțiile de la Berville putea foarte bine să se întoarcă împotriva sa. Poate că și fusese destituit, sau pe cale să fie implicat într-un proces care putea să pună deopotrivă sfîrșit carierei ca și vieții sale. Citea și recitea numele celor căzuți în Thermidor, ca și cum ar fi putut să descifreze cu ajutorul lor propriul său destin. Unii dintre cei de față insinuau cu jumătate de glas că s-ar putea să vină acum o perioadă mai clementă, de indulgență, de restatornicire a cultelor. „Sau de restaurare a monarhiei“, își spunea Esteban, că-

ruia gîndul acesta, datorită contradicțiilor ce-i hărțuiau sufletul, îi dădea o senzație de ușurare, de pace redobîndită după multe frămîntări, făcîndu-l să spere că în curînd se va putea din nou naviga fără opreliști pe mare, dar care, totodată, îi trezea un sentiment de repulsie, de ură neîmpăcată împotriva tronului. De vreme ce oamenii se zbuciumaseră atîta, de vreme ce atîția dintre ei profetizaseră, suferiseră, își strigaseră entuziasmul, se prăbușiseră în mijlocul flăcărilor și arcurilor de triumf ale unui atotcuprinzător vis apocaliptic, ar fi trebuit cel puțin ca timpul să nu se mai întoarcă înapoi. Sîngele risipit nu putea doar să fie schimbat cu vechii galbeni regești. Mai putea încă să iasă la iveală ceva drept ; mai drept poate decît ceea ce încetase de a mai fi astfel pentru că se vorbise prea mult despre dreptate — fusese una din metehnele epocii — în termeni abstracți. Oamenii ar putea să nădăjduiască într-o libertate mai puțin lăudată, de care să se poată bucura mai mult, într-o egalitate mai puțin revărsată în cuvinte și mai bine statornicită de legi ; într-o fraternitate care s-ar bizui mai puțin pe delațiune, manifestîndu-se în schimb prin restabilirea unor tribunale în adevăratul înțeles al cuvîntului, în care jurații să poată din nou avea cuvînt de spus... Victor continua să se plimbe, ceva mai liniștit, de la un capăt la altul al sălii, cu mîinile la spate. Într-un tîrziu se opri sub portretul Incoruptibilului. „Bineînțeles lucrurile au să rămîna aici, la fel ca și pînă acum, rosti el în cele din urmă. Nu știu nimic din ce s-a întîmplat. Și nici nu vreau să știu. Ca și pînă acum

singura morală pe care o cunosc este morala iacobină. Nimeni n-o să mă poată convinge să-mi schimb părerile. Și dacă revoluția e sortită să se destrame în Franța, se va desfășura pe viitor în America. A sosit momentul să ne ocupăm de noul continent.” Și întorcându-se către Esteban: „Ai grijă să traduci imediat în spaniolă Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului și textul Constituției”. „Care constituție: din '91 sau din '93?” întrebă tânărul. „Din '93. Nu cunosc alta. De aici, de pe insulă, trebuie să pornească ideile menite să pună în mișcare America spaniolă. Din moment ce am avut partizani și aliați în Spania, nu se poate să nu-i avem și pe continent. Poate chiar mai mulți, fiindcă și numărul celor nemulțumiți e mai mare în colonii decât în metropolă.”

XI

Cînd bătrînul camizard Loeuillet auzi că trebuie să facă tipărituri în limba spaniolă, își aduse aminte, cu spaimă, că nu avea nici un „ñ”, în căsuțele lui cu litere. „Cui i-ar putea trece prin minte să scrie în loc de ñ — *gne*, cu litere măsluite — bombănea el, furios pe sine. Poate oare să-și închipuie cineva că un cuvînt atît de nobil și de maiestos ca *oygne*¹ s-ar putea scrie *ciñe*?” În afară de asta, faptul că nu fusese avertizat dinainte arăta ce lipsă de organizare și deban-

¹ Lebădă (în lb. franceză).

dadă putea să domnească în viața unor oameni care aveau pretenția să conducă lumea: „Nici măcar nu le trece prin cap că ortografia spaniolă folosește tildele! se oțăra bătrînul. „Toți sînt la fel de inculți!“ În cele din urmă se hotărî să înlocuiască tildele cu accente circumflexe decupate de la alte litere, ceea ce avea să complice peste măsură culesul textului. Curînd însă *Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului* fu scoasă de sub teasc și toate exemplarele tipărite ajunseră în birourile Comisariatului, în care stăruia o atmosferă apăsătoare de răvășeală și zbucium sufletesc. Vîntul lui Thermidor răscolise multe conștiințe. Criticile pe care unii le ținuseră ferecate în adîncul lor începeau să se manifeste în conciliabule, întrerupte brusc în momentul cînd se apropia cineva. În ziua cînd Esteban îi înmîină tipografului versiunea spaniolă a Constituției din '93, Loeuillet căută să-i explice cît de amăgitoare erau mașinațiunile unei propagande care se rezema pe niște fundamente ideale pentru a crea iluzia unor realități împlinite cînd, de fapt, nu se realizase nimic, pe un tărîm pe care cele mai bune intenții suferiseră pînă atunci cele mai cumplite eșecuri. Poate că americanii vor încerca în prezent să aplice niște principii pe care Teroarea le nesocotise aproape cu totul, pentru a le încălca, la rîndul lor, determinați de împrejurările politice ale momentului. „Aici nu se pomeneste nici un cuvînt despre ghilotină și nici despre pontoane“, spunea protestantul, făcînd aluzie la gabarele care încă mai stăteau ticsite în porturile oceanice ale Franței, cu jalnicele lor încărcături de deținuți — cum

era bunăoară vasul Bonhomme Richard, de tristă faimă, al cărui nume, asociat cu titlul Almanahului lui Benjamin Franklin, suna ca un sarcasm. „Să ne întoarcem la tipăriturile noastre“, spunea Esteban. Pînă una alta avea de făcut o muncă de fiecă zi, pe care tînărul o îndeplinea conştiincios, găsind un fel de odihnă, de uşurare pentru gîndurile ce-l copleşeau, în străduinţa lui de a traduce cît mai bine textul ; era foarte minuţios, aproape pedant — un adevărat purist — căutînd termenul cel mai propriu, cel mai fericit sinonim, cea mai corectă punctuaţie şi regreta că spaniola vremii sale se dovedea atît de indolentă, pregetînd să accepte construcţiile de fraze concise ale limbi franceze moderne. Găsea un fel de satisfacţie de ordin estetic să facă o traducere cît mai desăvîrşită, chiar dacă conţinutul unei fraze i-ar fi fost indiferent. Zile întregi se strădui să cizeleze versiunea spaniolă a unui raport al lui Billaud-Varennes asupra *Teoriei guvernării Democratice şi necesitatea de a trezi dragostea pentru virtuţile cetăţeneşti cu ajutorul festivităţilor publice şi al instituţiilor morale*, cu toate că proza aceea greoaie în care invoca neconţinut umbrele lui Tarquinius, Caton, Catilina i se părea tot atît de perimată, de artificială, în afara actualităţii, ca şi cuvintele imnurilor masonice pe care învăţase să le cînte, odinioară, în loja Străinilor Reuniţi. Loeuillet tatăl şi fiul făceau mereu apel la competenţa sa pentru a duce la bun sfîrşit o treabă care le dădea destulă bătaie de cap, cu atît mai mult cu cît aveau de cules nişte texte într-o limbă necunoscută, ce-

rîndu-i explicații asupra cutărui ori cutărui semn ortografic, sau ascultîndu-l în privința felului corect în care trebuia despărțit cutare ori cutare cuvînt la sfîrșitul unui rînd. Bătrînul protestant se îngrijea de aspectul grafic al paginilor sale cu rîvna unui bun meseriaș, regretînd lipsa unor finale sau a unci viniete alegorice pentru a încheia cît mai aspectuos o tipăritură. Nici redactorul-traducător, nici tipograful nu puneau prea mult temeii pe cuvintele care prin sîrguința lor aveau să fie multiplicat și răspîndite. Dar de vreme ce se apucaseră de treabă, se simțeau datori să lucreze corect, fără să stîlcească limba și fără să nesocotească cerințele hîrtiei tipărite. Tocmai puseseră sub teasc o „Carmaniolă americană“, o nouă variantă a celei scrise mai înainte la Bayonne, și care era destinată popoarelor de pe noul continent.

Cuplet : N-am nici un ban și sînt golan
Dar vreau să fac un zaiafet
Fără ghitare și alcan
Să sune tunul pe afet,
Să sune tunul bum, bum, bum
Să sune tunul bum, bum, bum

Refren : Dansați, golani, dansați,
Și bum, și bum, bum, bum
Dansați, golani, dansați,
Și bum, și bum, bum, bum.

Cuplet : De ce sînt golan și pîrlit
De vrea să știe cineva :

Fiindcă birul n-am plătit
M-a despuiat Măria-Sa
M-a despuiat Măria-Sa,
M-a despuiat Măria-Sa,

Refren : Dansați, golani, dansați...

Cuplet : Toți regii câți or fi și-au fost
Sînt și asupritori
Dar mai tiran de mii de ori
E ticălosul de Carlos,
E ticălosul de Carlos,
E ticălosul de Carlos.

Refren : Dansați, golani, dansați...

În cupletele următoare, ce vădeau o deplină cunoaștere a realităților americane, autorul anonim se răfua cu guvernatorii, magistrații și primarii ; cu justiția și instanțele ; cu împunericiții și administratorii, cu toții complici ai coroanei. Probabil că stihuitorul știa ceva și despre cultul Ființei Supreme, deoarece scria în continuare : *Dumnezeu ocrotește năzuințele noastre, / El conduce brațul nostru, / Căci regele prin fărădelegile lui / A stîrnit mînia dreptății. Trăiască dragostea de țară ! — încheia el — trăiască libertatea ! Să piară tiranii și despotismul regal !*“ La fel vorbeau și conspiratorii spanioli din Bayonne, despre care Esteban avea vești destul de confuze. Era sigur totuși că Guzmán, prietenul lui Marat, fusese ghilotinat. Despre abatele Marchena se spunea c-ar fi fost posibil — nu

se ştia cu certitudine — să fi scăpat de pri-goana îndreptată împotriva girondinilor. Cît despre omul de omenie care era Martinez de Ballesteros, continua să caute o raţiune de a trăi — de a supravieţui — aducînd servicii unei revoluţii cu totul deosebită de aceea care îi stîr-nise la început entuziasmul. În timpurile acelea, un imbold ce încă mai era activ îi făcea pe mulţi să muncească în virtutea inerţiei într-o lume di-ferită de aceea pe care ar fi dorit s-o făurească — dezamăgiţi, înăcriţi, dar incapabili — ca Loeuillet tatăl şi fiul — să nu-şi îndeplinească cu punctualitate îndatoririle zilnice. Nu-şi mai punea nici un fel de probleme: important era să trăiască îndeletnicindu-se cu ceva care să le îngăduie a se bucura, gîndindu-se la desfătarea paharului cu vin de după amiază, a scăldatului în apa răcoroasă, la briza ce începea să adie pe înserat, la floarea de portocal ce-şi deschidea bobocul, la fata care avea să vină, poate, în ziua aceea să-l îmbie cu nurii săi. În mijlocul unor evenimente de o amploare ce depăşea po-sibilităţile de informare, de judecare şi de apre-ciere a omului obişnuit, nu putea fi ceva mai distractiv decît să observi transformările unei insecte cu însuşiri mimetice, zborul nupţial al unui scarabeu, o subtilă roire de fluturi. Nici-odată ca în momentul acela, cu toate că trăia într-un secol preocupat de universal şi inco-mensurabil, Esteban nu simţise un interes atît de adînc pentru cele mai neînsemnate forme de viaţă — forfota mormolocilor într-un butoi cu apă, înfiriparca unei ciuperci, furnicile ce ro-deau frunzele de lămîi prefăcîndu-le într-o hor-

botă. O mulțră nostimă intrase într-o zi la el în cameră ca să-i ceară chipurile un toc și cerneală, purtînd brățări strălucitoare și fusta bine călcată peste juponul foșnitor, parfumată cu votiver. O jumătate de oră după ce corpurile se contopiseră într-o voluptuoasă îmbrățișare, femeia, goală-goluță, așa cum era, se prezentase făcînd o grațioasă reverență: *Mademoiselle Athalie Bajazet, coiffeuse pour dames*¹. „Minunată țară!” exclamase tînărul, uitînd de necazuri și de tot. De atunci, *Mademoiselle* Athalie Bajazet dormea în fiecare noapte cu el. „De fiecare dată cînd își scoate fustele, îmi dăruiește două tragedii de Racine”, se destăinuia Esteban celor doi Loeuillet, tatăl și fiul, făcîndu-i să rîdă cu hohote... Obligat de îndatoririle sale de contabil — trebuia să facă inventarul unor materiale descărcate în porturile insulei — tînărul se ducea călare uneori la Basse-Terre, mîinîndu-și calul prin coclauri năpădite de o vegetație abundentă, udată de numeroasele pîraie și torrente ce coborau din coasta măgurilor pururea învăluite în pîcle și cețuri. În aceste peregrinări descoperi vegetație aidoma celei din insula lui natală, pe care din pricina bolii nu apucase s-o cunoască prea bine și care acum abia i se dezvăluia, cu prilejul raitelor sale, umplînd o lacună mereu resimțită de-a lungul unei adolescențe nu prea îndepărtate. Sorbea cu desfătare aroma delicată și îmbietoare a anonei, aciditatea mohorîta a tamarinului, moliciunea cărnoasă a tot felul de

¹ Domnișoara Athalie Bajazet, coafeză pentru doamne (în lb. franceză).

fructe cu miezul roșu și vioriu, care păstrau în tănuitele lor ascunzișuri semințe somptuoase, făcute parcă din бага, din abanos ori din mahon lustruit. Își cufunda obrazul în absența răcoroasă a corosolelor ; rupea rodul caimanului căutînd, cu buzele lacome, drajeurile sticloase ce stăteau ascunse în inima fructului. Într-o zi, în timp ce calul său deșeuat se bălăcea în apa unui pîrîu, cu copitele în sus, lui Esteban i se năzări să se cațare într-un copac. Și după ce făcu primul pas, adică după ce reuși să ajungă la crengile greu accesibile, începu să se urce spre vîrfurile copacului, pe o spirală formată din crengi tot mai dese și mai subțiri, ce sprijineau vastul uranisc de frunze, stupul verde, somptuosul umbrar văzut pentru prima oară dinăuntru ; o exaltare inexplicabilă, adîncă și ciudată luminează inima lui Esteban, în momentul cînd izbuti să șadă călare, pe cea mai de sus creangă a fremătătoarei schelării de ramuri și frunze. Să te cațări într-un copac este o înfăptuire care nu se știe dacă se va mai putea repeta vreodată. Cine îmbrățișează grumazul unui arbore înalt, urcîndu-se aproape de creștetul lui, săvîrșește un fel de act nupțial, deflorînd o lume secretă, pe care alți oameni n-au avut parte s-o cunoască. Privirea cuprinde dintr-odată toate frumusețile și toate imperfecțiunile arborelui. Se văd cele două ramuri tinere ce se desfac ca niște coapse de femeie, ascunzînd în locul unde se îmbină o mîna de mușchi verde ; se văd cicatricele rotunde lăsate de căderea lăstarilor uscați ; se văd minunatele ogive din vîrf, ca și drumul capricios pe care l-au parcurs sevele hrănind

cu prisosință o creangă răsfățată și, lăsînd o alta, ca un vreasc chircit, bun numai pentru foc. De acolo de sus, din foișorul său, Esteban, în sfîrșit, înțelegea asocierea misterioasă ce se făcuse de atîtea ori între catarg, plug, arbore și cruce. Și își amintea de cuvintele sfîntului Hipolit: „Copacul acesta e al meu. El mă hrănește și de el mă reazim; mă adăpostește la rădăcina lui și mă odihnesc pe ramurile sale; las boarea lui să mă adie pe obraz așa cum mă las în voia vîntului. Iată poteca mea îngustă; iată firul de cărare pe care merg; scara lui Iacob în vîrfurile căreia se află Domnul“. Atîtea mari semne — semnul lui „T“, al crucii sfîntului Andrei, al șarpelui de bronz, al ancorei și al scării, se aflau implicit în orice Arbore, lucrul creat anticipîndu-l pe cel alcătuit și oferind un îndreptar Constructorului viitoarelor arce... Umbrele înserării îl găseau pe Esteban legănîndu-se în vîrfurile trunchiului înalt, toropit de o voluptuoasă somnolență ce s-ar fi putut prelungi la infinit. În ceasul acela, unele făpturi vegetale de jos păreau să-și schimbe înfățișarea; arborii papaio, cu fructele lor ca niște ugerele aninate de grumaz, păreau să se însuflețească, pornind la drum spre la La Soufrière din zarea încețoșată. Copacul seiba „părintele tuturor copacilor“ — cum spuneau înțelepții negrii — semăna și mai mult cu un obelisc, cu o coloană rostrală profilîndu-se din ce în ce mai monumental, pe cerul rumenit de văpăile apusului. Un arbore mango, uscat și transformat într-un mănunchi de șerpi încremeniți în clipa cînd se pregăteau să muște, sau teafăr încă,

doldora de seva ce mustea prin scoarța și prin coaja ca de jasp a fructelor sale, înflorea dintr-o dată, arzînd ca o flacără galbenă. Esteban urmărea viața acestor făpturi cu interesul pe care i l-ar fi putut trezi desfășurarea unei existențe zoologice. Mai întîi mijeau fructele abia înfiripate, aidoma unor mărgele verzi de sticlă, al căror suc aspru avea gustul migdalelor glasate. Apoi, acel mic organism suspendat începea să capete o formă, să se contureze, dezvoltîndu-se pentru a-și definitiva în cele din urmă profilul terminat cu o bărbie de vrăjitoare. Începea să se coloreze la față, din verde dînd într-un galben ca șofranul, pentru ca mai apoi, pînguindu-se, să desfășoare cele mai superbe nuanțe de ceramică cretană, mediteraneană, specifică totuși Antilelor — înainte ca primele pete ale decrepitudinii să apară ca niște mici roto-coale negricioase, vătămînd miezul ce mirosea a tanin și a iod. Și într-o seară, o răbufnire înfundată în iarba umedă de rouă, în care fructul desprins din copac se prăbușise, vestea moartea lui apropiată o dată cu petele negricioase ce se întindeau tot mai mult și săpau mai adînc miezul, deschizîndu-se ca niște ulcerații năpădite de muște. Aidoma unui cadavru de prelat într-o gravură făcută cu tîlc înfățișînd un dans macabru, fructul căzut se despuia de piele și se golea de măruntaie, pînă cînd nu mai rămînea decît scheletul sîmburelui incolor și brăzdat de scrijelituri ce zăcea înfășurat în destrămăturile scămoase ale giulgiului. Aici însă, era o lume în care nu se întîmplau nici morți iernatice și nici reînvieri pascale, iar ciclul vieții, întrerupt o

clipă, se desfășura fără zăbavă mai departe ; după cîteva săptămîni, din sîmburele rămas în iarbă răsărea, ca un minuscul arbust asiatic, un vlăstar cu frunze trandafirii, la fel de gingașe ca pielea omenească, atît de gingașe încît mîinile nu îndrăzneau să le atingă... Uneori, Esteban era surprins în călătoriile sale prin frunzișuri de cîte o ploaie torențială și atunci memoria auditivă avea prilejul să stabilească deosebirea dintre ploile tropicale și burnițele monotone ale lumii vechi. Aici, un freamăt puternic și vast, într-un tempo maiestos, cu prelungite acorduri ca preludiul unei simfonii, anunța din depărtare potopul ce înainta, în timp ce vulturii pleșuvi, zburînd jos, în cercuri din ce în ce mai strînse, părăseau rînd pe rînd împrejurimile. Un miros plăcut de păduri umede, de pămînt bogat în humus și plin de sevă, se răspîndea în văzduh, adușmecat parcă de întregul univers, făcînd să se înfoaie penele păsăretului, aplecînd pe spate urechile calului, dînd omului o ciudată senzație de dorință fizică ; dorință nelămurită de a se împreuna cu un trup care să-i împărtășească îmbrățișarea. Și în timp ce lumina scădea, întunecîndu-se cu repeziciune, ciocănituri seci începeau să răsune în crengile cele mai înalte ale copacilor, pentru ca dintr-o dată să se abată o răpăială de ploaie plăcută și răcoasă ce găsea o rezonanță deosebită în fiecare materie : acordul lianei și al bananierului, vibrația de diapazon a țesuturilor membranoase, sonoritatea pătrunzătoare a frunzelor mari. Stropii de ploaie se sfărîmau sus de tot pe creasta palmierilor care-i luneca întocmai ca prin niște

igheaburi de catedrală, peste palmele mai tinere cu ropot solemn ; lovindu-se de membranele de un verde proaspăt, picăturile ricoșau împrășcate peste desimea unor frunzișuri atît de îmbelșugate, încît pînă să ajungă la nivelul plantelor malanga, cu foile lor bine întinse, ca pielea unor tamburine, erau de mii de ori risipite, fracționate, spulberate la fiecare din etajele masei vegetale, înainte de a prilejui, aproape de pămînt, bucuria pirului și a bucsăului. Vîntul impunea timpii săi uriașei simfonii, care începuse să umfle pîraiele, făcînd să se surpe cu vuiet pietrișurile ce se rostogoleau pe povîrnișuri ca niște avalanșe ; clocotitoare, puhoaiete coborau la vale revărsîndu-se din matcă, tîrînd cu ele bolovani smulși de pe înălțimi, trunchiuri uscate, crengi cu nenumărate tentacule, rădăcini cu atîtea canafuri și curmeie încîlcite că, dînd peste mîlul de la poale, se opreau ca niște vase împotmolite. Apoi văzduhul se liniștea, norii se împrăștia, zarea se învăpăia din nou spre apus și Esteban pleca mai departe la drum, pe calul sprinten, udat de ploaie, sub picurarea copacilor înrouați, ale căror miresme se împleteau într-un Magnificat îmbălsămat... De cîte ori Esteban se întorcea din cîte o asemenea raită, înapoi spre Point-à-Pitre, se simțea străin de vremea lui ; străin într-o lume sîngeroasă și îndepărtată, în care totul părea absurd. Bisericele continuau să rămînă închise cînd, poate, în Franța își deschiseseră porțile. Negrii fuseseră declarați cetățeni liberi, dar aceia care nu fuseseră înrolați cu forța soldați sau marinari trebuiau să-și înconvoaie spinarea din zori și pînă

seara, ca și mai înainte, sub biciul vătafilor, în spatele cărora se desena, pe deasupra, implacabilul azimut al ghilotinei. Copiii din noua generație se numeau acum Cincinat, Leonida, Licurg și învățau să recite pe dinafară un catehism revoluționar care nu mai corespundea realității — după cum la clubul iacobinilor, înființat de curînd, Incoruptibilul era pomenit ca și cînd ar mai fi fost încă în viață. Prinzînd gustul singelui omenesc, muștele roiau în jurul scîndurilor năclăite ale eșafodului, în timp ce Victor Hugues și comandantii militari se năvăliseră să doarmă ore întregi sub rețeaua de tul, păziți de mulatrele care le privegheau somnul, făcîndu-le vînt cu frunze de palmier.

XII

Cuprins de o înduioșare aproape feminină, Esteban se simțea mîhnit de singurătatea din ce în ce mai sporită în care trăia Victor Hugues. Comisarul își juca mai departe rolul cu o necruțătoare severitate, dînd ghes tribunalelor, nelăsînd nici un pic de răgaz ghilotinei, repetînd iarăși și iarăși aceleași discursuri, dictînd, decretînd, legiferînd, judecînd, amestecîndu-se peste tot, dar cine îl cunoștea mai bine își dădea seama că toată această activitate excesivă se datora unei dorințe ascunse de a se ameți. Știa că mulți dintre subalternii săi, chiar aceia care se arătau mai docili, abia așteptau să sosească hîrtia acoperită de peceti care avea să

aducă decretul destituirii sale, copiat de pana unui sîrguincios diac. Tînărul ar fi vrut în momentele acelea să stea lîngă el, să-l însoțească, să-i risipească îngrijorarea. Dar comisarul, care din zi în zi părea că se sălbăticește mai mult, se închidea la el în cameră și citea pînă în zori, sau se ducea, pe înserat, cu trăsura, luîndu-l uneori și pe de Leyssagues, în golful Gozier unde, doar cu niște chiloți de pînză pe el, se apuca să vîslească spre țărmul insulei pustii, și acolo rămînea pînă la căderea nopții, cînd începeau a bîntui roiurile de țîntari, ieșiți din manglierii de pe coastă. Recitea operele oratorilor din antichitate, pregătindu-și poate o apărare pe care ar fi vrut-o cît mai elocventă. Ordinele sale începeau să fie pripite și contradictorii. Adesea era cuprins de accese subite de furie care aveau drept consecință înlăturarea năprasnică a celor din preajma lui, sau executarea unei sentințe de condamnare la moarte pe care toată lumea o socotea comutată. Într-o dimineată în care se trezise mai mohorît ca niciodată, ordonă ca rămașițele pămîntești ale generalului Dundas, fostul guvernator britanic al insulei, să fie deshumate și azvîrlite în mijlocul drumului. Ore în șir, cîinii tăbărîți claie peste grămadă asupra hoitului, se încăierară ca să înhațe cele mai bune bucăți, tîrînd din stradă în stradă niște gretoase ciozvîrte de carne omenească înfășurate în zdrențele uniformei de gală cu care fusese îngropat ocîrmuitorul dușman. Esteban ar fi vrut să găsească destulă putere în sine ca să liniștească sufletul acela măcinat de îndoieli, cuprins de panică ori de cîte ori apărea fără veste

o pînză de corabie în zare, și a cărui singurătate sporea pe măsură ce creștea prestigiul său istoric. Dîrz și neînduplecat, înzestrat cu geniu militar, plin de inițiativă, așa cum nu erau mulți, Victor Hugues avusese acolo, pe insulă, o izbîndă strălucită care depășea considerabil multe alte succese obținute de revoluție. Cu toate acestea o cotitură politică, întîmplată undeva departe, peste mări, într-o țară în care acum se știa că după teroarea roșie se dezlănțuise o teroare albă, pusese în mișcare forțele necunoscute care, probabil, aveau să dea colonia pe mîna unor oameni incapabili s-o guverneze. Și mai cu seamă se știa că Dalbarade, protectorul lui Victor Hugues, pe care Robespierre îl apăraseră cu atîta strășnicie atunci cînd fusese acuzat că ar fi părănit pe un prieten al lui Danton, trecuse în tabăra celor ce provocaseră evenimentele din Thermidor. Scîrbit de toate aceste întîmplări, căutînd să reacționeze împotriva neliniștii sale ce sporea cu cît veștile așteptate cu atîta teamă întîrziiau pe drum, Comisarul precipita preparativele făcute în vederea acțiunii pe care o plănuia de cîteva luni împreună cu contraamiralul de Leyssegues. „Ducă-se dracului toți ! — strigă el într-o zi, gîndindu-se la cei care îi cumpăneau situația la Paris. N-au decît să se șteargă la spate cu hîrțiile lor : cînd au să vină aici, am să fiu atît de puternic, încît am să le frec botul cu ele.” Și într-o bună zi dimineața se stîrni în port o forfoteală neobișnuită. Mai multe ambarcații ușoare, cutere îndeosebi, fuseseră trase pe mal și înțepenite pentru repararea carenei. Pe navele mai mari lucrau cot la

cot marangozi, calafagii, oameni care smoleau, vopseau, tăiau cu fierăstrăul sau băteau cu ciocanul, asociați cu toții într-o muncă zgomotoasă, în timp ce artileriștii cărau pe bord tunuri ușoare pe care le transportau în bărci cu vâsle. Aplecat peste prichiciul unei ferestre a vechiului depozit al comerțului exterior, Esteban observă că printre multe alte îndeletniciri era și aceea de a schimba numele vaselor, treabă care părea să fie cea mai puțin importantă dintre toate. De la o zi la alta, Calypso se transformase în *La Tyronnicide*, nava *La Semillante* în *La Carmagnole*, *L'Hirondelle* în *Marie-Tapage*, *Le Lutin* în *Le Vengeur*. Rînd pe rînd, pe vechile scînduri ce fuseseră atîta vreme în slujba regelui ieșeau la iveală numele noi, scrise cu litere mari, ca să se vadă de departe ; toate cu caractere foarte vizibile : *Le Tintamarre*, *La Cruelle*, *Ça-Ira*, *La Sans-Jupe*, *L'Athénienne*, *Le Poignard*, *La Guillotine*, *L'Ami du Peuple*, *Le Terroriste*, *La Bande Joyeuse*. La rîndul său, *Thétis*, vindecată de rănilor primite în timpul bombardamentului ce bîntuise orașul Pointe-à-Pitre, avea să se cheme pe viitor *Incorruptibilul*, potrivit, fără îndoială, dorinței lui Victor Hugues, care știa să jongleze cu neutralitatea semnificației generale a unor cuvinte. Esteban tocmai se întreba ce rost putea să aibă toată tevatura aceea, cînd *Mademoiselle* Athalic Bajazet veni să-l înștiințeze că trebuia să se prezinte imediat în biroul comisarului care-l aștepta. Paharele de punci, pe care una dintre slujnice le ducea afară, dădeau de înțeles că Victor Hugues era cam băut — deși în asemenea cazuri reușea ca prin

minune să-și păstreze toată siguranța gesturilor și a gândirii, pe care băutura, în loc să i-o scadă, de obicei i-o sporea. „Ții neapărat să rămâi aici?” îl luă el în primire de la ușă, surîzînd. Întrebarea era atît de neașteptată, încît Esteban se rezemă de perete și-și trecu prin păr mîna, înfrigurat. Pînă atunci fusese atît de convins că nu exista nici o posibilitate să plece din Guadelupa, încît nici prin gînd nu i-ar fi trecut ideea asta. Celălalt însă insista: „Ții morțiș să rămâi în Pointe-à-Pitre?” Esteban văzu ca prin vis o corabie providențială, strălucitoare, cu pînzele portocalii scaldate în văpaia unui minunat apus de soare, corabia hărăzită unei evadări. Poate comisarul, sub amenințarea vreunei scrisori, biruit de povara temerilor ce-l bîntuiau, se hotărîse, în fine, să părăsească toate demnitățile pe care le avea și să se refugieze în vreun port olandez, de unde putea să plece slobod oriîncotro ar fi vrut. Se știa că o bună parte dintre partizanii lui Robespierre, în debandada care începuse printre ei, doreau să ajungă la New York, unde se aflau cîteva tipografii franceze gata oricînd să publice memorii și pledoarii. Și chiar printre coloniști erau unii care visau să se ducă la New York. În ceea ce-l privea, Esteban îi mărturisi deschis: nu vedea în ce fel ar mai putea fi de folos în această insulă care în curînd avea să fie condusă de niște necunoscuți. Nu încăpea nici cea mai mică îndoială că reacțiunea avea să măture pe toți slujbașii care se aflau în posturi acum. Se uita la cuferele și geamantanele care începuseră să sosească în birou, cărate în

spinare de hamali și așezate unul peste altul prin colțuri, după indicațiile comisarului. Pe de altă parte, el nici măcar nu era francez. Bănuia deci ce-l aștepta, știind cum se poartă îndeobște cei dintr-o facțiune politică cu străinii strecurați în rîndurile adversarilor lor. Probabil că avea să împărtășească la rîndul său soarta lui Guzman sau a lui Marchena. Dacă i se oferea posibilitatea să plece, ar pleca imediat fără să stea în cumpănă. Treptat, treptat, pe măsură ce i se destăinua, fața lui Victor se înăsprise, luînd o expresie pe care nu i-o văzuse niciodată. Cînd Esteban își dădu seama de asta, era prea tîrziu : „Vai de capul tău, dobitocule ! — strigă celălalt. Crezi deci cu tot dinadinsul că sînt dat peste cap, mătrășit, călcat în picioare de haita de javre din Thermidor ? Și tu ești va să zică dintre ăia care rînjesc în sinea lor și ard de nerăbdare să mă vadă expedit la Paris între două santinele ? Avea dreptate mulatra aia, ibovnica ta, cînd zice că toată ziua stai la taifas cu tîlharul ăla bătrîn de Loeuillet și faceți amîndoi pe defetiștii ! Nu degeaba am îndopat-o cu parale pe codoașa aia, ca să-mi spună ce trîncăniți ! Așadar, vrei s-o întinzi pînă nu se termină povestea ? Ei, uite că n-o să se termine chiar așa !... Nu înțelegi ?... N-o să se termine !” „Ce porcărie !”, exclamă Esteban, furios pe sine că fusese în stare să se destăinuiască unui om care îi întinsese o cursă, după ce pusese mai înainte să-l spioneze chiar pe femeia cu care împărțea așternutul. Preopinentul său continuă pe un ton poruncitor : „Ai să-ți iei chiar azi registrele împreună cu uneltele de scris și cu tot

calabalîcul și ai să te întorci pe *Ami du Peuple*. În felul acesta o să ai răgazul să uiți ceea ce tu numești cu ipocrizie — vezi bine că și asta o știi — «cruzimile mele inevitabile». Află că nu sînt crud. Nu fac decît ceea ce trebuie să fac. Nu e totuna.” Și îndulcindu-și glasul ca și cum ar fi vorbit distrat cu unul dintre aghio-tanții săi, uitîndu-se pe fereastră la puieții de arbori proaspăt sădiți în Piața Victoriei, ce începeau să se acopere de frunze tinere, îi explică lui Esteban că presiunea pe care britanicii o exercitau asupra insulei era la fel de stărui-toare ; că în Barbados se alcătua o flotă duș-mană și că prin urmare trebuiau să preîntîmpine evenimentele. În ceea ce privea strategia navală, singura care dăduse rezultate în Marea Caraibi-lor, era cea folosită de corsari — clasica, marea, unica strategie a luptelor autentice de corsari — ale căror vase sprintene și zvelte puteau fi cu ușurință adăpostite în golfuri mai puțin adînci, și cu aceeași ușurință manevrate printre reci-fele cu corali, dovedindu-și totdeauna superiori-tatea față de greoaiele galioane spaniole de pe vremuri, așa cum aveau, desigur, să și-o dove-dească și de astă dată față de navele engleze, dotate cu un utilaj împovărător. Flotele corsa-rilor aflate în slujba Republicii Franceze aveau să opereze, împărțite în escadre mai mici, cu o totală autonomie de acțiune, într-o zonă delimi-tată de noul continent, în care erau cuprinse toate posesiunile engleze și spaniole din Antile, indiferent de latitudine, avînd însă grijă să evite de a pricinui neajunsuri olandezilor. Fi-rește că s-ar fi putut foarte bine ca la un mo-

ment dat una dintre aceste corăbii să cadă în mâinile inamicului, spre marea bucurie a celor care în sinea lor își lepădaseră credința față de revoluție. („Fiindcă sînt și dintr-ăștia, da, da, sînt“, declară Victor, mîngîind un teanc gros de rapoarte confidentiale, în care delațiunea mîzgălită pe hîrtie de împachetat se învecina cu denunțul subtil și anonim scris fără greșeli de ortografie, pe file subțiri, filigranate.) Dezertorii se bucurau de cea mai deplină clemență dacă știau să-și smulgă la timp boneta frigiană. Erau prezentați ziariștilor ca niște victime ale unui regim covîrșitor, mai cu seamă dacă erau francezi. Li se dădea prilejul să vorbească despre dezamăgirile încercate și suferințele prin care trecuseră sub o tiranie mai cumplită decît toate cele cunoscute pînă atunci, punîndu-li-se la dispoziție mijloacele necesare pentru a se întoarce acasă la ei unde, pocăiți, vor putea povesti pe îndelete toate pățaniile și ponoasele pe care le avuseseră de tras de pe urma încercărilor nefericite de a înfăptui niște irealizabile utopii. Esteban se arătă indignat de intențiile ce i se atribuiău. „Dacă mă crezi în stare de așa ceva... cine te obligă să mă îmbarci pe unul din vasele tale?“ Victor îi lovi cu nasul în obraz așa cum fac marionetele cînd se ciorovăiesc: „Fiindcă ești un grămătic iscusit și în fiecare escadră trebuie să existe cineva care să încheie procesul verbal și să facă inventarul capturilor cît mai repede, pînă nu apucă vreun pehlivan să pună gheara pe bunurile ce trebuie să intre în patrimoniul republicii“. Și luînd în mînă o pană, Comisarul trase cu o riglă niște linii pe o foaie

mare de hîrtie, delimitînd șase coloane : „Vino aici — îi spuse el. Și nu sta așa ca un măgar. Să-ți arăt cum trebuie întocmit registrul de capturi : prima coloană : cîștig brut ; a doua coloană : cîștigul dobîndit din vînzări și licitații, dacă este cazul ; a treia coloană : cinci la sută pentru invalizii aflați pe vase ; a patra coloană : cincisprezece centime pentru vistiernicul invalizilor ; a cincea coloană : drepturile căpitanilor corsari ; a șasea coloană : cheltuieli legale pentru trimiterea produsului lichidărilor (în împrejurarea în care dintr-un motiv oarecare ar trebui trimis cu altă escadră). E limpede ?“... În momentul acela Victor Hugues părea un prăvăliaș de ispravă, din provincie, care își încheia socotelile la sfîrșit de an. Pînă și în felul cum ținea pana în mînă mai păstra ceva din felul de-a fi al fostului negustor și brutar din Port-au-Prince. /

Alejo Carpentier (n. 1904), personalitate marcantă a literelor cubane este totodată un nume prestigios în literatura mondială. Critic și eseist apreciat, cercetător erudit în domeniile etnografiei, istoriei și folclorului, solicitat de preocupări variate în sfera artelor (scrie cea dintâi *Istorie a muzicii din Cuba*, creează spectacole de balet și opere bufe), Carpentier a dobândit o faimă statornică mai cu seamă datorită activității sale de romancier. Traduse în numeroase limbi și publicate în lumea întreagă, romanele sale: *Ecue — Yamba-O* (1933), *Împărăția lumii acesteia* (1949), *Pașii pierduți* (1953), *Război timpului* (1956), *Secolul luminilor* (1962), îl situează printre candidații Premiului Nobel.